

ДОЗБРОГ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК

20 (33)

ВЕРЕСЕНЬ

1953

РІК

ВИДАННЯ

VI

ЗМІСТ:

1. М. Богор:	Досягнення українського підпілля	1
2. Є. Прірва:	Стратегічне значення „великих будов комунізму”	4
3. І. Кисіль:	Перспективи модернізаційних тенденцій сучасної советської піхоти	8
4. С. К:	До історії розвою советської таємної служби до 1945 р.	12
5. К. В. Р:	Збройні сили советської Польщі	15
6. Г. Д. Ф:	Оперативні принципи наступу в німецькому формульованні	19
7. О. Сагор:	Атомова артилерія	22
8. З документів боротьби: Звіти К-ня відтинка УПА		24
9. Спомини:		29
10. З книжок і преси:		38

Передруки дозволені при заподані джерела

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Британії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голляндії	1.20 гульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Аргентині	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразилії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJ“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ
УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ
ВОЛЯ НАРОДАМ
ЛЮДИНІ

РІК ВИД. VI

ВЕРЕСЕНЬ 1953

ВИПУСК 20 (33)

М. Богор

Досягнення українського підпілля у психологічній війні з російським імперіалізмом

У «Повідомленні з батьківщини» від липня 1953 р., Закордонне Представництво УГВР, подає оцінку становища на батьківщині з'ясану керівництвом українського національно-визвольного руху. Цю оцінку дається охопити такими тезами:

1) Український народ, хоч у постійній боротьбі та в щоденному спротивові російсько-большевицькому теророві й винищувальній колонізаційній політиці несе великі втрати, однак не втратив віри в побудову суверенної держави та готовості до боротьби й жертви за реалізацію своїх ідеалів.

2) На батьківщині організовано далі діють УПА-ОУН-УГВР і проти цих сил, які користуються повною моральною й матеріальною підтримкою народу, скеровані найжорстокіші удари ворога.

3) Вже в 1952 р., Москва під тиском українського національно-визвольного руху й постави всього населення була змушенна піти на тимчасові поступки населенню. (Полегші для колгоспів у здачі контингентів, звільнення від контингентів, зменшення податків, піднесення заробітної платні лісовим та нафтовим робітникам, зниження цін на харчі, амнестія, заперестання масових вивозів.)

4) Пропагандивна акція проти українського самостійницького руху не зменшилася і з смертю Сталіна ні в чому не відчувається будь-яких поважніших змін.

5) В жовтні 1952 р., командування, відділи і всі вояки УПА та члени українського підпілля відсвяткували 10-річчя УПА.

Ці ствердження доводять, що терористичному апаратові уряду УССР вимикається

контроль над народом, що в десятилітньому бою за народню душу, за зламання пасивності мас, перемагає підпілля. Щоби цей висновок не був милозвучною фразою, що сповидно в контрасті до наочної дійсності, пригляньмося більше компонентам, що творять базу духового володіння, про яке йдеться в нашому ствердженні.

Аналіза сучасної ситуації

Це факт, який годі оспорювати, що влада советів базується на терорі. Совети ніколи не мали й не дбали за підтримку мас, лише за їх одурманення і втримування в послусі. Проблема боротьби з апаратом терору СССР не була в питанні здобуття довірія мас і перемоги в виборах, ані теж у знищенні того потужного апарату гноблення, бо це переходило б реальні можливості, лише на початку в заламанні міту всевладності МГБ-МВД. Заламання всевладності терористичного апарату панування мало б освободити спарадіжовану волю одиниці, групи, нації, що відкрила б ворога для майбутньої, як протирежімної так і соціальної й національної революції. Проти цього апарату, знаряддя російського імперіалізму був саме теж спрямований удар українського підпілля. Українське підпілля здавало собі справу, що не збройною силою буде спроможне повалити окупанта, лише організованою, безперебійною політичною дією на компоненти його сили, тобто апарат насилля, що паралізував свободу дії, соціальну структуру, що експлуатувала народ, лже-ідеологію, що удурманювала його та армію, що гарантувала й була основою сили режиму. У основу своєї

стратегічної концепції підпілля поставило **конечність існування на українських етнографічних землях суверенного, загально-національного тіла**, яке керувало б політичною, психологічною боротьбою визвольного підпілля і всього народу та противажило б насильницькому урядові УССР. Аналіза післявоєнного становища на українських землях і дотеперішній історичний і революційний досвід диктували йому конечність створити **кадри професійних революціонерів**, які підготовляли б народ до революції, унапрямлювали б холодну війну українського народу проти російського імперіялізму. В противінстві до тези Леніна, що революція не може вийти безпосередньо з народу, не може бути органом демократичної політики, якщо ці кадри мають бути знаряддями боротьби, революційне підпілля ставить **саме на народ і демократію**. Ці професійні революційні кадри за хребетний стовп стратегічного плянування взяли органічні правила й засади, які диктували аналіз політичної ситуації, тобто **природні прагнення українського народу** та його природні протиставлення советській політичній, соціальній та культурній дійсності. У «повідомленні з батьківщини», знаходимо **потвердження життезадатності революційної концепції**, яка витримала десятилітню бойову пробу. Це потвердження дають теж большевики фактом, що всі їхні удари спрямовані саме на революційне підпілля й тих всіх, що йому допомагають з одного боку, та фактом, що мусять йти на тимчасові поступки населенню для відтягнення його з орбіти впливів УПА з другого боку. У повідомленні читаемо: «Російсько-большевицький наїзник холодно розраховує на те, що знищивши організовані кадри українського національно-визвольного руху, він з меншим трудом буде національно-політично поневолювати й економічно експлуатувати український народ».

Як бачимо українське підпілля здає собі справу, що метою большевиків є:

1) Фізично знищити підпілля, яке згідно з Ленінською тезою вважають кадрами революції,

2) Ізолювати підпілля від народу,

3) Всі полегші вважають тимчасовими, вимушени підпіллям, а не жодним щирим, новим курсом.

Десять років підпілля, яке воно уроочисто відсвяткувало — переконує большевиків, що фізично, як ставлено після переможної другої світової війни, не має можливості його знищити, бо **народня підтримка гарантує проплив нових кадрів та безперебійну еманацію проводу**. Всі засоби, які большевики примінювали для фізичного винищення не дали успіхів. Червона армія не тільки, що не мала успіхів зі згляду на тактику партизан, але й само заразилася «отруйними» ідеями. Її треба було вивести з дії. Так теж скінчилися й

«істобітельні батальони», організовані із місцевого населення, советських партизан з другої світової війни під контролем МГБ-МВД, які показалися теж не «благонадійними». Спеціальні отряди МГБ-МВД і інші засоби, зміна тактики, не вистарчали.

Ці всі, що зустрілися з ідеями українського підпілля «зdemoralізувалися» й жодні високі відзначення у противагу до каральної руки підпілля вже не притягали.

Ціна окупації й терористичного виконування влади оказалася дуже високою, (диви стаття: Баланс бойових досягнень УПА, До Зброй ч. 19 (32) та графік вбитих) досягнення бойового характеру неспівірно невеликі щодо морального й ідейного змісту досягнень українського підпілля. В повідомленні подані такі факти:

1) Політично-пропагандивна акція проти підпілля не зменшилася (тоді, коли большевики хваляться, що «бандерівці» вже знищені).

2) Окупаційна влада, факти поступок на користь населення й підвиження заробітної платні в лісовому й нафтovому промислі — використовує у своїй пропаганді проти українського визвольного руху, з метою протиставити село містові.

3) Коли зважимо, (що в союзному маштабі, потверджує советська преса) що йде теж боротьба проти **«буржуазного націоналізму й агентів капіталізму»** — тоді матимемо повний образ ситуації на українських землях.

Безперечно, що найбільшою загрозою для большевицької окупації являється українське підпілля, штаб що унапрямлює **холодну війну** народу проти **режіму і проти обов'язуючої ідеології**. Воно є тою загрозою не тому, що з його рук річно гинуть сотки окупаційних доСТОЙНИКІВ, але тому, що існує **організована сила як носій революційної концепції національного, соціального й культурного визволення**, що воно є джерелом заразливих ідей свободи, що викриває **реакційний характер большевизму**.

Не лише в СССР, але й перед західнім світом не вдалося закрити існування організованого підпілля. Для большевиків, які засобом «визвольних громадянських воєн» хотіли б виграти боротьбу за панування над світом, факт 10-літнього існування, хоча б навіть малого розмірами підпілля, підтримує до них довірю у тих, яких вони хочуть «визволити». Втратя цього засобу несе советській стратегії великих некористі вже у світовому маштабі, подібно як це доводить факт відокремлення Югославії від комуністичного блоку.

У пропагандивній і ідейній площині існування українського підпілля наносить невимірюваних моральних втрат як внутрі СССР так і в закордонній політиці.

Вже після смерті Сталіна, який своїм німбом закривав проломи всепотужної МГБ-

МВД, перед його спадкоємцями постало питання: як вдергати режим терору?

За непровіреними, але сяк-так умотивованими тезами були дві розв'язки: одна що Берія хотів санувати режим через поступки в користь населення й національних стремлінь поодиноких націй, друга — що інша група хотіла продовжувати насилля.

Берія як знаємо провалився. Причини ще не з'ясовані. Є дві тези: одна, що він прова-

лився наслідком боротьби за владу, друга, що саме наслідком розходжень щодо національної політики.

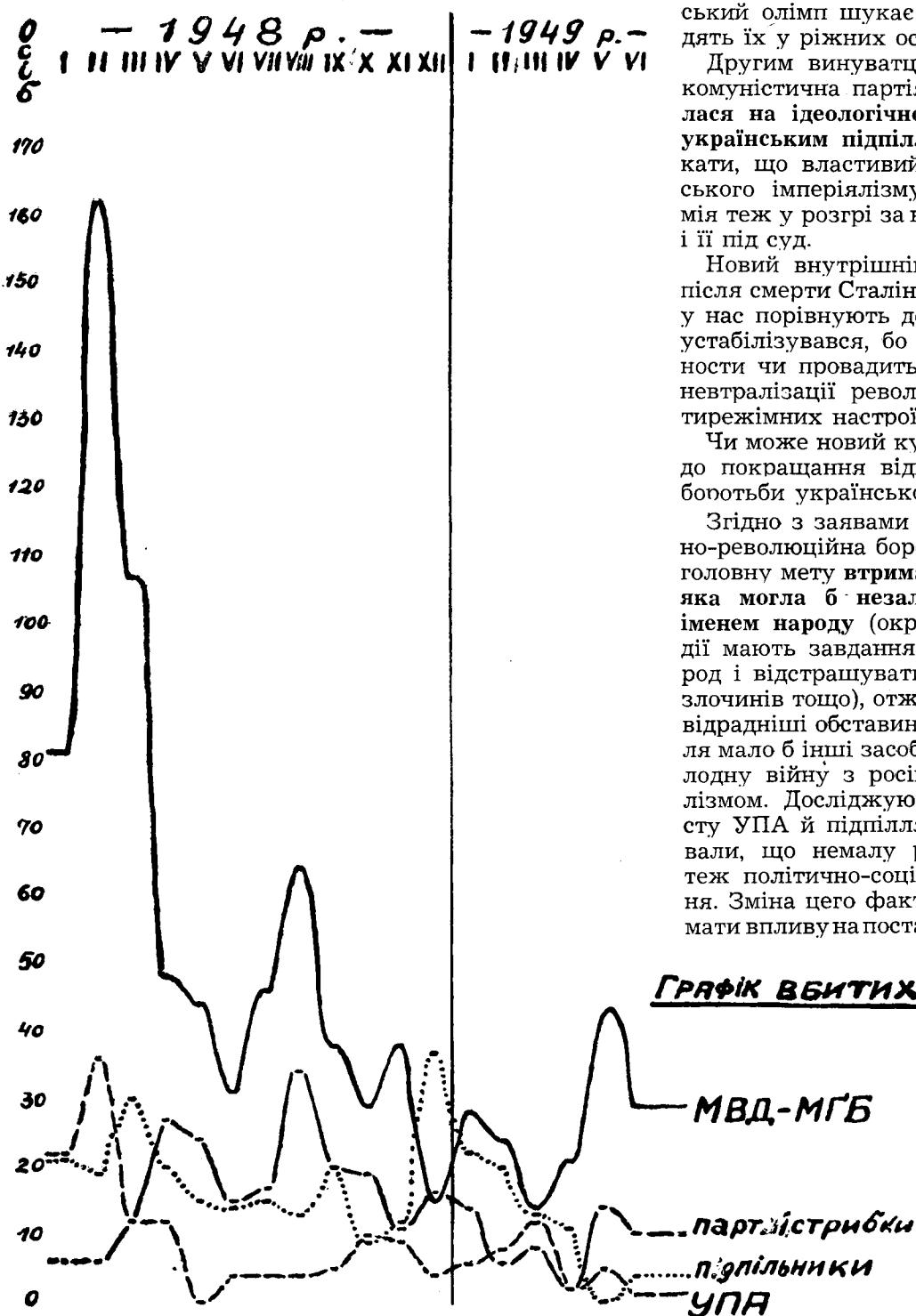
У повідомленні маємо підтвердження, що процес тимчасових поступок зачався вже в осені 1952 р. Якраз МВД-МГБ вело боротьбу з українським підпіллям і за неуспіхи підпала під осуд політбюро й опісля президії. Воно не могло дати собі раду із наростиючими революційними настроїями й тому, що кремлівський олімп шукає винних, знаходить їх у ріжких особах.

Другим винуватцем є таки сама комуністична партія, яка не встояла на ідеологічному полі бою з українським підпіллям і треба чекати, що властивий фактор російського імперіалізму советська армія теж у разі розгрі за владу, поставить і її під суд.

Новий внутрішній курс в ССРР після смерті Сталіна, що його часто у нас порівнюють до НЕП-у, ще не устабілізувався, бо немає однозгідності чи провадить до мети, тобто невтруалізації революційних і прорежімних настроїв.

Чи може новий курс причинитися до покращання відносин і умовин боротьби українського підпілля?

Згідно з заявами підпілля збройно-революційна боротьба вважає за головну мету **втримати організацію, яка могла б незалежно говорити іменем народу** (окрім того збройні дії мають завдання: охороняти народ і відстрашувати МГБ-МВД від злочинів тощо), отже коли б зайдли відрядниці обставини — тоді підпілля мало б інші засоби вести далі холодну війну з російським імперіалізмом. Досліджуючи причину росту УПА й підпілля, ми стверджували, що немалу роль граво тут теж політично-соціальне положення. Зміна цього фактора не може не мати впливу на постановку боротьби.

Основні моральні потенції українського народу, на які ставить УПА і збройне підпілля, які вона спрямувала в своє русло й за які власне йде затяжна боротьба з окупантами, у нових обставинах можуть зажевріти вогненним полум'ям.

Режім, хоче того, чи ні, **мусить іти на поступки населенню!** Інше питання, на яке тяжче дати віповідь то питання, чи Кремлеві вдастся поступками національну філію негодування і гніву знову спрямувати в режимне русло, чи під розхитаним терором не скріпляться й не виживають нові революційні сили, що викличуть загальну повінь. — Це важке питання, яке стоїть перед визвольним рухом.

Українське визвольне підпілля вже свідоме, що воно завдяки небувалим успіхам, стає національно-визвольним рухом, що його організаційні кадри чекають великі завдання. Воно, знайшовши синтезу між насильницькими

й ідейними засобами революції, включає у весь народ до боротьби, їй уможливлює доплив нових сил, безперебійну дійову еманацію провідної революційної верстви. Організаційна структура, політична й соціальна платформа, та наступальна тактика — є гнучкі й це каже сподіватися, що процес росту й перестановки на нові тори йтиме без поважніших труднощів.

Українське підпілля переконане, що збройний зудар між Сходом і Заходом неминучий, хіба, що Захід скапітулює перед російсько-советським імперіалізмом. Перша розв'язка, тобто війна, є це можлива тому, що Москва за її допомогою схоче ратуватися від внутрішнього краху.

Що до другої можливості, тобто капітуляції Заходу, якої об'яви в ідейній і політично програмовій ділянці підпілля чітко критикує, їого плян холодної війни спрямований на викликання революції за залізною занавісовою.

Є. Прірва

Стратегічне значення „великих будов комунізму“ в СССР

Советська пропаганда дуже багато говорить про реалізування плянів «переміни природи» і «великих будов комунізму», при чому звичайно, підкреслює тільки їх економічне значення, мовляв, що виконання цих намічених у великому маштабі будов мала б піднести добробут населення, і далі — що реалізація цих плянів означатиме переход від соціалізму до комунізму. Алеж відомо, що всякі зусилля кремлівських можновладців були спрямовані не так на піднесення соціального рівня, як саме на **піднесення й скріplення воєнної сили СССР як авангарду комунізму**. І все, що робилося в СССР, було безпосередньо, чи посередньо підпорядковане цій головній меті. Так само й «великі будови комунізму» мають на увазі в першу чергу, чи то й навіть — лише ту мету. Треба мати на увазі, що пляни, поставлені володарями СССР на порядок дня негайно по війні, отже коли ще не було ліквідовано воєнних знищень, передбачували підготову СССР до війни з рештою і ще не-підкореного йому світу. Само собою, в плянуваннях використано щодо оцінки поземелля стратегічний досвід із останньої війни.

Із советських пропагандивних звідомлень видно, що большевики кинули на ці будови, окрім в'язнів концентраційних таборів, велику масу технічних засобів (напр. на роботах при будові Каховської ГЕС і зрошувальної системи в Україні, що є найбільша за своїми розмірами, працює понад 10 000 автомашин), далі ж — поспіх, з яким працюють, вказує на те, яке значення мають ці будови для большевиків. Згідно з пляном все воно має бути закінчене до кінця 1956 року.

Декларативна мета цих будов це:

а) поширити й зв'язати з собою внутрішні річкові магістралі СССР, поправити їх і пристосувати до вимог великих і скорих вантажо-оборотів;

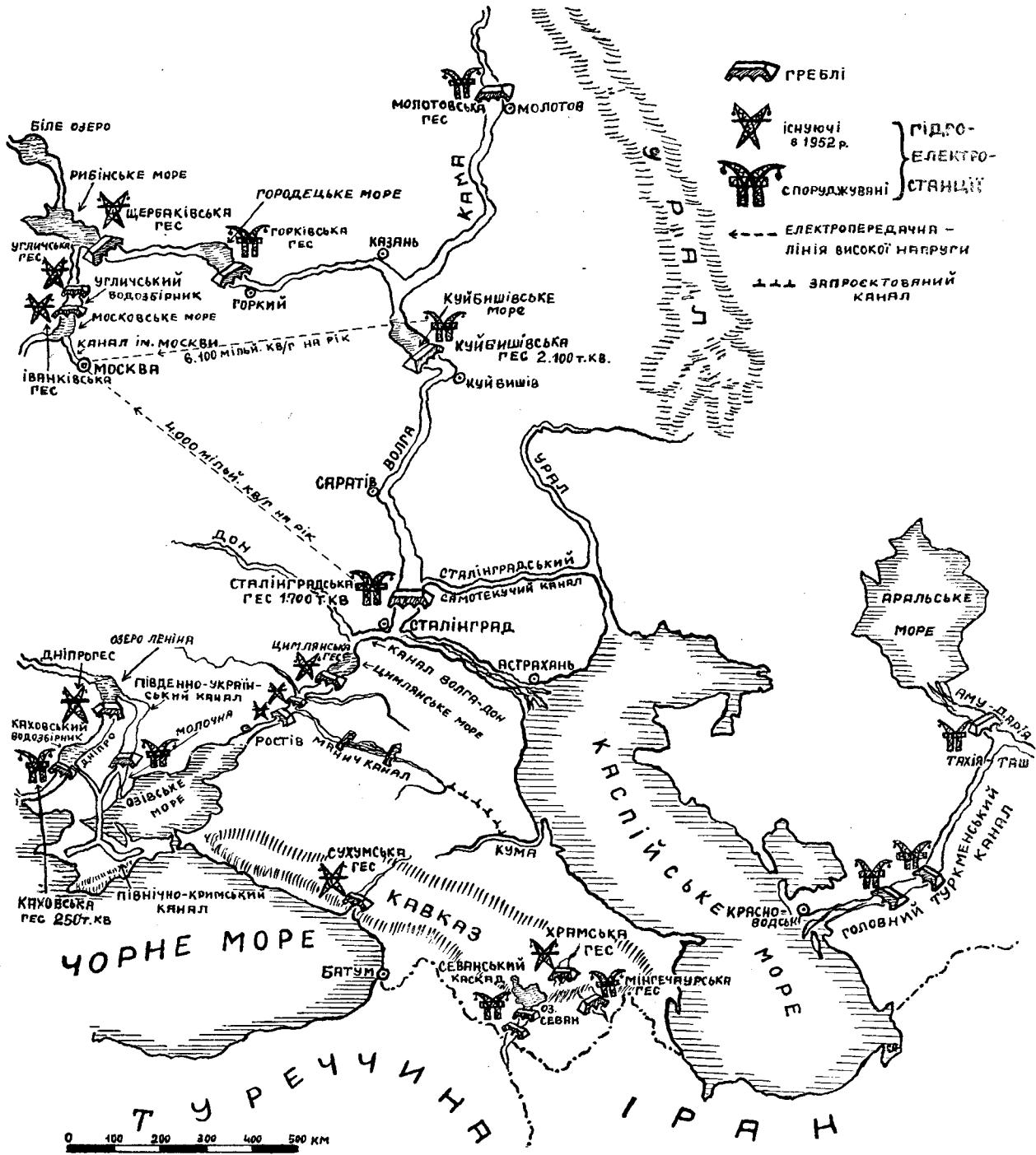
б) запрягти водну енергію для советської промисловості, транспорту, сільського господарства тощо;

в) створити нові життєві простори на місці дотеперішніх пустель і півпустинь.

На справді ж мета всіх цих «великих будов комунізму» це приготування для потреб війни стратегічно важливі терени. Розглянемо обширніше значення цих будов у поодиноких ділянках, беручи до уваги їх стратегічне значення як **випадкових баз чи як шляхів постачання**.

Річковий транспорт

Вистане кинути оком на карту СССР, щоб побачити, в якому невигідному положенні находитися цей величезний простір з погляду водного транспорту (очевидно, коли трактувати СССР як цілість). На окраїнах советської території — моря, а з-поміж них кожне з принадлежною до нього системою річок творить окрему, відрівну цілість. Аральське море з Аму-Дарією та Сир-Дарією і Каспійське море з Волгою, Курою і Тереком — замкнені і зовсім відрівні від решти водної транспортної системи. Чорне море із своїми річками також немов замкнене Дарданельською протокою. Зрештою навіть під час миру перевозити водним шляхом вантажі з Ленінграду й Мурманська в Чорноморські порти не надто по-платно, і до того — вони мусіли б відбуватися на очах чужих держав, чи й чужими кораблями; треба було б випускати советських лю-

дей поза кордони советської держави, тощо. Те саме можна сказати й про Балтійське море, Льодовий океан з Мурманськом і Архангельськом, і врешті — про советське побережжя Тихого океану. Така непов'язаність советських морів дуже послаблює советську морську потугу навіть тоді, коли б СССР мав сильну воєнну флотилії, що їх противник може зліквидувати кожну зокрема. Коли до цього додати ще слабу залізничну мережу в середині країни, то перед нами повний образ труднощів советського транспорту під час війни. Він, цей транспорт, навіть під час миру не може обслугувати потреб народного господарства. Тому не можна беззастережно приймати твердження, що **кожного, хто ввійде в російські простори ці простори згублять**. Це сталося, напр., з німцями тому, що вони не мали ні флоти ні транспортного летунства.

Щоб оминути транспортних труднощів, СССР ще перед війною взявся до будови каналів поміж поодинокими морськими басейнами в європейській частині СССР, себто **Біломорського каналу** поміж Балтійським і Білим морями. Цей канал уможливив плавбу з одного моря до другого не лише вантажних, але також невеликих воєнно-морських кораблів. Одночасно каналом сполучено Балтійське море з Москвою, себто із важливою водною магістралею — Волгою, що мало значення в першу міру для перевозу вантажів. Обі ці будови виконано виключно невільничою працею. Ще в 1930-их рр. в СССР ведено інтенсивні дослідження Льодового океану, на берегах якого, — також на кістках «заключених», — побудовано ряд пристаней, а що уможливило, — бодай впродовж декілька місячного літнього сезону, — плавбу з Мурманська до Владивостока, чи із Сибірських рік до котрогось із цих портів.

Останньо большевики побудували канал поміж річками Волгою й Доном, який сполучує цю систему водних шляхів із басейном Чорного моря. Тепер будеться **Туркменський канал** поміж річкою Аму-Дарією й Каспійським морем, а який почесез Волгу буде сполучуватися з рештою водних артерій СССР. Щоб по Волзі, себто поміж північними й південними морями СССР, могли плавати й більші кораблі, — на Волзі будуються великі греблі і при них гідро-електростанції — в **Куйбішеві, біля Горкого, Сталінграду та на допливи Волги — Камі біля Молотова**, а які мають перемінити цілу течію річки в довжелезнє озеро, цією водною магістралею могтимуть плавати вже й кораблі морського типу, хоч і з обмеженим тонажем, себто з-поміж воєнних кораблів могтимуть плавати тудою — міноносці, підводні човни й канонірки.

Гідростанції й шлюзи (щоб піднести рівень води й затримувати на літній, безводний сезон весняних вод) побудовано теж і на Дону.

Ці будови зв'яжуть окремі моря в одну водну систему. Вона не має великого значення для воєнної флоти, але тут ідеться більше про дешевий, і безпечний перевіз вантажів українського зализа, хліборобських продуктів, вугілля, дерева з півночі для Донбасу, бавовни з Середуцької Азії та азербайджанської нафти.

Ще треба додати, що таке сполучення річок уможливлює перекидати річкові кораблі там, де їх потрібно, бо переде річки, що вливалися до басейну одного з морів, мусили мати свої окремі флоти, верфи тощо. Наприклад, коли німці зайніяли Дніпро, тоді СССР мусів усю флоту та всі споруди для плавби на річці знищити, щоб вони не попали ворогові в руки. Коли ж большевики повернулися, то тоді, щоб урухомити плавбу, прийшлося знову все те відбудовувати, і то починаючи від побудови фабрик для виробу устаткування, потрібного річковому транспорті, і кінчаючи будовою річкових кораблів. Велике значення для багатонаціонального СССР матиме ще й те, що тепер в СССР не мусітимуть судноплавної промисловості розбудовувати, напр., в Україні, а лише в центральній Росії, десять над Волгою, а судна чи устаткування можна буде перекидувати потім водними шляхами, куди потрібно, напр., на Дніпро.

Кільканадцятиметрові греблі на Дніпрі, Дону, Волзі й інших річках мають чимале значення для суходільного транспорту, бо вони одночасно — це дуже вигідні мости для залізниць і загалом для переїзду (їздня на них широка на кільканадцять метрів). У війні такі греблі з залізобетону знищили з літаків дуже важко, а часткові ж пошкодження завжди можна впродовж короткого часу направити.

Алеж на будові оцих комунікаційних водних ліній ще не кінець: зараз після війни СССР інтенсивно взявся за регулювання річок і за **будову портів**, верфів, ремонтних станцій та за побудову великої **річкової флотилії**. Вже в першій післявоєнній п'ятирічці большевицькі вантажообороти на Дніпрі, Дону, Двині, себто на річках, де річкова флота була знищена війною, — досягли довоєнного рівня. В тому ж самому часі большевики підготовили для річкового судноходства всі важливіші допливи Волги, далі — річки Сибіру, що перетинали одиноку прокладену через Сибір залізничну магістралю так, що під кінець першої післявоєнної п'ятирічки річкова флота плавала на понад двісті річках, на близько тридцять тисяч кілометрах довжини. Щоправда, навігація на сибірських річках триває лише впродовж декількох літніх місяців, бо ж решту року ці річки замерзлі, алеж у сибірській тайзі просто не можливо прокласти залізничні шляхи і отже тим робом большевики можуть здобути дешеву сировину з різних родовищ у тайзі; її там добувають в'язні концентраційних таборів. Коли до тих

шляхів додати 7 500 км залізничних шляхів, що їх побудовано під час післявоєнної п'ятирічки, то бачимо, наскільки поправився советський транспорт після 2-ої світової війни.

Господарсько-мілітарне значення будов

Із побудовою гідроелектростанцій на Дніпрі, Волзі й Аму-Дарії з'язана теж розбудова систем зрошуvalьних каналів у південній Україні та на Криму, у Прикаспійських степах у долині нижньої Волги (пустинний степ колишньої калмицької республіки і такий же степ поміж річками Волгою й Уралом і в пустині Кара-Кум у Середуцькій Азії). Зрошуvalьні простори на Україні (1 700 000 га) піднесуть урожай вже плеканих тут культур, уможливлять плекати нові культури, як от бавовну, середземноморські рослини тощо. В Україні за допомогою зрошування й лісозахисних смуг мають бути зліkvідовані посухи, що дуже часто нищили урожаї, в першу чергу — в степу. У Прикаспійщині і в Середуцькій Азії будуть зліkvідовані великі простори степових пустель, напр., води Аму-Дарії мають зрошувати простір поверхнею вколо сім мільйонів гектарів. Само собою, зрошувані простори вплинуть на клімат сусідніх околодиць так, що це зробить життєздатними ще нові простори, напр. пустиня Кара-Кум, — згідно із советськими передбачуваннями, — має бути відсунена на яких 500 км на північ і то на довжині около 700 км. Далі — новозбудовані гідроелектростанції мають дати 22 500 000 000 кіловат в рік, себто майже двічі стільки електроенергії, яку мала промисловість усіх українських земель перед 2-ою світовою війною.

Розглянемо тепер значення цих досягнень для господарства й військової сили СССР.

Як відомо, царська Росія була головним поставцем хліба (очевидно, "українського") для Європи. СССР, почавши від колективізації майже не міг вивозити збіжжя через занепад по колективах продукції збіжжя, через відпущення великих просторів на різні промислові культури, врешті через велике побільшення числа населення. Хоч у останніх роках большевикам вдалося піднести урожай, але й цього було ще мало. Харчова проблема й далі незвичайно загострена, і особливо ж такою стане в майбутній війні, коли будуть відрізані достави з-за кордону, бо тоді прийдеться Москві прохарчовувати не лише власне населення й армію, якій завжди треба дати більше їсти, ніж колгоспників чи робітників, але ще дохарчовувати й своїх сателітів: Китай, ЧСР, Східню Німеччину. Одне з перших завдань реалізації «переміни» природи це побільшити продукцію хліба; цього стараються добитися шляхом поправи сільськогосподарської культури.

Найбільшу кількість електроенергії достачатимуть саме гідроелектростанції Волги й її

допливів, що мають створити базу для побудови нового промислового району поміж центрально-російським і уральським промисловим районом (нафта — «друге Баку» Башкірія!). Вони даватимуть енергію для залізниць (досі їх погінною силою було українське вугілля що дуже боляче большевики відчули в останній війні, коли Україна була зайнята німцями). Із Сталінградської і Куйбишівської ГЕС електроенергія буде доставлювана проводами великої напруги в Москву. Дехто згадується, що тут — поміж Волгою й Уралом мав би бути центр советської атомової промисловості. Електрифікування залізниць підвищить їх швидкість із 35 на 50 км на годину, і крім того ще здешевить кошти. Електроенергія Каахівської й Туркменських ГЕС має бути використана так: в Україні головно для наявної вже промисловості, а в Туркменії — для розбудови нового промислового району Середуцької Азії.

Оці нові промислові й сільсько-господарські райони матимуть велике значення теж і для мілітарної сили советсько-російської імперії, якщо історичні події не перекреслять тих намірів. Візьмім хоча б найважливіший з-поміж районів — долішню течію Волги й Дону та Калмицький степ. Досі російське населення на південь від лінії Вороніж-Саратів було лише національною меншиною і тільки вздовж Волги аж до Каспійського моря і в Ставропольській області росіяни були в більшості. Змагання українців, козаків, калмиків і кавказьких народів до волі загрожувало, що ті терени можуть від Росії відокремитися. Знищення чеченців, інгушів і калмиків було одним із радикальних злочинних засобів зліkvідувати таку «загрозу» для російського імперіялізму. Знищення й електроенергія новобудованих ГЕС стануть для тих районів базою розвитку сільського господарства й промисловості, а що вимагатиме багатьох робочих рук, а ці напливають і напливатимуть з центральної Росії і русифікуватимуть ці простори. Таким способом большевики хочуть за допомогою народовбивства пересунути російську етнографічну межу аж на Кавказ і Чорне море. Це особливо небезпечне для України й для інших чорноморських країн. Коли зважити, що Москва таку саму політику веде на Кубані і в Криму, то нам загрожує сусідувати із «старшим братом» не лише від півночі, але й від сходу та від півдня.

Економічна розбудова того району й побудова в ньому залізничних і річкових шляхів мають велике значення для СССР на випадок боротьби за Україну і Кавказ. Досі тут були всього дві залізничні лінії: Донбас-Сталінград-Новоросійськ, що в жодному випадку не могли заспокоїти потреб в воєнних доставах до фронту і в перевозі військ під час війни (це, між іншим, було однією з дуже важливих причин, чому облегчено підхід німцям під

Сталінград, бо ж большевикам куди додініше було мати фронт на лінії Вороніж-Сталінград, кудою йшло багато залізниць з Москви). Брак доріг у цьому районі дуже утруднював армії евакуацію всякого добра й війська з України.

Загospodарення цього простору матиме велике значення як для оборони так для підготовлення бази з метою наступу в напрямі південних берегів Чорного моря.

Подібну мету й значення має також розбудова сільського господарства й промисловості в долині Аму-Дарії і поміж Каспійським та Аральським морями; само собою, цей простір не буде заселений трукменами, узбеками чи казахами, але «інородцями», в першу чергу — росіянами. Розбудова цього району в середині советської Азії на цих принципах, це передусім дальший крок для зруїфікування цих теренів щоб удержати їх при Росії. Русифікація цих теренів створює нове стратегічне положення для сусідніх держав, себто для Афганістану й Ірану. Ці терени приготовля-

ється як форпост для советського наступу на іранську нафту й на індійські мільйонні маси, себто для клинового удачі в серце британському коммонвелтові. Маючи на увазі цю стратегічну мету Москви, можна злагодити чому з таким поспіхом вона нараз взялася за мирні будови таких великих розмірів, замість продукувати засоби першої потреби для свого населення із найнужденішою в Європі життєвою стопою. Звичайно, цей велетенський парк машин, що залишиться після закінчення будови каналів матиме теж застосування і в війні. Ними будуть будувати нові оборонні «лінії Сталіна», (тепер хіба зватимуться ім'ям Маленкова, чи то якогось іншого сатрапа) підземні склади, підземні фабрики тощо.

Чи ці велетенські роботи, виконувані потом і кров'ю передусім поневолених народів, справді послужать отій меті, яку їм назначили володарі Кремля, чи послужать тим, хто їх будував, — покаже аж найближче майбутнє.

I. Кисіль

Перспективи модернізаційних тенденцій сучасної советської піхоти

За советськими військовими уставами піхота була й залишається основним і вирішальним родом збройних сил ССРР.

Советська піхота має за завдання не лише остаточно знищити ворога й зайняти ворожий терен, але й підготовити встановлення советської влади на цьому зайнятому терені. Вона передає до перевірки в руки МВД-МГБ місцеве населення.

У західному світі панують протилежні думки щодо оцінки советської піхоти. Одні твердять, що советська піхота слаба, другі, що вона сильніша, ніж західні армії. Протилежності й контрасти в оцінках виказують лише невластивий підхід до концепційної ролі піхоти у військовій доктрині ССРР.

Советська піхота не є сильна, бо має низку недоліків, що виявилися в 2-їй світовій війні, але вона й не є слаба: це знову виявили успіхи її окремих стратегічних елементів.

Погано воно перецінювати або недоцінювати ворога. Щоб вияснити це питання, зупинимось на деяких характеристичних особливостях советської піхоти і постараемось поробити порівняльні висновки щодо її бойової тактики, інакшої від західних метод провадити війну.

Доуга світова війна заставила советське командування усвідомити собі ряд недоліків власної піхоти, над усуненням яких воно й почало гарячково працювати зараз же після закінчення війни, та своїм основним завдан-

ням поставило собі зробити советську піхоту **модерним маневровим засобом вести війну**.

Советські піхотні начальники й командири розцінюють **основним ворогом** ворожі танки, панцирні машини й авіацію.

Звідси теж і основні зусилля советської піхоти спрямовані на знищення теж цього повітчяного ворога саме піхотою, а не іншими родами зброї, і далі на самоохорону перед ворожою авіацією в першу чергу шляхом досякання методів маскуватися, цебто досягнути до колірів місцевості, далі ж — шляхом закопування танків, машин, магазинів а то й цілих фабрик і заводів у землю.

Повсякденно в мирний час навчають армію, що **«лопата й кирка (джаган) це — побратими советського піхотинця»**.

Головну увагу присвячено теж і протитанковій зброї піхоти, що розвинулася в окрему систему ПТО (протитанкової оборони),крім окремих ще панцирних частин. З малих відділів ПТО виросло нове ціле: окремі відділи й підвідділи в рамках полків і дивізій, з новими калібрами гармат. Піхотинців почали (навчати) закладати та усувати протитанкові міни, тоді як раніше це завдання виконували окремі відділи. Піхотні дивізії раніше мали по одному артилерійському полкові, сьогодні ж — кожна піхотна («стрілецька») дивізія вже має по два артполки. Ці зміни продиктовані саме вимогами, що їх поставлено піхоті, як вирішній нищівній силі.

Деякі дивізії перетворено у піхотні бригади, щоб таким чином добитися більшої оперативності піхоти, та модернізовано їх, і в наслідок того советську кадрову піхоту зроблено **рухливішою-маневровішою**.

Транспорт, постачання та зв'язок, як відомо, були завжди Ахілловою п'ятою збройних сил ССР. Тому після війни звернено особливу увагу й на цю проблему. Тепер вивчається проблема транспортування піхотних відділів не лише залізничним транспортом, але теж **автоколонами та транспортовими літаками**.

І на сьогодні важливіші питання це слабий підвіз і постачання бойовими припасами (амуніцією), теж на самому полі бою. Тут на відтинку транспорту й розбудови стратегічних шляхів досягнення не великі. При стратегії відворотів вглиб країни це був поважний фактор оборони (постори та відсутність шляхів!), на якому не раз заламлювався ворожий наступ.

Дуже слабий, чи й навіть ніякий, є зв'язок в бою: і це та друга хронічна недуга советської піхоти, що гальмує виконування оперативних планів. В боротьбі з танками й панцирними машинами та авіацією кволій зв'язок утруднює керівництво боем, гальмує маневр піхоти та примушує штаб тримати велиki протитанкові резерви, щоб забезпечитися перед несподіваним ворожим протиударом. Вже ця відсутність модерного зв'язку робить советську піхоту в рухомій війні неповоротною в наступі та в інших видах бою. Елемент руху в советській піхоті ще не вдосконалено. На 170 кадрових дивізій лише 63 — танкові. Від несподіваних ударів з запілля і з флянгів швидко втрачає панування над ситуацією, в наслідок чого завжди приходить дезорганізація, паніка, а піхота тікає цілою лавою, як звичайна товпа, що її командувачеві важко зупинити навіть при допомозі МВД-МГБ. Коли принципи рухомої оборони не завжди дописують, то приходиться застосовувати навіть цілі «**заградительные отряды МВД-МГБ**».

В наслідок такого поганого й немодерного зв'язку теж бойова взаємодія з іншими родами війська не була задовільна. Такі відносини в советській піхоті диктують засаду, щоб командири були навчені вимагати від своїх воїнів воювати до останніх сил. Самозрозуміло, що це негативно відбувається на стійкості воїка, бо ж кожна людина хоче жити, а воїни воюють більш «за страх» ніж «за совість».

Советська піхота навчилася як правило, вже просуватися не суцільною масою, а розчленованим порядком, використовуючи при тому побічні шляхи та лісисту місцевість. У цьому відношенні піхота досягла майстерності в маскуванні свого руху й дій.

Маскування в ССР — це окрема наука. Серед принципів тактики вчать, як його — маневром, несподіванкою обдурити ворога й до-

брє маскуватися від повітряного ворога. Як правило, прийнято марші й наступ — в ночі, а вдень — відпочинок в укриттях лісу та ярів. Ці обставини вишколу мають позитивний вплив на советську піхоту: саме тут вироблюються її характеристичні риси.

В непередбачених труднощах та перипетіях советська піхота винахідлива, здібна імпровізувати, ініціативна та напориста, а в важких кліматичних і зовнішніх умовах, як от: спека, холод, велике обвантаження та довга відсутність відпочинку й регулярного постачання, — може вперто утримувати об'єкт чи місцевість на зайнятому терені. В повному виряді зброєю й амуніцією советський піхотинець, навіть при спеці, може витримувати переходи (марші) пішком 30—40 км в добу та без перерви може щоденно переходити 25—30 км і зразу вступати в бій. Витримує також п'ятикілометровий т. зв. «бросок», себто наступ безпосередньо після пройдених 5 км маршу, при умові, що вояк не обтяжений вантажем.

Коли советська піхота попадає в оточення, то швидко розбивається на хаотичні, поміж собою непов'язані гуртки, але все ж таки спротив ставляє, не зважаючи на те, що головні сили, як правило не допомагають частинам, які попали в оточення. Вона теж уміє кріпко тримати пляцдарм; прикладом цьому може послужити оборона Одеси, Сталінграду, Севастополя тощо, а в деяких моментах вона вміє цей пляцдарм зробити невідступним, як це було на Дону, на Волзі, в Ленінграді.

Советський піхотинець — боець економічний і самовистачальний. Бойові припаси, набої, стрільна розраховано на короткий період самого бою і спотребовується з дуже великою щадливістю; там, де це можливе, слід воювати без цих боеприпасів; то ж советський піхотинець вміє застосовувати багнет і лопату.

Піхота взагалі навчена форсувати річки і подібні вузькі водні перепони, використовуючи примітивні засоби, та таки місцевий підручний матеріял, і користуючись своєю власною орієнтацією швидко закріплюватися на зайнятому протилежному березі.

Советські командири штикову атаку розцінюють як найвластивіший вирішальний бій, а тому до атаки готується кожний піхотинець індивідуально, в системі своего відділу. Близче приглянемося цій формі советського бою, бо вона ще найяскравіше характеризує советську піхоту відрізнює її від західно-європейської та показує її психіку. Т. зв. «**штикова атака**» складається в основному з трьох етапів.

Перший етап — **наближення** — це такий момент, коли атакуюча піхота, вийшовши зі своїх шанців «траншей», підходить до бойових становищ противника прямо під прикриттям своєї артилерії і мінометів при тому не рахуючись з убитими чи раненими. Приближується не загальною суцільною стіною, а

роздленовано, переважно в шаховому порядку, короткими перебіжками (20—30 метрів, залежно від сили ворожого вогню та від реальності місцевості). Стріляти та зуживати бое-припаси під час наближування атакуючим заборонено і лише станкові та ручні кулемети з флангів ведуть допоміжний вогонь.

Ще в другій світовій війні наближування відбувалось масами, а тепер вчать підходити в розстрільній і розсипній. Тепер впроваджено більші відтинки теж між наступаючими лініями. Ці дві засади повинні причинитися до зменшення власних втрат. Але воно залишається сумнівним, чи вдається цього навчити советського піхотинця, що для контролю переважно був триманий від НКВД вкіп.

Довгий етап — скупчення перед атакою на віддалі яких 50—100 метрів (залежно від сили ворожого вогню) — не є постійне. Атакуючі очікують підходу задніх, одночасно підготовляються ручні гранати; лише станкові й ручні кулемети ведуть тоді сильний вогонь по ворогові; забочено вести стеження або вилазити з шанців і обстрілювати ворога, чи то вилазити з ціллю контратаки. Як тільки більшість вояків осягнула лінію скупчування піхоти, то кулемети припиняють вогонь і починається властива атака.

У третьому етапі вояки під командуванням командира, із криком «ура!» виступають вперед, відкривають вогонь з автоматів, гвинтівок і піднімають як найбільший галас і тріск та кидаються на бойові становища ворога. Коли ворог не здається, його закидують гранатами в середині окопів. Станкові й ручні кулемети ще не рухаються вперед, а залишаються на лінії скупчування, щоб стримати можливий п'ятиудар ворога (б'ють отже й як своїх так і ворога). Коли перша лінія наступу зазнає неуспіху й потерпить поразку, тоді раз же підходить друга лінія, третя, тощо; отже це ціла система звірячого масового наступу з розрахунком психічно й морально здушили ворога та примусити його покоритись і здати свої бойові становища.

Повоєнна критика цієї системи масових наступів, що дають у висліді лише жертви і спроваджують піхоту до ролі гарматного м'яса, шукала способу направити цю систему шляхом насичення піхоти старшинами й підстаршинами та танковими з'єднаннями і відділами мінометів (гранатометів).

Коли в обороні піхоту підтримує артилерія й міномети, тоді організовується так званий «вогневий вал», що переноситься поступово в глибину ворожого становища, а піхота по-малу просувається вперед. Організовується також артилерійський вогневий напад, артилерійська підготовка, ще до виходу піхоти в атаку.

Часто батальйонна піхотна гарматка веде безпосередньо вогонь враз із піхотою та про-

сувається «перекатами» вперед поруч з атакуючою піхотою.

Та незважаючи на насичування советської піхоти автоматичною зброєю, все ж її, піхоти, характеристичною рисою й надалі залишається її масовість, а більшовицька пропаганда ще скріплює її провідну роль серед інших родів війська.

Щоб підвищити бойову силу піхоти, як основного й вирішального роду зброї серед усіх збройних сил СССР, після 1945 року впроваджено зміни в озброєнні, (скріплено елемент вогню), в моторизації (підвищено елемент «ух») та в організації (елемент оперативно-тактических вимог!). Ці зміни ще найкраще ілюструє числовий і збройний стан сучасного советського піхотинського куреня. В 1952 році впроваджено модернізовану організацію й озброєння куреня, що виглядали так:

1) три піхотинські сотні, кожна по 118 вояків, (разом 354) з таким озброєнням: 8 важких кулеметів, 24 машинових пістолів, 64 автоматів, 22 пістолів;

2) одна сотня важких мінометів (гранатометів) — 51 вояків: озброєння: 7 гранатометів — 12,2 см, 18 машинових пістолів, 22 гвинтівки і 12 пістолів;

3) одна сотня кулеметів — 47 вояків; озброєння: 9 важких кулеметів, 20 машинових пістолів, 12 гвинтівок і 15 пістолів;

4) одна протипанцирна чета — 20 вояків; озброєння: 2 гармати 7,6 см, 12 машинових пістолів, 6 пістолів;

5) одна чета протипанцирних рушниць — 17 вояків; озброєння: 9 протипанцирних рушниць, 6 машинових пістолів, 7 гвинтівок та 4 пістолі;

6) штаб куреня — 83 старшин, підстаршин і стрільців; озброєння: 3 легкі кулемети, 20 машинових пістолів, 30 гвинтівок та 30 пістолів.

Цілий курінь разом налічує тепер 572 вояки та аж 46 старшин. На перший погляд увагу звертають такі особливості цього нового бойового куреня:

1) велике число старшин,

2) зменшення чисельного стану майже на половину,

3) велике число важкої зброї,

4) сильне озброєння машиновою зброєю,

5) впровадження двох важких сотень і двох протипанцирних чот.

Цей новий советський курінь нагадує стосований німцями наприкінці війни т.зв. «зміцнений курінь», званий теж «бойовою групою».

Советська піхота має декілька особливостей, що відрізнюють її від інших армій. Її певна така особливість заключується в її політично — ідейному, однобокому вихованні й

психіці. За 35-літній період советська влада, виховуючи молодь в повній ізоляції від загального світу, в атмосфері марксистсько-комуністичної доктрини, виплекала фанатичний тип політичного вояка. Бійцеві прищіплюється почуття, що лише система комунізму найкраща в світі. Юнаки ще в школі, а солдати в армії — отримують «марксо-ленінську смікалку», науку, що вчить їх, мовляв, «соціалізм можна збудувати і в одній країні», а тим самим прийти до безклясового колективо-комунізму, де кожний житиме добре, працювати по змозі, отримувати по потребам, і тому тепер, в сучасний момент, все населення повинно зазнати труднощів, і навіть слідкувати один за одним, щоб не порушувались советські закони.

Така віра є примусова, себто підтримувана терором. За неї дбають політкомісари, активісти та ціла мережа конторозвідки. Друга світова війна принесла чималі виломи в цій системі, що подекуди підважили політично-моральний стан советських збройних сил і п'єдусім найменш упривілейованої піхоти. Зустріч із західнім світом не залишилися без впливу на психіку советського вояка. Збігці після 1945 р. із СССР й советської зони Німеччини та Австрії однозідно звітують про моральний розклад всіх старшин, підстаршин і бійців, які брали участь у 2-їй світовій війні. Ця війна показала в повній наготі моральну слабість советської піхоти хоча б висуненням національного питання, яке експльодувало із силою атомової бомби. Однак цієї деструктивної сили гітлерівська Німеччина не могла використати, не маючи жодної політичної концепції.

Коли русифікаційний курс у советській армії скрахував, повернено ще в половині 2-ої світової війни до випробуваних метод «націоналізації по формі»: пропаганди «нерозривної дружби вільних, братніх, народів Радянського Союзу». Зараз після війни знову крутко повернено до русифікаційного курсу під знаком словословія «великому російському народові», передовому народові, чи «старшому братові»: після смерті Сталіна знову бачимо сповидний поворот до ленінської національної політики «національної самостійності до отделенія». Все ж таки національне питання в армії остается й надалі одним із найвразливіших її пунктів: бо ж як зламати мораль одиночного бійця — неросіянину, ламається мораль піхоти взагалі, що на 50% — не-російського походження.

Друга особливість советської піхоти в її масовості та в невичерпних джерелах поповнення. Коли під час 2-ої світової війни німецька армія мала великих труднощі з поповненням кадрами солдат, то Кремль у цьому

відношенні ніякої недостачі не відчував, а гнав тисячами на фронт невишколені маршові сотні, батальйони, полки, що не мали навіть часу дати воякові в руки гвинтівку, в наслідок чого примушенні були чекати на зброю вбитих і ранених.

Третю особливість надає советській піхоті її основне ядро — **кадрова советська піхота**. Кадрові частини це актив советської молоді, одержимої комуністичним патріотизмом. Другі, треті й усі наступні резервні частини, що прибудуть з запасу мають уже менше в собі советського ворожого ставлення проти народів Західу; вони вже куди менше стійкі.

Четверта особливість советської піхоти — це той серпанок «**строго таємного**», що обов'язує всіх: від генералів і полководців по старшин впродовж усього навчання, що провадиться в мирний час. Він полягає в тому, що молодих старшин — командирів не навчається всього, бо ж усе тримається в таємниці, щоб не розсекречувати перед західнім світом нових видів зброї чи то нових методів бою, в наслідок чого в початках війни нормально не діє взаємопорозуміння поміж начальниками й підлеглими. Вояк не зрозуміє командира, чого той хоче досягнути в бою та яким способом хоче провадити операцію.

П'ята особливість — лежить у **безоглядних методах вести бій** у взаємодії з допоміжними військовими одиницями, як напр. інженерними, понтонними, хемічними, що будуть відрізані від глибокого запілля, від баз постачання, а в міру цього не матимуть повної зможності допомогти піхоті виконати її завдання активно в операціях. Таким чином советська піхота залишиться без забезпечення: таким військом на великих просторах СССР годі вести рухому плянову війну, —бо цьому перешкоджуватиме західне летунство, систематично бомблячи не лише фронтові лінії, але й запілля Уралу й Далекого Сходу.

Шоста особливість власне найосновніша й на неї зокрема розраховують — це **повітряна піхота**, себто масові повітряні десантні одиниці, відділи, що будуть скинуті в запілля західного театру воєнних дій.

Це може бути армія без зброї й амуніції, озброєна лише марксизмом-ленінізмом, що матиме завдання забезпечити себе зброєю на місцях висадки та вести пропаганду й диверсію, і згодом дезорганізувати та паралізувати бази постачання, посіяти паніку серед населення, винищити керівні організації, зорганізувати місцеву партизанку, і тим самим створити **другий фронт** (т. зв. стратегічний буфер в запіллі), що зробить війну затяжною, а советській піхоті приготувати успіхи окремих оперативних напрямках.

До історії розвитку совєтської таємної служби до 1945 р.

Розвідкові відділи Червоної Армії

З черги хочемо накреслити організацію розвідкових відділів ЧА з погляду на ті станиці й відділи ЧА, що висилали своїх агентів у вороже запілля. Інші влаштування розвідкових відділів будуть обговорені лише коротко для повноти образу.

Побудова розвідкової служби в ЧА

Найвища службова станція розвідкової служби ЧА називається «Розвідкове Управління» (РУ), яке й підлягає генеральному штабові. Воно існувало аж до 1940 р. як «Розвідковий або 5-й Відділ Генерального Штабу», якому початково підлягало й розвідкові діяльність Червоної Флоти. В 1940 р. цей відділ було піднесено до рівня «Розвідкового Управління», якогось окремого числа йому вже не додавано. Однак згідно з твердженнями інших, його називали ще «2-гим Відділом Генштабу», при чому в дальшому він ніби то змінив цю назву ще на «Головне Розвідкове Управління» (Главное Разведывательное Управление) — ГРУ. Під час мури оцьому РУ підлягали «розвідкові відділи — РО» воєнних округ, «оперативні пункти» і висунені аж до державних кордонів ССРР «граничні розвідкові станиці». Під час війни завдання розвідувати про положення ворога в оперативному терені виконували називані «розвідковими відділами» (РО). другі відділи штабів частин вниз аж до дивізійного штабу включно, а в штабі полку т. зв. «2-гий помічник шефа штабу полка» (помочник начальника штаба 2). РО корпусів та бригад звичайно власних агентів не висилали безпосередньо.

Поодинокі розвідкові відділи (РО) при штабах частин одержують часто фахові вказівки від — РО — безпосередньо вищого штабу, чи то від РУ Генерального штабу ЧА.

Завдання розвідкової організації ЧА

Розвідкова організація військової — і, якщо це з нею звязане, то ще — господарської й політичної розвідки, як теж саботажів у оперативному терені під німецькою окупацією та за кордоном. При тому РУ співпрацювало в усіх питаннях військової розвідки і розвідкових завдань з тими советськими державними й партійними організаціями, що були якось заінтересовані щодо даних теренів. Особливо тут слід відмітити його співпрацю з розвідковою організацією партизанського руху.

Методи розвідкових відділів ЧА

Розвідкові відділи ЧА розв'язували свої задачі зрештою так:

а) **розвідуванням почерез агентів** («агентурна розвідка») розвідкою й саботажами за допомогою висиланих поза головну лінію фронту чи то й за кордон агентів, що доходили вглиб ворожого терену чи закордону;

б) **загальним стеженням відділами** («общевойсковая разведка») себто загальною розвідкою за допомогою військових відділів стеження, насильною розвідкою по обох боках головної лінії фронту за допомогою спеціальних розвідкових відділів, проповідних частин тощо;

в) **стеженням з повітря;**

г) **інформативними стежками** («радіо-розвідка») — шляхом підслуховування й виловлювання ворожих радіо-передач;

і) **використання всіх власних і доставлених** відділами шпіонажі розвідкою партизанського руху тощо **розвідкових матеріалів**, що враз із захопленими документами та відомостями, одержаними при

переслуханні воєннополонених, служать для з'ясування положення у ворога.

Співробітники військової розвідки та їх вишкіл

До розвідкової організації ЧА принимано до війни лише активних старшин і адміністративних урядників, що відповідали особливим політичним вимогам і мали ігрунтовний фаховий вишкіл. Не зважаючи на скорочення часу вишколу і на деяке облегчення особистих вимог, також і під час війни кладено вагу на відповідний добір і вишкіл співробітників військової розвідкової служби. Передумовою було покінчення одного з-поміж оцих трьох вишкільних заведень:

1. **Розвідкові курси** (курсій розвідувачів), на яких вишколювалися впродовж 3-6 місяців особливо на дійні і способні старшини ЧА; їх пізніше приділювало на нижчі становища в РУ чи РО.

2. **Рища школа розвідки** з характером академії; для маскування її офіційна назва була: «Учіліще підготовки командирів штабної служби» (УПКШС).

Перед війною УПКШС вишколювало за час від пів-до дво-річного навчання спец-старшин, що згодом працювали або в РУ, або ж як закордонні резиденти чи важливі агенти.

Перевожений шляхом іспитів добір був такий строгий, що часто лише 20% курсантів могло ці іспити віддержані. Від початку війни навчання, головно ж для агентів, тут мало бути куди упрощеніше і тривало лише 6 місяців.

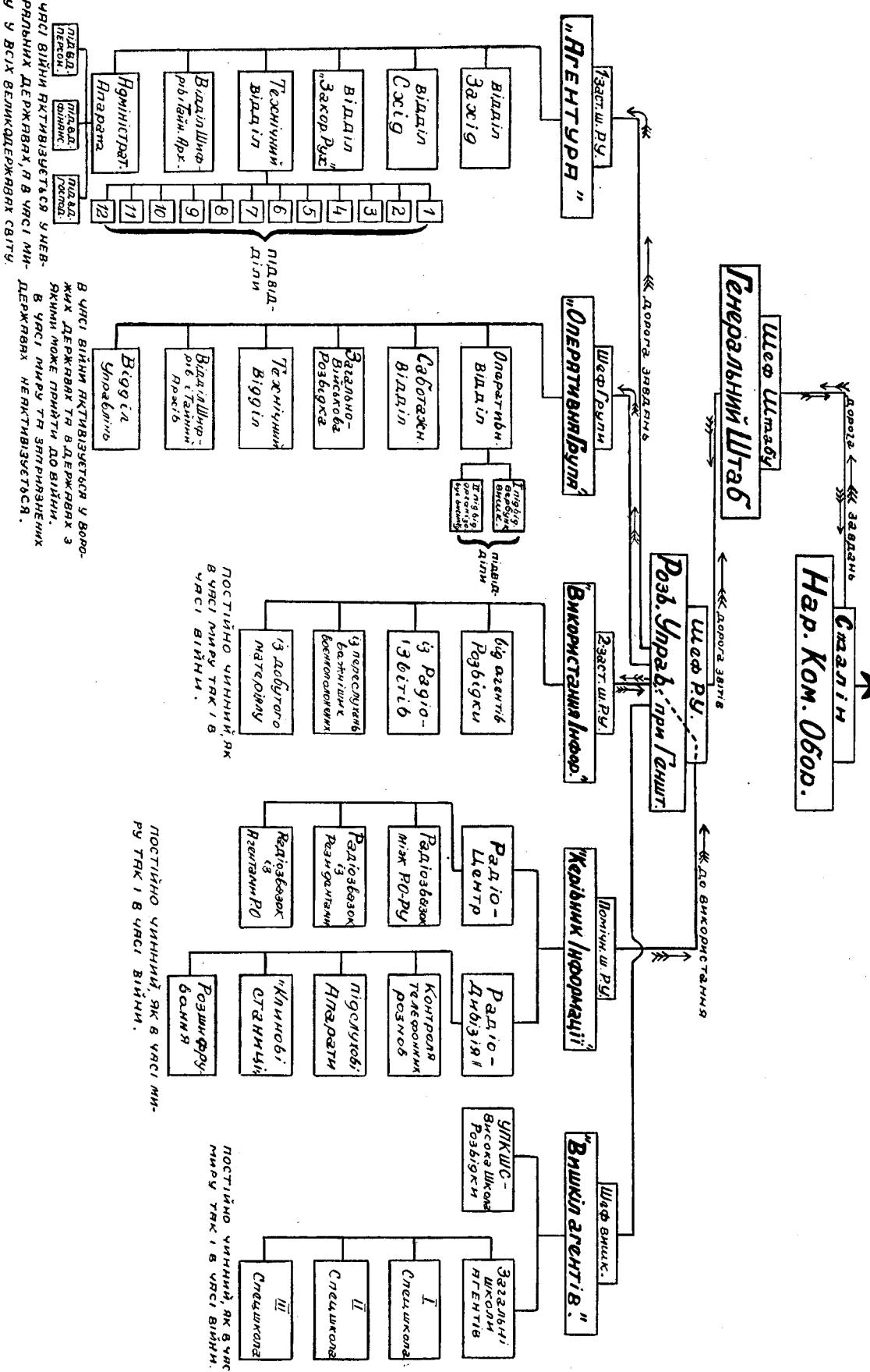
3. **Другий факультет «Академії Генерального штабу»** вишколював особливо способних старшин від сотника до полковника на керівні становища в РУ чи РО. Цей факультет мав іще в 1941 році мати близько 600 курсантів. Попереднє чотиро-річне навчання мало бути скорочене до одного року; ще за іншими чутками загалом ця школа мала бути на час війни закрита.

Вже ці короткі дані унагляднюють інтензивний вишкіл співробітників таємної служби в ССРР. Із-за цього добору при відкомандуванні до школ та при обсаді головно керівні становища у розвідковій службі виросла та висока повага, якою втішалася в советській армії старшина розвідки. Найдійність персоналу це одна з найважливіших підстав усякої таємної служби, а ще тим більше советської. Для того кожному шефові розвідкового штабу ЧА додавався до помочі комісар чи там політрук — для політичного нагляду й дисципліни серед персоналу РО. Навіть тоді, коли 9. 10. 1942 р. було видано наказ Президії Верховної Ради про «відновлення самостійного керівництва в ЧА та про усунення інституції воєнних комісарів», ці комісари задержали такі ж самі завдання і лише були з відповідним службовим ступенем переведені в старшинський корпус ЧА та одночасно підпорядковані шефові даного розвідкового відділу як його заступники.

РОЗВІДКОВЕ УПРАВЛІННЯ (РУ) ПРИ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ШТАБІ ЧА

РУ підлягає Генеральному Штабові ЧА і то безпосередньо шефові штабу. Особливо важливі дані розвідки передавалися почерез нього, шефа штабу, до [К КП(б) — Кагановичеві що одночасно для військової таємної служби був заступником Сталіна як народного комісара оборони. Він у загальніх записах давав Розвідувальному управлінню завдання, що мали бути виконані; ці завдання стосувалися розвідки військового положення закордону, і особливо розвідки загального положення ворога в оперативних і окупованих ворогом теренах.

Побутова Розвідочного Управління при Генштабі Ч.А.

Побудова РУ під час війни різнилася істотно від побудови під час миру.

Шеф РУ керує особливо роботою всіх тих відділів і підвідділів, що займаються висилкою агентів, як і всіми зв'язками з цим питаннями. Своєму заступникові залишає він повну свободу в його ділянці праці, себто в використуванні здобутих матеріалів та інформацій.

Шефові Розвідкового Управління підлягають такі відділи: «Агентура», «Оперативна група», «Використання інформації», «Керівник інформації», «Шеф вишколу агентів».

I. «Агентура» находитися під керівництвом 1-го заступника шефа РУ. Завдання цієї агентурної станиці до війни було висилати власних особливо добре вишколених агентів на цілу заграницю; у війні ж її діяльність обмежувалася на неворожі країни закордону.

Керівник «агентури» - відповідальний за переведений своїми підвідділами набір, вишкіл і висилку агентів та резидентів централі; він підтверджує запроектовані референтами доручення і легенди завдань, провірює документи, що їх мають дістати агенти тощо.

Далі ж — він має узгіднити розвідкову діяльність своїх закордонних агентів і резидентів ще з такими совєтськими розвідчими станицями як напр. НКГБ-МГБ (передше НКВД), НКІД, тощо.

Найважливіші підвідділи «агентури» це:

а) відділ «Захід», що переводить висилку агентів до країн, які лежать на захід від лінії Босфор—Дарданелли;

б) відділ «Схід», що переводить висилку агентів до решти країн.

У цих підвідділах, в кожному окрема працювали до війни: шеф відділу з 1-2 співробітниками, з 1-2 помічниками шефа, з 1-2 уповаженими та з багатьома зв'язковими. Як відділ «Захід», так і «Схід» розподілені ще на окремі країни. Відповідальні керівники цих підвідділів робили поїздки закордон і на підставі зібраного при тому досвіду мали вести підготовку для впроваджування агентів у ці умови праці, з якими ім прийдеться зустрічатися в країні їх побуту.

в) відділ «Закордонний рух» — група аташе: цей відділ підготовляє — в тісній співпраці в НКІД (Народний Комісаріят Іноземних Дел) та з органами державної безпеки НКВД (згодом НКГБ і МГБ) — військових аташе й персонал інших штабів для їхньої службово-інформативної діяльності та відправляє їх. Советські військові аташе стоять у всіх справах тасмної служби у зв'язку з шефом саме цього відділу.

г) Технічний відділ, поділений в дальшому на 12 підвідділів, завданням яких є споряджувати агентів у потрібний для їх роботи технічний виряд: вони забезпечують агентів особистими документами, що відповідають їхнім легендам, фотоапаратами, радіостанціями, далі — у своїх власних «інститутах навчання й плянування» підготовлюють подорож агентів та технічну сторінку зв'язку поміж агентом і станицею, що його висилає.

д) Відділ шифрів і таємних архівів.

е) Адміністративний апарат «Агентури», що складається з персонального, фінансового, господарського відділів, тощо.

II. «Оперативна група»: яке керівна група цей великий відділ РУ існує лише під час війни. Він відповідальний за розвідку у ворожих країнах та в теренах, окупованих ворогом, і має за завдання висилати агентів і саботажистів із особливо важливими завданнями поза головну лінію фронту.

При намічуваних завданнях він тісно співпрацює з 1-им (оперативним) відділом Генерального штабу ЧА. Шеф «Оперативної Групи» видає напрямні йому ж таки підлеглим РО при фронтових шта-

бах. Праця «Оперативної Групи» проходить у низці підвідділів:

а) «Оперативний відділ» практично переводить висилку агентів: його перший підвідділ звербовує вищколює агентів для особливих завдань, тоді як 2-ий підвідділ, що висилає агентів поодиноко або групами дає їм завдання, легенди, кличу й розділок, організовує перехід кордону чи фронту або старається для них про літаки у власній «Оперативній групі».

б) «Саботажний відділ» або відділ диверсантів (його ще називають відділом «активної розвідки») має нагляд над діяльністю відповідних відділів при РО фронтових і армійських штабів. Цей відділ висилає, крім поодиноких саботажистів, ще й бойово-сильну групу «диверсантів», завданням яких — перешкоджувати ворогові в постачанні та нічию особливо важливі об'єкти в глибокому ворожому заплілі. У другій фазі німецько-совєтської війни таку висилку саботажистів цей відділ РУ переводив рідше, а частіше довірені люди й саботажні групи розвідкових відділів РО при фронтових штабах; це тому, що такі завдання в дуже великий мірі може виконати партизанський відділ і тим самим така висилка стала залівою для диверсійних відділів РУ.

в) відділ «загально-військової розвідки» керує загальним розвідуванням за допомогою військових відділів.

Друге джерело відомостей про положення в ворога, особливо ж у прифронтових районах це окремі військові відділи, що ведуть розвідку вблизу головної лінії фронту та в близьких до фронту районах, як ото — відділи близького йдалекого розвідування, пробоюві групи, а то й спеціальні з'єднання. Під час війни їх усе далі розбудовано: покращанню їх діяльності були присвячені численні накази самого Сталіна. Розвідувальні частини находяться при штабах — від армії чи дивізії вниз.

Саме РУ розпоряджало особливо добре вишколеними й випадженими розвідувальними відділами та вживало їх для спеціальних завдань при головній лінії фронту, або ж приділювало їх часово штабові фронту.

Відділ РУ для розвідкових стежких частин кожночасно розділяє завдання відповідним відділам фронтів та армій: він опрацьовує висліди розвідки, які наспівають із фронту та передає їх далі до «Оперативної групи». Практичне використання приходить що лише у порозумінні з «Оперативним відділом» Генерального штабу ЧА.

Те саме стосується також і до летунської розвідки; за одними даними вона прикріплена до відділу для стежких частин, за іншими ж — вона становить окремий відділ при РУ і при підчинених йому РО.

г) «Технічний відділ» споряджування агентів по одиночко та групами працює як при відділі «Агентури».

д) «Відділ шифрів і Таємний архів».

е) всякого роду «відділ управління».

III. «Використання інформації». Керівник «використання» це одночасно другий заступник шефа РУ. Відділ цей працює строго відільовано від відділу «Агентура» й не знає агентів, що ці матеріали дають. Завдання цього відділу це використовувати всі дані здобуті агентами розвідки, передслухання важливих воєннополонених і здобутий матеріал. У своєму звідомленні про положення в ворога та на свою ситуаційному шкіці РУ складало образ загального положення в ворога, що поставав на підставі звітів інших відділів, і подавало його почерез свого шефа — шефові Генерального штабу. Фронтові РО одержували щоденно інформативні звідомлення про ворога, а в довших відступах часу й особливі зіставлення.

IV. «Керівник інформації» також називаний «Помічником шефа РУ». Йому підлягають:

а) «Центральний радіо-узол», чи коротко — «Центр». До війни радіозвідомлення агентів були спрацьовані центрально. «Центр» приймав звідомлення радіоагентів і резидентів, що працювали зокрема в Америці, Японії, Англії, Франції, Іспанії, Німеччині тощо. Інші держави були опрацьовані радіостанціями відповідних швидких РО. «Центрові» підлягали на державнім кордоні ССР т. зв. «Контрольні пункти відомостей», що приймали радіовістки советських агентів, які приходили з місця праці тих агентів недалеко від кордону; ті дані «перекидувано» малими радіовисильними апаратами з засягом яких 50 км на советський бік. Під час війни з «Центром» з'являлися не лише радіо-агенти, вислані самим РУ, але також і більшість агентів, висланих РО-ами фронтових штабів; із окупованих німцями теренів вони передавали свої радіозвіти просто до «Центру». «Центральний радіоузол» теж наладував радіозв'язок поміж РУ та РО штабів фронту.

б) «Відділ радіо-розвідки» («Радіо-дивізія»). Йому підлягають підслухові станції враз із долученими до них шифровими відділами, які й розшифровують переловлені шифри ворога; цьому ж відділові підлягають і підслухові станції для відшукування ворожих радіоагентів. Побічні станиці т. зв. «підслухові і засічні пункти» розгорощені по всій території ССР і пов'язані поміж собою за допомогою власних радіостанцій.

V. «Шеф вишколу агентів». Яку вагу приділено вишколові агентів, про те свідчить та обставина, що керівник «вишколу агентів» керує не лише численними й добре спорядженими школами, що їх РУ влаштовувало для вишколювання своїх агентів і співробітників, але він же провірює й станиці вишколу РО-ів при армійських і фронтових штабах, відвідуючи їх особисто. Його керівництву й наглядові підлягають такі важливіші школи агентів РУ:

а) «висока школа розвідки» (УПКШС), як згадуються, лише фахово 2-ий факультет Академії Генерального штабу. У ній советські громадяни й чужинці, часто на паралельних курсах, що тривають 4-6 місяців, отримують грунтовну підготову для майбутньої діяльності за кордоном чи за фронтовою лінією. Дійсне опанування агентом вимаганих знань та його фахову вартість провірює кінцев-

вий іспит, у який включувано питання, напр. про побудову німецького війська, знання зброї і вибухових матеріалів, теренознавство, спадунство (паратустику) тощо.

б) «загальні школи агентів»; збільша вони звичайно поділяються на три й більше відділів: для вишколу агентів розвідки, радіо-агентів і саботажистів. Ці відділи мають характер самостійних школ. Дані німецької протирозділки в 2-й світовій війні підтвердили існування таких школ:

«Спеціальної школи І» — для вишколу розвідкових агентів. Її навчальний плян відповідав у меншому маштабі школі УПКШС.

«Спеціальної школи II» пересічно на три-місячних курсах вона готовила саботажистів. Курсанти, що підбиралися з точки погляду фізичної справності й особливою надійності, поділялися по військовому на сотні й чотири та вишколювалися в техніці висаджування об'єктів, а також у володінні німецькою й советською зброяю, в теренознавстві, у німецькому військовознавстві, у знанні виказок і документів на окупованих німцями теренах, в спадунстві тощо. Крім того особливу увагу присвячували політичному вишколові агента-курсанта. Абсолютні цієї «Спеціальної школи II», часто бувають далі відкомандовані до партизанських школ і штабів, і тому часто її, цю школу (помилково) називано «Спецшколою II — школою партизан».

«Спецшколо III» вишколювала радистів і радіо-агентів. У ній серед курсантів нібито переважали жінки та ще позасоветські громадянини. Радіо-вишколі, що спирається на відомостях, набутих в основному уже передше і тут проходив по сотнях і чотах. Такий 3-4-місячний теоретичний вишкол звичайно на відстанях і до 400 км. Курсантів — якщо їх не висилано як самостійних радіоагентів, — то прийділювано до розвідкових відділів — РО-ів при штабах, або ж як радистів до партизанських відділів. Вишкільний відділ РУ вів, крім оцих більших шкіл, ще й численні інші спеціальні школи й курси.

Він висилав також старшин як фахівців — викладачів до вишкільних заведень інших клітин розвідкової служби, як от до: контррозвідкових відділів НКГБ, до партизанських відділів, до Центральних комітетів тощо.

(Закінчення в наступному числі)

K. В. Р.

Збройні сили советської Польщі

Збройні сили советської Польщі зазнали в 1949—1952 рр. грунтовної реорганізації. Після того, як «звільнено» маршала Роля-Жимерського із його становища міністра оборони та заарештовано його заступника, ген. М. Спихальського, якого знову ж обвинувано в «правицівій змові серед армії», — в армії почався період грунтовної чистки під керуванням маршала Рокоссовського. Яскравим прикладом того може послужити процес із серпня 1951 р. проти дев'ятьох високих старшин, у висліді якого й засуджено четырьох генералів на досмертну тюрму. Після цього процесу з вищих становищ в армії усунено всіх довоєнних старшин, як теж і тих старшин, що належали до гурта прихильників ген. Спихальського й міністра Гомулки.

«Братання» з советською армією. Найвищий провід польських збройних сил сьогодні в руках советського маршала Рокоссовського. Він належить до найвпливовіших постатей у польському уряді, а далі він — член Центрального Комітету Польської Робітничої Партиї (ППР) та її Політбюро. У склад його найважчого штабу співробітників увіходять: генерали

Кориць, Поплавський і Комар — всі три вони советські старшини, мабуть, з походження поляки; їх було приділено до генерального штабу в характері старшин, відповідальних за плянування, вишкол і постачання; зрештою ж до штабу співробітників Рокоссовського належать іще: Нашковський, поляк вишколений у Москві — шеф політвідділу польської армії. Під керуванням оцих людей і впроваджуються до польської армії советські методи військового й політичного вишколу. Властива ціль полягає в тому щоб усе далі прирівняти польську армію до советської, і тоді в останньому передати її в повній підпорядкуванні керівництву. Таке зрештою недвозначне й висловив колишній заступник міністра оборони, ген. Охаб з приводу «дня польської армії» наприкінці 1950 р., кажучи: «... Наша армія, в руках якої доля нашої країни, старшинський корпус, який від імені партії керує вихованням вояків, усі командири окремих відділів, як і теж і всього війська — всі працюватимуть непослабно, щоб скріпити й поглибити дружбу й братерство польської армії, на те, щоб наш великий вождь, товариш Сталін міг кожночасно і за-

всякої ситуації на польську армію покладатися, і то в такій самій мірі, що й на геройні дивізії советської армії...» (12. 10. 1950).

Числовий стан. З числового погляду польське військо зростає під керуванням маршала Рокоссовського з року на рік. В 1952 р. польська армія порівняно до 1949 р. зросла на 250 000 люда і досягла числа — 600 000 люда, не враховуючи в цьому уніформованого персоналу «УБП» (Ужонд Безпеченства Публічного), себто політичної поліції. Томущо закон із 1950 р. про військову повинність змінено в тому напрямку, що призовний вік устійнено на 20-ий рік життя (передньо — на 21-ий), а одночасно було продовжено тривання військової служби на два роки, ба й довше, то армія досягла найвищого числового стану ще в 1952 р., коли до активної служби було притягнено річникі: 1929, 1930 і 1931.

У Польщі існують 24 великі військові з'єднання, в тому — 4 мотопіхотні і 4 танкові дивізії.

З-поміж важливіших змін, що їх впроваджено вже за Рокоссовського, слід згадати такі:

1) введено нові типи штурмових літаків (Іл-10) у мисливських ескадрах, як теж — турбомісливський тип «МіГ-15»; введено нові типи бомбовиків (Ту-2), при чому збільшено і загальний стандарт летунства;

2) до летунства долучено ще й парашутні частини;

3) дуже помітно збільшено число вишкільних частин;

4) як самостійний рід зброї введено — проти летунську артилерію;

5) підвищено якість обмундирування й постачання.

Військовий бюджет. Порівняно з 1949 роком (це останній рік режиму Жимерського) зросли витрати міністерства оборони з 1,800 мільйонів злотих на 6,600 мільйонів, — отже стали в 3,5 рази більші, ніж у 1949 р. До того ж ця сума не вичерпнує всіх позицій державного бюджету, що передбачені на військові цілі. У бюджетах окремих міністерств та в бюджетних резервах включені ще додаткові мільйони на військові цілі, як от на допризовний вишкіл молоді тощо. То ж в загальному ці витрати слід підвищити до 10,300 мільйонів злотих, а що — тоді перевищує 10 відсотків всього бюджету Польщі. Якби це перечислити на одного мешканця держави, то воно дає яких 400 злотих на одну особу, отже приблизно однієї місячний заробіток робітника-чорнороба.

Організація. З адміністративного погляду — вся країна поділена на окружні командантурі і на окружні командантурі поповнень.

Порівняно з десятьма передвоєнними окружними командантурами («ДОК» — Довудзтво Окренгу Корпусу) таких округ сьогодні всього — чотири («ДОВ» — Довудзтво Окренгу Войськового), а саме: Варшава — генерал дивізії Ян Роткевич; Бидгощ — ген. дивізії Броніслав Полтужицький; Вроцлав — ген. дивізії Всеволод Стражевський; Краків — ген. дивізії Броніслав Кеневіч. Усі оці команданти ДОВ це союзські громадяни.

З організаційного погляду польські збройні сили поділені на п'ять родів зброя: наземні війська, летунство, воєнноморську флоту, війська проти летунської оборони і т. зв. «внутрішні війська». Чотири перші підлягають міністерству оборони, а т. зв. «внутрішні війська» — міністерству публічної безпеки і складаються з корпусу публічної безпеки «КБП» (Корпус Безпеченства Публічного) та з військ охорони кордонів «ВОП» (Войсько Охорони Погранічної). Щодо своєго вишколу, постачання та бойових установів ті частини однак підлягають міністерству оборони.

Форма й час військової служби. В загальному військовій повинності підлягають усі польські громадяни в роках 18—50 включно. Для старшин до полковника включно — горішня межа сягає 60-го року життя, а для генералів і адміралів — 65-го року.

Існує два роди військової служби: активна (основна) і в запасі. Активну службу відбувають в кадро-

вих і територіальних частинах або в замісній формі. Кадрова служба триває в випадку наземних частин і частин проти летунської оборони — два роки; у т. зв. «внутрішніх військах» — 27 місяців; у летунстві й фльоті — три роки. Цей час служби може бути понадто ще продовжений на дальших три місяці — на основі декрету міністерства оборони, а в випадку «внутрішніх військ» — у порозумінні з міністерством публічної безпеки.

Спорядження. Сьогодні польська армія майже вповні змоторизована. Її спорядження — походженням головною сутью.

Піхота, пограничні війська (ВОП) і «внутрішні війська» (КБП) носять однострої жовтяво-зеленкуватого коліру. Технічні ж війська (сапери, летунство, артилерія, танкові частини і зв'язківці) — однострої стальового коліру. Околиця шапок у піхоти — ясно-червона, у пограничних військ (ВОП) — ясно-зелена, у «внутрішніх військ» (КБП) — ясно-блакитна, у технічних військ — чорна, а в танкових — синя.

Військове шкільництво. 1951 р. реєстриптом міністерства оборони покликано до життя три вищі військові академії. Крім того діють ще інші різні старшинські й спеціальні школи. Число курсантів більшає по них з дня на день. У багатьох випадках скочуються час тривання курсів.

До військових шкіл академічного рівня заличується:

1) Академія генерального штабу ім. генерала К. Сверчевського; її завдання полягає в «вишколоуванні й готуванні старшин для занімання становищ, які вимагають вищих студій і ладження наукових робіт у рамках військовознавства». Час навчання триває тут три роки. Ця академія підлягає шефові генерального штабу.

2) Академія військово-політичного виховання ім. Ф. Дзержинського, — тут навчаються військовики, «щоб пізніше занімати становища, які вимагають вищих військово-політичних студій, як теж щоб керувати політичною пресою в дусі Маркса й Леніна». Час навчання — три роки; академія підчиєна шефові Головного політичного відділу армії.

3) Військова технічна академія ім. Я. Домбровського; її завдання це «вишколоувати й готовити своїх курсантів занімати згодом технічні становища й виконувати науково-дослідчі роботи в ділянці військової техніки, спираючись на передову науку марксизму-ленінізму, як теж і на досвід советської науки, і далі — виховувати їх, курсантів, на ідеологічних і активних будівничих соціалістичної Польщі та її збройних сил». Час навчання — три роки.

Інші ще вищі військові школи це:

1) Вища виховна школа, що має за завдання вишколоувати сотенніх, курінних і полкових командирів, як теж полкових штабних старшин;

2) Вища артилерійська школа, що в ній навчаються майбутні командири батерій, дивізіонів і полків, як теж дивізіонні й полкові штабові старшини артилерії;

3) Вища школа політичних старшин, де вишколоються політичні старшини в курінному й полковому обсязі.

Діють 23 старшинські школи, що випускають старшин-професіоналів. Вони відіграють дуже важливу роль.

Зрештою ж то старшинські курси влаштовуються ще й окремими відділами центральних установ у міністерстві оборони «МОН-і» (Міністерство Оборони Народовій), чи то установами, що підлягають МОН-ові, як от Географічною старшинською школою при Військовому географічному інституті.

Однак до старшинських шкіл і на старшинські курси приймають тільки таких кандидатів, що мають поручення від партії чи то від організації молоді «ЗМП» (Звонзек Младзежи Польської — відповідник комсомолу).

«Клясовий перекрій» кандидатів до старшинських шкіл представляється приблизно так:

1949/50 р. 1951/52 р.

сини робітників	47%	65%
сини незаможних селян	35%	26%
сини трудової інтелігенції	18%	9%

Військовий і політичний вишкіл. Вишкіл у війську спирається на «сталінську військову науку», на службові установи, програми і на воєнний досвід советської армії. У вишкіл тут впроваджено засаду «соціального змагання», як теж «обов'язкової товариської допомоги» супроти слабких зі сторони способніших вояків і старшин. Щоб вирізнати зразкових вояків і підстаршин декретом з вересня 1951 року введено особливі відзнаки і то аж — 19! Ці відзнаки звуться: «Зразковий стрілець», «Зразковий кулеметник» і т. д. Ці відзнаки розділюються постійно — 1-го травня, 22-го липня і 12-го жовтня (це військове свято з приводу роковин бою під Леніним).

Вояк втрачає право носити всі оці відзнаки, коли в наслідок якогось прогріху попаде до «карної сотні». Таких карних сотень багато зокрема на Шлезьку, де їх вояки мусять працювати по вугільних шахтах.

Політичний вишкіл і виховання. Політичний вишкіл полягає на введенні комуністичної партії (ППР!) в військове життя та на збільшенні її ролі в ньому. Одночасно особливо підкреслюється культ Червоної (советської) армії:

«Характеристичні особливості Червоної армії, отже її вірність і безмежна посвята справі визволення працюючих мас, її нерозривна пов'язаність з народом, її глибокий і міжнародний характер — стають все далі та в усе більшій мірі прикметами польської армії» (місячник «Войско Людове», ч. 11, 1951).

Військовий вишкіл спирається на дуже високих вимогах щодо дисципліни, при особливому підкресленні авторитету зверхника:

«Наказ зверхника однаковий що й закон. Будь-яка дискусія з приводу наказу не допущена. Зверхник зобов'язаний настоювати на тому, щоб його наказ виконано без решти. Тут не допущені будь-які огляди як теж усякі «заохочування» зі сторони зверхника, щоб даний наказ виконувати».

Мусить бути створена зализна дисципліна, яка — згідно з комуністичною інтерпретацією — повинна виробитися в висліді політичного роз'яснювання й зрозуміння обов'язків:

«Свідоме ставлення до військової служби та ці вояцькі обов'язки, що звідси випливають, це вислід політичної свідомості і громадянської дисципліни польського народу. Польська армія, що зв'язана із своїм народом нерозривними вузлами, бере собі приклад і черпає одушевлення з патріотичної постави та з морально-політичної дисципліни польського народу» («Войско Людове», ч. 12, 1951).

З того виходить, що комуністична партія (ППР), яка власне командує польською армією, радо користується патріотичною фразеологією.

Ідеологічні ухили. Видимий знак різниць у поглядах серед лав ППР на справу розагітування армії була справа колишнього заступника міністра оборони, ген. Маріяна Спихальського, який і досі ще перебуває у Мокотівській тюрмі в Варшаві.

Його погляди були осуджені Кремлем, і тому його знято з керівного становища і «зліквідовано». Від його прізвища й створено термін «спихальщизна», що рівнозначний із «правицевим» ухилом.

1951-ий рік став роком розчавлення оціні «правицевої змови в армії», роком безоглядного засудження «спихальщини», подібно як «гомулківщини» на політичнім відтинку. Місячник «Войско Людове» (ч. 12, 1951) оці ідеологічні ухили вияснює на такий лад:

«Гомулківщина є спихальщина промостили шлях ворожим і антинародним силам з-під знаку Татара

на такі становища в армії, де їм у високій мірі була дана змога реалізувати плян збройного повалення народної демократії».

«Одночасно спихальщина плянувала послабити значення і вплив партійної організації в рамках армії. Щоб досягти цієї мети Спихальський застосовував тітівські методи, в основі яких покладено плян розпорощити партійні організації в колах соціальних працівників. Про затаєну ціль таких методів зовсім відкрито висловився на процесі проти Раска тітівський агент Пальфі, стверджуючи, що він, Пальфі, в своєму характері керівника політичної акції в мадярській армії старався ліквідувати партійні організації, і на їх місце хотів створити одну масову організацію, в склад якої входили б усі старшини, і яка стала б для всього старшинського корпусу і для всієї армії осередком для вишку в шовіністичному дусі».

«У свою намагання примениши авангардистську роль партії в армії Спихальський не тільки висував на високі становища осіб реакційного походження, але, ідучи за прикладом Гомулки, ще й відкривав їм широко вступ у партю. Пропагуючи в демагогічній спосіб свій клич про необхідність попирати доріст молодих співробітників, він обсаджував відповідальні становища в партійно-політичному апараті старшинами, що для нас були політично чужими, коньюнктурниками, а нерідко й безпосередніми ворогами, — одночасно ж виключував старшин-комуністів, ідеологічна стійкість яких вже була випробувана в важких боях ще під час гітлерівської окупації та під час 2-ої світової війни; у своїй ліквідаторській політиці супроти старшин по політичних школах він перешкоджував допливові свіжі кадрів з-посеред кляси селян і робітників».

«Ця персональна політика Спихальського в польській армії дуже нагадує персональну політику Троцького в Червоної армії, а яку було нап'ятиновано на 8-му з'їзді більшевицької партії. Подібно як Троцький схилявся перед військовими спеціалістами царської армії, так само й Спихальський робив це супроти старшин санаційної армії. Подібно як Троцький був вороже наставлений супроти старих більшевицьких кадрів Червоної армії, так самовів себе й Спихальський супроти комуністичних старшин, що служили в польській армії. Особливий запал проявив Спихальський у своїх спробах усунути з-посеред наших рядів високоцінених російських старшин, що повнили службу в польському війську, отже супроти людей, що своїми глибокими військовими знаннями і своїм велетенським бойовим досвідом жертвенно і широко ділилися із саме розбудовуваними польськими збройними силами так, як ім це й наказує сталінська школа інтернаціоналізму».

«Завдяки розгромові гомулківщини і завдяки чуйності ЦК-ту під керуванням товариша Берута, завдяки поставі партійних організацій у самій армії і першзваве завдяки старшинам-комуністам — спихальщина не вдалося здійснити своїх підліх плянів. Розгром правицевого й націоналістичного ухилу гомулківщини є спихальщина дозволив армійським партійним організаціям стати керівним чинником при мобілізуванні сил згідно з задачами, що їх було поставлено верховне командування».

Військові видання. В 1952 р. військові видання були публіковані здебільші міністерством оборони і військовими чи то політичними установами, що йому підлягають. Декілька військових видань почалися в 2-ій половині 1952 р. і в видавництві «Чительник».

«Шеводнік бібліографічний» за 1952 р. називає такі військовознавчі позиції: 4 позиції уставів і інструкцій; 28 позицій — з теорії військовознавства (в тому 18 перекладів з російської мови!); 23 позиції з політики й виховання (в тому 8 перекладів з ро-

сійського); 2 позиції — з польської історії; 22 позиції з російської історії; 10 позицій — різного.

Порівняно з попередніми роками серед цих військових видань вражає цілковите зникнення уставів і інструкцій; вони власне вже стали виданнями таємними. Зменшилося й число теоретичних робіт у ділянці стратегії й техніки — на користь підручників, які служать для заспокоєння біжучих вишкільних запотребувань. Цікава ж за те та обстановка, що порівняно велике число праць (аж 9 супроти всіх 49) присвячено воєнноморській флоті. Зустрічаемо тут бойові й службові устави, описи й спосіб обслуговувати різне спорядження як теж і — історію совєтської воєнноморської флоті. Так само дается помітити виразний зрист публікацій, що присвячені політичному вихованню.

Советські старшини в польській армії. Советизація польської армії знаходить свій вислів перш за все в тому, що на керівні становища в армії призначено советських старшин. Крім советського маршала Костянтина Рокоссовського, якому надано польське громадянство, советського походження є тут ще такі високі старшини: ген. Владислав Корчиц — шеф генерального штабу; ген. С. Т. Поплавський — головний командувач наземних військ; ген. Вацлав Комар — головний квартирмайстер; ген. Іван Туркевич — головнокомандувач летунства; ген. В. Казанович — шеф штабу летунства; адмірал Черков — головнокомандувач воєнноморської флоті; його два заступники — адмірали Шельонговський і Урбанович. Зрештою ж і найважливіші ключові становища займають советські старшини: ген. Сухов — командувач танкової армії; ген. Матвеєвський — начальник моторизованих частин; ген. Кашников — шеф військової школи в Рембертові, подібно зрештою як і його заступник — ген. Барінов.

Подібно мається справа і з обсадою функцій окружних, дивізійних і полкових командирів. Що лиши нижчі становища обсаджені майже виключно старшинами-польцями.

Советська армія в Польщі. Окрім частини советської армії можна зустріти в східніх областях Польщі. В центральній Польщі червоноармійців можна побачити по більших містах, як от — Варшава, Лодзь, Познань, Краків, Риців, Люблін, Білосток. Найбільше сккупчення советських військ це західня Польща (себто терен на схід від Одри-Ніси); там розташована 6-та советська армія, що передше звалася «Северна група, войск Рокоссовского». Головні осередки сккупчення цієї 6-ої армії це: Лігніца (там і її головний штаб), Волеславець, Сьвіноуйсьце, Щецин, Вроцлав тощо. Советські летовища розташовані в: Сьвідніці, Злоторії, Ключевому (біля Старогороду), Хойні (на Помор'ї), два в Бжегу над Одрою, в Лігніці, тощо.

Щодо прохарчування, то власне немає істотних різниць поміж пайкою советського й польського воїнського. Назагал советське військо дуже строго відизольоване від місцевого населення і має власні харчопостачальні пункти.

Осередки міжнародного військового вишколу. В Польщі перебувають втікачі з Греції, Югославії, Еспанії й іх тут підготовлюють ув окремих вишкільних центрах до майбутніх «акцій». Один з-поміж найбільших отаких осередків приміщений на острові Воліні (в усті Одри) і призначений для вишколу грецьких партизан.

Польська воєнноморська флота. Головна воєнноморська пристань це Гдиня. У склад флоту входять такі кораблі:

1) 1 торпедувальник «Бліскавіца», збудований у 1937 р., тонаж — 2000 тонн, швидкість — 38 морських вузлів/год.;

2) 3 підводні човни: «Рись», «Жбік», «Семп»; два перші це міноносці (тонаж на поверхні моря — 965

тонн, під поверхнею — 1230 тонн), а третій збудований 1937 року (тонаж — 1090/1450 тонн);

3) флотилія виловлювачів мін, що складається з таких дивізій: «Морс», «Фока», «Дельфін» (це колишні американські кораблі), «Чайка», «Мева», «Рибітва»; три дивізії советського типу: «Кропулець», «Корморан», «Каня», «Качор», «Кондор», «Альбатрос», «Ястшемб», «Яскулка», «Орлік»;

4) флотилія швидкісних човнів, що складається з таких одиниць: «Шибкі», «Съмали», «Бліскавічни», «Дзельни», «Карни», «Одважни», «Бистри», «Недосыціgli» й інших;

5) допоміжні кораблі: гідрографічний корабель «Жураф»;

6) вишкільний корабель «Іскра»;

7) 5 необробених буксирних кораблів: «Майстер», «Місті», «Жегляж», «Капер», «Кракус»;

8) 3 танкери: «Краб», «Жулв», «Сълімак».

Одинокий корабель «Бліскавіца» ще надається до воєнних дій. Підводні човни «Рись» і «Жбік» надаються хіба для вишкільних цілів; третій же ж підводний човен «Семп» — перестарілий і вже не придатний для воєнних операцій. Флотилія швидкісних човнів призначена поборювати ворожі підводні човни. Флотилія виловлювачів мін з воєнно-оперативного погляду не становить жодної поважної вартості.

Польські воєнні кораблі можуть у воєнних операціях брати хіба дуже обмежену участь. Зате куди більше значення має морський берег Польщі. Польські пристані СССР зможе використати як свої оперативні й постачальні бази.

Парамілітарні організації. «Служба Польсьце» (СП) це моральна повинність всієї молоді обох статей від 16-го до 19-го року життя включно (на практиці ж до 20-го, себто аж до призову в армію).

Завдання цієї організації це: фаховий вишкіл молоді, політичне виховання, фізична й військова справність. Насправді ж то на перше місце ставляється тут військову справність, а на друге — виконування публічних робіт.

По містах існують робочі відділи «СП» по школах, по місцях праці тощо. По селах основуються сільські відділи «СП». Більші відділи «СП» звуться батальонами й підлягають окружній командаунтурі; на вищому щаблі вони звуться бригадами й підлягають воєвідській командаунтурі.

На літо передбачуються тут три чергові зміни з погляду вправ і публічних робіт. Кожна така зміна триває два місяці. Взимі працює декілька таких добровільних бригад «СП». Цілістю справ «СП» керує головна командаунтура з полк. А. Славом.

1952 р. затягнено в картотеку «СП» річники 1934 і 1935. Число обидвох цих річників сягає приблизно 350 000 хлопців і около 380 000 дівчат.

«Ліга Пшияцюл Жулнєжи» це масова організація, головне завдання якої — вести політичну й військову пропаганду серед селянства й робітництва. Шеф цієї організації — Степан Матушевський це член Політбюро ППР. Його заступник — ген. Нашковський, «главполітрук» армії. У 1952 р. ця організація налічувала 1,500 000 членів. З організаційного погляду «Ліга Пшияцюл Жулнєжи» побудована за советським зразком «ДОСАрм»-у. Одне з найважливіших завдань цієї «Ліги» це популяризування серед населення військовознавства і різних діяльників військового спорту. З ініціативи цієї «Ліги» щорічно зимою й літом влаштовуються т. зв. «спартакіади». Ця ж «Ліга» включає теж окремий відділ для аматорів короткохвильової радіотехніки.

«Ліга Морська» це організація з таким же характером, що й «Ліга Пшияцюл Жулнєжи» і займається популяризуванням серед населення справи воєнно-морської флототи та розбудженням інтересу для мореплавства.

«Ліга Льотніча» подібно популяризує серед насе-

лення справу військового летунства. Вона влаштовує курси парашутистів (спадунів), ширяківців (літання безмоторовими літаками), пільотування.

Крім оцих названих організацій у Польщі ще ді-

ють: «Ліра Кобет» і «Польські Червоні Кшиж» — готовлячи жіноцтво до воєнно-санітарної служби.

Всі ці організації, само собою, виховують своє членство в комуністичному дусі.

Г. Д. Ф.

Оперативні принципи наступу в німецькому формулюванні

Наступ діє рухом, вогнем, ударом і напрямом, в якому відбувається.

Наступ можна провести з одного напряму проти фронту, (такий наступ звичайно — найбільшої сили), проти крила фланки, або тилів противника. Зрештою він може початися і з декількох напрямків. Нові напрями наступу постають при прориві ворожого фронту у самому місці прориву.

Це найтяжче виконати **чоловий наступ**, проте він трапляється найчастіше. Навіть частини, вжиті не до чолового наступу, мусять звичайно наступати чолово.

Чоловий наступ проти рівнорядного, готового до оборони ворога це довгий впертий змаг за перевагу. Він вимагає куди більших сил і засобів та закінчується вирішеннем переважно тільки тоді, коли фронт противника прорвано.

Охопний наступ успішніший від чолового. Одночасне охоплення обох ворожих крил вимагає чималої власної переваги. Глибоке охоплення, що сягає аж на зади одного чи то й обох ворожих крил у т.зв. «мішку», «кітлі», може довести до знищення противника.

Найзвичайніше охоплення «кільце» трапляється тоді, коли призначені для його виконання сили вже заздалегідь спрямовуються проти ворожого крила чи боку.

Охоплення важливо починати аж впоблизу ворога. Перекидування сил на самому бойовиці з метою охоплення можливі лише у сприятливому терені, або вночі.

Охоплення мусить намагатися оточити головні сили противника на виришному напрямі. Успішність охоплення залежить від того, чи та в якому розмірі вдастся противникові своєчасно перекинуті свої сили на загрожений напрям.

Враз із намаганням просунути охоплювальне крило все далі, наступає надмірний розшир і роздріб власних сил. Тому випадку нерозвіданого положення воно краще розташувати охоплювальне крило спершу вглиб.

Хто охоплює (оточує), той наражує й себе на небезпеку самому бути охопленим. Командир повинен брати до уваги і таку можливість. Однак він не сміє лякатися послаблення фронту, якщо це веде до переваги власного охоплювального крила.

Охоплення вимагає одночасного зв'язування ворога від фронту.

Найпевніш ворога можна зв'язувати наступом на весь його фронт. Однак такий наступ вимагає великих сил, яких може в такому випадку забракнути охоплювальному крилові. Тому часто тут приходиться вдоволитися наступами з обмеженою метою, або ж сповідними наступами. Деколи супроти сильнішого ворога можна теж зайняти й вичікувальну поставу.

Якщо противник наступає від свого фронту, слід боронитися або ставляти затримний спротив. Тоді продовжування охоплення може принести більший, а затримка охоплення й перехід до протинаступу — певніший успіх.

Бічний (флянковий) наступ розгортається із доданочасового напряму наступального маршу або в наслідок обходу. Він особливо успішний, коли противника заскочить і не дасть йому часу на протизаходи. Він вимагає великої рухливості й омані ворога на іншому місці.

Коли напрям наступального маршу чи то обхід ворожиняко вможливлюють **наступ від тилу**, то можна добитися чималих успіхів, якщо власні сили достатньо великі а ворог заскочений.

Проривний наступ намагається розірвати тяглість ворожого фронту й охопити його крила в місці прориву.

Передумови його успіху — це заскочення, вибір місця прориву там, де для наступаючої піхоти вигляди корисні (теж і в глибині терену прориву), та де розпоряджаємо чималими силами, щоб могти після прориву наступ повести далі. Наступ повинен початися на ширині більшій, ніж ширина передбаченого прориву, щоб зв'язати та стримати ворога на боках (флянках) прориву. Теж і решту ворожого фронту слід тоді зв'язувати.

Що ширший влім, то пробійніше можна увігнати вперед власний проривний клин. Під рукою повинні бути резерви, щоб могти відперти взад кинуті проти крил (флянок) нашого прориву ворожі резерви.

Удачний прорив слід використати, доки пінчнуться ворожкі протизаходи. Що глибше напасник вдерся, то успішніше він може перейти до охоплення і тим легше вдаремнити спробу противника — відступом взад знову замкнути прорваний фронт. Тому й. слід оминати надтоского звертання на боки в випадку удачного прориву.

Удачний прорив можна використати щолиш за допомогою армійської кінноти й моторизованих з'єднань. При тому їх підтримують нальоти винищувачів і бомбовиків на підтягувані нові ворожі сили.

Наступ з обмеженою метою повинен вибороти обмежений щодо своїх розмірів успіх. Звичайно його стосують там, де надіяється такого успіху дозволяє положення. Поведений на догодніому місці, він може мати велике значення. Зрештою його завданням може бути ще затримка чи то зв'язування ворога.

Виконання наступу з обмеженою метою не різниється від способів переведення інших родів наступів. Ціль наступу може бути дуже близька й досяжна невеличкими силами, але може теж вимагати і введення в дію всіх сил. Коли ціль наступу близька або ж сам він легкий, то напасник часто й не потребуватиме розташовувати своїх наступальних сил вглиб.

Наступ слід своєчасно застановити. Військо сміє вийти поза мету наступу тільки тоді, коли це йому було дозволено. Рішення на такий дозвіл вимагає уважного обміркування.

Деколи краще наступ піdsунути ворогові, а самому перейти в наступ щолиш тоді, коли ворог уже зв'язав свої сили. Вибрati відповідну хвилину до переходу в наступ не легко. Постає небезпека, що рішення до наступу буде винесене несвоєчасно, чи то взагалі його не буде.

Якщо слід рахуватися з тим, що ворог прийме наступ лише на те, щоб пізніше самому перейти в наступ, або, що він перед наступом ухиляється, тоді ці можливості слід узяти до уваги при розподілюванні сил та при введенні їх у дію.

Кожний наступ вимагає суцільного проводу, то ж не сміє роздрібнитися на поодинокі, непов'язані наступи.

Головну силу й масу стріліва слід зосередити на виришальному місці. При охопленні їх місце на охоплювальному крилі, зрештою ж — залежно від наміру, положення й місцевості; — Звичайно ж там, де най-

краще можна виявити й використати силу всіх родів зброя. На цьому місці ї має наступ свій осередок ваги («Schwerpunkt»). Такий осередок ваги визначають: при насаді наступу — вузькі бойові смуги, заходи для зосередження вогню всіх родів зброя (теж і з сусідніх бойових смуг), та скріплення вогню окремо приділеною важкою зброєю піхоти й артилерією; під час самого наступу — посилення вогню та введення бойових возів (танків) і резерв; далекосяжній вплив на вибір осередку ваги має артилерія, а деколи теж і бойові вози.

Коли вирішного місця наперед пізнати не можна, слід осередок ваги створити навгад, і — в випадку потреби — згодом його, цей осередок, туди перенести, або ж він буде знайдений аж пізніше. Якщо під час наступу успіх заповідається на іншому місці, теж і там, де його очікувано й передбачувано, тоді цей успіх рішуче слід використати. Якщо осередок ваги намічено перенести чи то створити аж пізніше, то повинні бути на поготові сильні резерви, як теж повинна бути підготовлена можливість зосередити силу дію всіх родів зброя в новому місці.

Творення осередку ваги повинно найти вислів у заходах поодиноких командирів. Доцільно теж наказати поодиноким частинам, де вони повинні покласти осередок ваги.

Як правило кожний наступ веде через більш чи менш важкі крізи до вирішного пункту і йдеся про те, щоб командування відзначало цей пункт та щоб після того виявило доволі рішучості виринулий успіх негайно всіми силами поширити, чи то невдачі оминути.

Коли в дотеперішньому складі наступ не може власними силами успішно далі розгортається, тоді слід врухомити його шляхом зміни в розподілі сил або шляхом підведення свіжих сил та поновлення наладнання дії вогню. Якщо ж це не можливо, тоді звичайно доцільніше наступ стримати, аніж, продовжувати його, наражувати боєздатність війська на непевну гру.

Ширина бойових смуг піхоти в наступі повинна відповідати передбаченому зужиттю її (піхоти) сил. Ширина — залежить від завдань, від особливостей терену, від вогневої підтримки всіх родів зброя та від імовірної сили ворожого спротиву. Ширина бойової смуги обабіч опертого об сусіди піхотного куреня вагається звичайно поміж 400—1000 м.*).

Як підставу для ширини бойової смуги мішаного з'єднання в наступі можна прийняти, що для однієї піхотної дивізії, складеної з трьох піхотних полків, із достатнім числом артилерії, треба рахувати в руходому мою і в терені, додільному для всіх родів зброя, приблизно 4000—5000 м.*). (Деколи в наслідок введення сил у групах або в наслідок створених прогалин, ці ширини можуть збільшуватися.) Коли вони йде вже надто далеко, то важко стане не лише керувати битвою, але й підсилювати її на вирішальному місці новими підкріпленнями з глибини.

Ширина бойової смуги обабіч опертого об сусіди піхотної дивізії, яка наступає на вирішному відтинку, не повинна в головному наступі проти ворога на міцно укріпленному становищі сягати більш, ніж 3000 м.*), якщо наступ має бути переведений без зміни свіжими силами, а його успіх — використаний.

Деколи воно може виявиться конечним — не впоратися з завданням на одному місці, щоб тим робом добитися звуження ширини наступу та зискати потрібні для наступу сили.

Мета наступу визначає його напрям. Це слід подати в бойовому завданні.

Визначення **бойових смуг** має на меті запобігти тому, щоб обабіч операції піхота взаємно собі не перешкоджувала в розгортанні до наступу чи то в його переведенні. Бойові смуги обмежують теж і бойову розвідку. Визначення бойових смуг це простий за-

сіб, як управильнити творення осередку ваги. Воно не конечне виповнювати військом бойову смугу в цілій її ширині.

Визначення бойових смуг в дальшому помогає узгіднювати дію частин, що наступають поруч себе, однак воно не повинно впливати так, щоб ці частини заскорузло й боязко втримували взаємне чуття. Бойові смуги дають необхідні напрямні іншим родам зброя і передусім артилерії, яка безпосередньо підтримує піхоту. Однак такі бойові смуги, не повинні артилерії заважати в тому, щоб вона використала сприятливі можливості для спостерігання бойових становищ теж і в межах сусідніх бойових смуг. Те ж саме обов'язує й важку зброю піхоти.

Бойові смуги у більших розмірах визначаються за допомогою мапи, у менших — згідно з тереном. Вони, ці бойові смуги, повинні сягати так далеко в сторону ворога, як далеко існує можливість при пляномірному наступі дотримуватися їх. Відповідно до змін положення слід наказувати й зміни цих смуг. Важливі пункти повинні лежати в обсязі бойових смуг, якщо на ці пункти не ведеться наступ кількох з'єднань.

Відкритих крил (флянок) звичайно не обмежують. Для сусідніх зрештою неопертіх з однієї сторони з'єднань вистане часто сама **розмежувальна лінія**. За певних умов вистачає й саме окреслення мети наступу.

Наказ до наступу повинен включувати в собі виразні ознаки наміреного переведення наступу. Розподіл завдань мусить брати до уваги правильне відношення поміж необхідною єдністю діяння та самостійністю поодиноких з'єднань і ще берегтися, щоб за далекосяжним наказуванням не спинювати швидкості й розгону самого наступу.

ПЕРЕВЕДЕНИЯ НАСТУПІВ

Підстави для співдії родів зброя

Мета всіх родів зброя, що співдіють у наступі, це наблизити піхоту до ворога в стані ударної вогневої сили достатньої для остаточного вирішення, вможливити піхоті глибоко проломити ворожі становища та остаточно зламати силу ворожого спротиву. Ота ціль буває досягнена що лише тоді, коли ворожу артилерію здобуто, або ж примушено її відступити.

Всі роди зброя, що співдіють у наступі, мусить взаємно знати можливості своєї діяності та брати до уваги межі своєї виконоздатності, врешті ж — вони повинні втримувати поміж собою постійний і тісний з'язок.

Співдіяння піхоти в наступі та артилерії, що її підтримує, надає вигляду самому перебігу наступу. Дії обох цих родів зброя впродовж всього наступу не даються ні фронтально ні глибинно від себе відділити. Артилерійська підтримка піхоті в наступі сягається аж до найдальших меж артилерійського розсіву. Поза цією межею піхота мусить вести наступальний бій своєю власною зброєю.

Спільній командир відповідає за постійну узгідненість підтримки наступу піхоти артилерією. Його артилерійський дорадник це найстарший командир артилерії, а при піхотній дивізії — звичайно начальник артилерії.

Постій начальника артилерії находитися назагал у найближчій віддалі від командира дивізії.

Коли піхотна дивізія не має начальника артилерії, то найстарший командир артилерії може відділити свій командний пункт від такого ж пункту командира дивізії, якщо цього вимагає справа керування його власними частинами.

Найстарший командир артилерії меншого з'єднання, напр. зміщеного полку піхоти, часто буде примушений обрати свій командний пункт там, де це найкорисніше для підтримки піхоти. Для цього завдання він мусить мати особистий вгляд у терен наступу та надійний з'язок до своєї артилерії й до піхоти, яку підтримує.

*) як мірить на ворожому відтинку.

В армійській кінноті швидка зміна положень звичайно вимагає, щоб найстарший командир артилерії перебував при надрядному командирі кінноти.

Особисте зрозуміння повинно вможливити знайти те, що правильне. Де це тільки можливе, там спільній командир повинен піти на зустріч найстаршому командирові артилерії. Цей останній повинен підтримувати взаємний контакт почесні зв'язковою старшину, а спільній командир — за допомогою технічних засобів зв'язку, якщо командні пункти лежать безпосередньо поруч себе.

Спільне керування вогнем повинне дію артилерійського вогню і вможливлює швидке його зосередження на вирішних місцях та в вирішних хвилинах.

Піхота однак вимагає під час перевождення наступу проти ворожої піхоти, що становить собою вшир і вглиб розсіяні, важко схопні цілі, щоб артилерія співдіяла з нею безпосередньо та щоб могла повсякчасно задоволити її, піхоти, вимоги. Тому як правило піхотний полк зданий на співпрацю з якоюсь одною артилерійською частиною (чотою, батареєю чи дивізіоном), якої сила в різних обставинах буває різна. Ця частина може бути піхоти підпорядкована тоді, коли дотичне піхотне з'єднання має самостійну задачу, чи коли терен бою дуже непроглядний і розтягнутий, або ж коли з якихсь інших ще причин спільне керування артилерійським вогнем не можливе. Вартість такої співпраці зростає, якщо дотичні з'єднання обох цих родів зброї разом співдіяли завжди.

Начальник артилерії^{*)} може безпосередньо розпоряджати артилерією приділеною і тією, що була підпорядкована знову ж з наказу командувача, однак мусить перед тим повідомити про це дотичних командирів піхоти. Теж і артилерія, підпорядкована піхоті, повинна втримувати зв'язок із начальником артилерії. Її швидке притягнення до інших завдань командувач може підготувати шляхом інструкцій до її виїзду на позиції.

Командир піхоти ставляє артилерії, на яку він здається, внески на підтримку. Командир тієї артилерії має їх прийняти. Якщо ж водночас він одержить і від начальника артилерії ще якісь інші завдання, то повинен запитати про його рішення щодо того, котре завдання слід виконати спершу; в наглих випадках артилерійський командир мусить це зробити на власну відповіальність.

Підпорядкована артилерія підтримує піхоту згідно з наказами того командира піхотного з'єднання, якому вона підпорядкована. Довше її підпорядкування піхотному з'єднанню дуже зменшує силу вогню зімкненої артилерійської з'єднання. Тому таке підпорядкування піхоті слід обмежити на виняткові випадки, і командир піхотного з'єднання повинен зголосувати про це командувачеві.

Піхота й артилерія свою співпрацю зобов'язані забезпечити взаємним, постійним і тісним зв'язком. Зв'язок слід втримувати не тільки поміж командирами, але теж і з піхотою, що на самому переді, передусім з її важкою зброяю, чи вірніш із її стежунами (обсерваторами), та із стежними (обсерваційними) пунктами артилерії, єдино з яких часто й можна мати вгляд у терен наступу піхоти.

Не слід допускати до того, щоб накопичувати по руч собі стежні пункти артилерії та різних родів важкої піхотної зброї. Найстарший дано місцевий командир повинен у такому випадку управильнити справу. Звичайно для артилерії слід залишити стежні пункти з найдальшим визором. Співдії і правильному виборові цілів допомагає швидка й виразна (недвозначна) передача помічень і визначення цілів поміж піхотою й артилерією.

^{*)} — назва «начальник артилерії» означає в дальшому всякої найстаршого командира артилерії в мішаному з'єднанні.

Сусідні командні пункти цих обох родів зброї допомагають якнайшвидшому обмінові думками. Командири батарій і дивізіонів зв'язані однак, — з уваги на стеження, стріляння й керування вогнем, — з певними пунктами в терені. Командири ж піхоти можуть деколи обирати свої командні пункти вблизі командних пунктів командирів дивізіонів, чи батарій.

Якщо командні пункти цих обох родів зброї не дадуться примістити разом, то слід повести поміж ними зв'язок технічними засобами чи то й особливими органами.

Команда артилерійського зв'язку дивізіону артилерії приміщується звичайно там, де підтримка найважливіша й де безпосередні враження від бою повинні бути використані для вимог швидкої підтримки артилерією. Часто її приділюється до куреня, в смузі якого лежить осередок ваги наступу. Деколи команда зв'язку артилерії може заступити теж командира дивізіону при командирові піхотного полку. Також батарія, що діє поза своїм з'єднанням (дивізіоном), може бути змушенена вислати групу зв'язку, подібну до команди артилерійського зв'язку.

Піхота обов'язана підтримувати працю команди зв'язку артилерії. Співпрацю тут доповнюють ще безпосередні зв'язок поміж стежними пунктами артилерії чи то висуненими допереду стежунами артилерії та піхотними частинами в передовій лінії.

Радіосильне спорядження обох родів зброї, світлові знаки піхоти й летунської розвідки на найменших висотах — оце ті дальші доповнюючі засоби зв'язку.

Піхота повинна знати, як розподілена артилерія, котрі артилерійські частини її підтримують, де положені командні і стежні пункти артилерії, а в міру спроможності теж і дальші стежні пункти артилерії лежатимуть у її смузі та який терен опановує артилерія своїм стеженням і своєю траекторією (польотом стрілена). Ці відомості становлять одну з підстав для введення в дію й вогню родів її, піхотної, важкої зброї. Піхота повинна подати артилерії довідома про перебіг своєї передової лінії та повинна постійно артилерії зголосувати зміни в ворога, стверджені бойовою розвідкою.

Артилерія мусить знати, де лежать командні пункти найближчої піхоти, що її вона підтримує, та який терен опановує піхота своїми родами зброї; артилерія сама мусить постійно довідуватися про перебіг передової лінії піхоти та про її, піхоти, дальші бойові наміри. Тому артилерія повинна постійно стежити за власною й ворожою передовими лініями.

Артилерія подає найуспішнішу підтримку в боротьбі проти ворожої піхоти за допомогою вогню, керованого наземним стеженням, там піхота в наступі мусить часто сама своїми власними родами зброї перейнятися завдання безпосередньої підтримки, бо пологе стріляння артилерії з відкритої позиції для подробиць піхотного бою не вистачає.

Бойові вози (танки) й піхота, що співпрацюють із собою, повинні мати, загально беручи, ту саму ціль наступу; в міру спроможності, — ворожу артилерію; як правило бойові вози вводяться там, де шукається вирішенню в наступі.

Наступ бойових возів розгортається або в такому самому напрямі, що й наступ піхоти, або з іншого напряму. Міродатний чинник є тут — терен. Тісна зв'язаність з піхотою відбуває бойовим возам перевагу в їх швидкохідності і робить їх за певних умов жертвою ворожої оборони. Їх слід стосувати так, щоб їх просування вперед виключило ворожу зброю, яка стримує наступ піхоти, і що головне — ворожу

артилерію, або ж щоб вони разом з піхотою прорвалися вглии ворожих становищ. В останньому випадку доцільно підпорядковувати їх тому командирові піхоти, на відтинку якого вони наступають.

Деколи такий наступ бойових возів може доповнити підтримку артилерії, яка в останній фазі наступу піхоти стає все важчою, або ж він може виповнити зміну становищ артилерії, коли вона, артилерія, задля дальшої підтримки піхоти мусить іти вперед.

Командувач узгіднює дію бойових возів та співпрацю з іншими родами зброя. Інші роди зброя на відтинку наступу бойовими возами мусуть орієнтуватися саме на них.

Дію наступаючих бойових возів піхота повинна використовувати для швидкого просування вперед. Частини важкої зброя нейтралізують ворожу протиланцирну артилерію. Коли ворожий спротив оживає й затримує швидке просування піхоти, то його, цей спротив, слід зламати всячими способами і то яко мога швидше, часто шляхом введення в бій задніх відділів бойових возів.

Артилерія охоронює наступ бойових возів. Вона бере під свій обстріл ворожу оборонну зброю, поборює ворожкі стежні пункти або задимлює їх, придушиє своїм вогнем частини лісу чи місцевини, мимо яких проходить наступ бойових возів, або ж відгороджує їх вогнем і перешкоджує наступові ворожі резерви. Наступ бойових возів можуть супроводити панцирна артилерія на самохідних ляфетах і моторизовані протипанцирні гармати.

До з'єднань бойових возів мусуть бути приділені змотризовані сапери. Вони й усувають запори та перешкоди, змінюють мости та влекшують перехід почерез рови й болота.

Винищувальна авіація підтримує бойові вози своїми нальотами на ворожу оборонну зброю, артилерію й резерви. Низько-льотні літаки можуть підтриму-

вати зв'язок поміж командувачем та з'єднанням бойових возів і остерігати перед наступами ворожих бойових возів.

Як погода гарна, то наступ бойових возів можна підтримати ще штучною димною заслоною.

Зв'язок поміж бойовими возами та іншими родами зброї, що беруть участь у їх, танків, наступі і передусім — артилерію, є необхідний і втримується умовленими знаками чи то засобами розвідки. Перед наступом слід дати змогу особисто зговоритися командирам частин, що співдіють у наступі.

Мисливські і бомбові літаки можуть підтримувати наступ або безпосередньо, або ж посередньо — своїми наступами на віддалені цілі.

Війська противопітряної оборони вступають у дію щоб відтягти й заготовити сили наступу та забезпечити виступ артилерії й підтримку бойової повітряної розвідки.

Поодинокі протиленісікі батареї слід розташувати так далеко впереді, щоб вони могли досягнути ворожих літаків далеко по той бік передової лінії. Охорона перед ворожими — розвідкою й нальотами з повітря над місцем прориву мусить бути запевнена своєчасно.

Сапери підтримують піхоту в наступі при її усуненні запор, переборюванні перешкод та ще в наступі на ворожі укріплени опірні пункти. Зрештою вони можуть ще й шляхом приспособлення терену для довозу й відвозу війська виконувати важливі для бою послуги.

Бойові матеріали можуть, — поруч поборювання артилерії й резерв, — виявиться корисними при наладненні чи змінюванні запор на токах. Піхоту, що йде в наступ, слід своєчасно повідомити, коли й де будуть застосовані бойові матеріали та як довго триватиме їх діяння, щоб вона могла згідно з тим підготовити своє просування вперед.

(Продовження в наступному числі)

O. Сагор

Атомова артилерія

Останні роки настільки загартували людську вразливість, що світова преса майже байдуже й незамітно відзначила 25-те травня 1953 р. себто день, коли перша атомова гармата вистрілила в пісковій пустині Невади свою гранату на ціль, розбудовану за всіми вимогами військової техніки. Що це таки була непересічна історична дата, світ ще, може, відчує аж колись.

Цю атомову гармату розвинено з довгоцівкової гармати на залізничній установці; важить вона ок. 85 тонн і може вистрілювати звичайні і атомові гранати; її цівка довга кругло на 12 м, а артилеристи звуть її «атомовою Анною». При тому варто пригадати, що матронка артилерії це св. Варвара, а німецька прабабка нашої «атомової Анни» звалися «довга або товста Берта».

Слід пам'ятати, що обидві атомові бомби: на Гірошіму й Нагасакі — були такі велики й важкі, що їх мусив везти аж бомбовик-надфортеця «B-29»: кожна з них важила по 10 тонн. Вага ж оцієї вистріленої атомової гранати доходить всього ок. 500 кг. отже — порівняно з цими бомбами її вагу зменшено вдвічі, тоді як її дія дорівнює половині дії цих бомб.

Вона було куди легше сконструювати атомову бомбу велетенських розмірів і ваги, ніж гранату із атомовим «запальником», дія якої дорівнює дії 15 000 тонн вибухової речовини. Сама граната завдовжки в один метр; її переношувають за допомогою окремого крану, випалено ж електрично із безпечної віддалі: обслуга пішла в закриття аж за 5 км від вогневого становища; граната розірвалася, як

наказано, 150 м над ціллю, віддаленою за 10 км від вогневого становища.

Американська армія вже замовила 20 таких гармат; кожні дві гармати становитимуть одну батарею і зможуть одночасно стріляти й 28 см-гранатами.

Але вирішне тут, чи такі атомові гранати можна продукувати фабрично в достатній кількості, себто чи західній світ має подостатком урану, щоб могти одночасно випускати атомові летунські бомби, гранати і керовані на віддаль ракети. Щоправда, що нібі атомова граната може заступити ок. 20 000 звичайних гранат, але ж без серйозної продукції тут не обійтися. Ще інша проблема це кошти продукції: вони будуть велетенські. Тому то атомова артилерія так і залишиться зброєю багатих народів, подібно як і атомові бомбовики, які зрештою, відколи їх розвинуто, відбирають право на існування атомової артилерії, хоча й неслучно: бо ж атомова граната не узалежнена ні від погоди, ні від пори дня, ні від летовища, як воно справа мається в випадку літаків.

Дехто прирівнює винахід цієї гранати із ролею, яка в воєнній техніці припала винаходові стрільного пороху. Справді ж нове тут те, що атомову зброю вдалося достосувати до обставин поля бою. Досі бу готовлено атомові бомби на т.зв. стратегічні цілі глибоко в ворожому запіллі (як от на ключові пункти збросневого промислу, пристані, великі міста). Засяг дії їх радіоактивних променів такий великий, що при застосуванні цих бомб на бойовиці могло б бути наражене й власне військо. Тому то й було сконструйовано малі, «тактичні» атомові бомби, що

Перша американська атомова гармата

служать для підтримки війська в його наземних боях. Таких тактичних атомових бомб різних зразків — відповідно до цілі застосування — в США буцімто є вже понад 600 штук. Зовсім же ж маленькі атомові бомби «Бейбі» можуть бути вже навіть скидувані турбомісливськими бомбовиками. Су-проти них атомова граната мала б ту перевагу, що вона цільніша, її можна вистрілювати й за умов, непригожих для літака. Однак достріл атомової гармати — тільки 32 км, отже куди менший від засягу тактичного летунства чи то керованих на віддаль ракет. А останні посилено конструкуються сьогодні в США, Великобританії і, мабуть, в СССР.

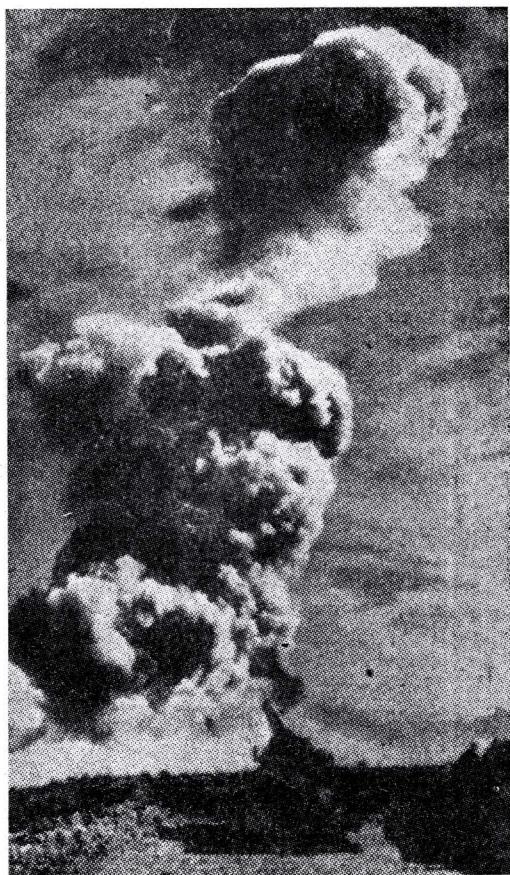
Ще інші негативи атомової гармати це — її вага, труднощі з підшуканням відповідних вогневих становищ та з переховуванням небезпечної амуніції, невеликі можливості маскування, арешті й загроза, що в рухомій війні така гармата і її стріливо можуть легко власті в ворожі руки.

Військовики-звінці гадають, що атомова артилерія внеможливить масовані спроби прориву — піхотними, артилерійськими й танковими дивізіями. Тепер советська армія на випадок війни мусіла б оминати всякого зосереджування наступальних сил, ба навіть мусіла б їх розпорощувати й маскувати. Переprава через річки стане майже неможливою. Оборона здобуває один новий козир: вона може ощаджувати власні частини, тоді як напасник не матиме їх доволі. Але на найближчий час усе воно ще мало ймовірне. На всякий випадок, тактичне й стратегічне мислення саме зазнає ґрунтовних змін.

Однак покищо ще й самі американці не мають тут великого досвіду, європейці ж, від Монтгомері й Жуена починаючи, — загалом таки жодного, бо відомий американський закон забороняє передавати навіть союзникам найважливіші таємниці атомової зброї. Отже генеральний штаб ОПАП-у повинен враховувати таку зброю, тактику й стратегію, що відома покищо хіба американській верхівці. А однак уже враховують, скільки то дивізій могла б ця зброя заощадити, і це стосується — бодай у французькому мисленні — саме німецьких дивізій. У Вашингтоні кружляє чутка, що Європа незабаром повинна дістати атомову артилерію. Очевидно, це буде

американська артилерія, яка ще тільки збільшить далі залежність союзників від американської армії.

Алеж уже перейдено і до теоретичного бодай вишколу на курсах атомової зброї для вибранців-

Вибух першої атомової гранати

командирів, від генерал-майора починаючи, та для неамериканців-штабовиків ОПАП-у, щоб усі вони могли бодай вичислити, яких типів і скільки атомової зброї вони потребуватимуть для оборони своїх фронтових відтинків. Химерним збігом обставин ці курси перенесено саме до Обераммергау, місця традиційних представлень мук Христових...

Знову ж інші, критичніше настроєні, думають, що однак, не слід перецінювати значення атомової зброї (бомб і артилерії). Стара зброя 2-ої світової війни, мабуть, ще таки й далі визначуватиме і на майбутнє тактику. Атомові гранати й бомби проти розгорнутих і окопаних у терені частин великої дії не мають. Теж і залога танка порівняно добре хоронена. І хіба всякі скupчення, що їх просто не дастягнеться оминути в запіллі фронтової смуги (як от перевоннені летовища, заготовні становища моточастин чи перелюднені залиничні вузли) — це вдячні цілі для атомової зброї.

Очевидно, всі згідні, що тактична атомова зброя краще надається для оборони, як для нападу; оборонець бо розчленований рідко і влиб — він хоронений заразається підготовленими становищами й

закриттям. Зате ж напасник мусить скупчувати сили на вирішному місці, а також його заготовні райони тоді серйозно загрожені. І навпаки, рухома оборона старатиметься примусити напасника скупчуватися там, де вона його хоче мати. Природні просмики, долини поміж горами, переправи почерез річки — тільки влегшують такий план оборонця. Можна так само й штучно створити такі просмики, — побудувавши всюди інде місця укріплень. Це зокрема можливе при обороні відтинка поміж Північним морем та Альпами. З того можна приблизно й уявити собі значення цієї нової зброї для справи оборони Західної Європи. За її допомогою створюється діякий рівноважник числовій і масовій перевазі советських полчищ, — очевидно, при передумові, що США затримають і надалі своє перше місце в конструюванні й продукуванні атомової зброї.

В Європі перший дивізіон атомової артилерії з трьома батареями по дві гармати дістане, як згадано вже вище про Вашингтонські поголоски, під кінець 1953 року 7-ма американська армія, розташована в Західній Німеччині.

Звіти К-ня відтинку УПА

Оперативні зведення відділу УПА 91 „Басейн“

(Продовження з попереднього числа)

12) Насок на розвідників.

Дня 26. 9. 47 р. о год. 12-їй в полуднє двох стрільців з ланки Берези підвідділу к-ра Тараска на підставі розвідки спіймали двох розвідників, що квартирували в лісі над с. Нанчілка Мала і саме варіли собі їсти. До спійманнях покликано референта ЕВ, який перевів слідство.

Як виявилось, один з-поміж них був два місяці на вишколі, а за завдання мав — організовувати розвідочну мережу з 25-ти осіб і розвідувати в районах Стрілківському й Турчанському. До диспозиції дістали пістолі, щоб на випадок потреби нападти на двох-трьох повстанців, арештовувати їх, спровокувати; те саме — з підозрілими людьми. Другий був підлеглий первому. Оба дали низку матеріалів, викрили більше розвідників та зрадили декілька пунктів. Після допиту їх зліквідовано.

13) Сутичка двох стрільців із групою червонопагонників «ОВБ».

Дня 13. 10. 47 р. двох стрільців — Веселій і Хмель з роя Довбуша підвідділу к-ра Тараска — зустрілися з групою червонопагонників в числі 11 чоловік із застави с. Головецько.

Опис сутички: Двох стрільців Веселій і Хмель вертали ввечорі із стрічного пункту. Між с. Гро́зьовою, Головецьким та Вицьовом їх помітили большевики з с. Головецька і зараз же почали забігати їм дорогу до ліса. Большевики їх випередили, залягли в потоці, і коли стрільці наблизилися на віддалі яких 30 м, один із большевиків крикнув: «Стой, пропуск!». Стрільці попадали на землю й почали відступати в сторону ліса. Большевики відкрили по них вогонь з кулемета, ППШ і десятистрілок, ранячи при тому стр. Веселого в руку і в ногу. Він пробіг ще декілька метрів і впав. Йому на підмогу прибіг стр. Хмель, забандажував рані і так вони пройшли ще близько 5 км. Ранений ослаб, стр. Хмель залишив його, привів підмогу та переніс раненого в безпечне місце.

Наступного дня большевики в числі 100 осіб зробили облаву на той ліс, де трапилася сутичка. Облава тривала від год. 8-ої рано до 14-ої по полудні. У висліді облави знайшли табір рой. Довбуща, який і спалили. З тaborу забрали: 18 м картоплі, 2 пари білля, 10 свічок, 100 шт. набоїв советських, джаган, пилу, сокиру, 4 рискалі. Все це відвезли до с. Посьє на заставу.

З документів боротьби

14) Облава і сутичка з ворогом.

Дня 15. 10. 47 р. о год. 5-їй вранці погранвідділ, в силі 200 чоловік, почав облаву на ліс «Кропиву», на ліс поміж с. Бандровом та Яловим, а згодом на ліс «Бадів». Облава тривала до післяполудня 16. 10. Під час облави ворог двічі наткнувся на рій Козака під командуванням к-ра Тараска та на двох кущовиків. Рівнож під час цієї облави з ворогом зустрілась охорона к-ра Кармелюка.

Опис облави: Щоб забезпечити себе на зиму к-р Тараско з одним роєм вибрався в Устрічину за м'ясом.

Вранці о год. 5-їй, коли рій ще спав, в лісі між с. Бандров — Ялове стійковий помітив большевиків у віддалі 50 м, то ж залярмував рій, що тихо вівся і почав відступати у протилежному напрямі. Коли рій підсунувся до скраю ліса, помітив тут ворожі застави, то ж вернувся і почав відступати в другому напрямі, де знову наткнувся на большевиків. Дійшло до перестрілки, але рій, відстрілюючись, відступив до більшого ліса. Ворог старався забрати відступ, але рій заліг і вогнем з усієї зброї спинив ворога та відступив без втрат.

На другий день 16. 10. облава продовжувалась. Розвідка з с. Тиха, донесла, що в селі спокій, однак від сторони с. Стебник о год. 10-їй впали стріли. Рій, помітивши большевиків, що йшли розстрільною в напрямі с. Тиха, почав відступати в напрямі ліса «Малий Столець». Коли наблизився до дороги, що йде з с. Тиха до Галівки, почув свистки та три постріли; це алярмувались застави у віддалі яких 100 м. (Застави зайшли були в ліс ще вночі, так що цивільне населення їх не бачило). До місця, куди рій мав переходити дорогу, почали бігти большевики. Рій зайняв бойові становища, а з ним ще кількох стрільців з куща, яких забрав к-р Тараско, остерігаючи їх, що вони пропадуть, якщо не прорвуться з роєм. Рой, Козак відкриває вогонь з кулемета і разом з ланковим Березою перебігають дорогу, залягають і далі обстрілюють ворога, щоб його здергати і дати змогу іншим прорватися через дорогу. Ворог хотів іти в погоню, але діставши сильний вогонь, здержався, очікуючи допомоги. У міжчасі ж рій зник у кущах. У висліді облави рій втратив не мав жодних, однак в лісі впalo троє людей з охорони к-ра Кармелюка; вони квартирували окремо. Це — сл. п. віст. Жук (брат к-ра К.), віст. Рудий і віст. Ксеня.

Після облави в криївці к-ра Кармелюка згинув віст. Кулик, розбираючи міну; також з охорони к-ра Кармелюка.

Ворог мав втрати, але їх числа усталити годі.

Вистріляно муніції: 107 шт. набоїв советських, 141 шт. набоїв до ППШ.

(Увага: В цьому терені діяв агент-«внутренник» кущ. Богдан і кущ. Шумний; їх зліквідовано. Однак ще є якийсь агент, який докладно інформує ворога про появу якоїнебудь групи повстанців. Примітка К. В. — Х.).

15) Сутичка із спецбоївкою лейтен. Басова.

Дня 29. 10. 47 р. один рій під командуванням к-ра Тараска о год. 7-ї ввечері стрінувся між сс. Бистре та Лип'є, р-н Стрілки, зі спецбоївкою лейтен. Басова в числі 20 чоловік.

Опис сутички: Рій ішов організувати харчі на зиму. Зустрівши з ворогом, був обстріляний із віддалі 100 м, то ж негайно зайняв становища, вистрілив до ворога три ракети та засипав його сильним вогнем. Бій тривав 20 хвилин. Ракети так вразили ворога, що він не поважився наступати. Він помітив, що має до діла з групою УПА.

Вистріляно муніції: 235 шт. набоїв советських, 35 до «Мавзера», 75 до ППШ.

16) Насокок большевицької спецбоївки на повстанців у с. Плоське.

Дня 23. 11. 47 р. о год. 21-їй, большевицька спецбоївка під командуванням ст. лейт. МГБ Кривенка, в числі 12 чоловік, насокочила в с. Плоське, р-н Стрілки, на ланку з пвд 476 рой. Довбуша, в числі 6 осіб, та на двох стрільців з куща.

Опис насококу: Ворог підсунувся під хату, куди заїшли повстанці; стійковий його затримав і залярмував інших, що були в хаті. Стрільці повибігали з хати і вив'язалась перестрілка, в наслідок якої між хатами гине рой. Довбуш. В протилежному кінці села був саме тоді з іншою групою постанців віст. Липовий. Не орієнтуясь, де стріляють, спішить повідомити рой. Довбуша; по дорозі ж зустрічається із спецбоївкою, з чого й вив'язується перестрілка, в наслідок якої гине віст. Липовий.

Наши втрати: двох убитих.

Втрати в матеріалі: 1 ППШ, 250 шт. набоїв до ППШ, 1 рушниця і 80 шт. набоїв, 2 гранати, література та інструкції для зимової групи.

Ворожі втрати: 1 ранений.

Тіла убитих забрав ворог до райцентру Стрілки.

17) Розконспірування лісорубами бункру зимової групи рой. Козака, підвідділу 476.

Дня 28. 11. 1947 р. трохи лісорубів, вертаючися з роботи з гори «Столець Великий», натрапили на зимовий табір рой. Козака над с. Нанчілка Мала (Соснівка), р-н Стрілки.

Лісоруби підійшли близько до бункру і, помітивши стійкового, завернули назад. Стійковий крикнув «Руки вгору!», однак лісоруби рук не піднесли, а один з них вистрілив з рушниці. Тоді рой. Козак серією з автомата поранив большевика.

В наслідок цієї зустрічі один з большевиків занімів (із страху), а опісля помер.

Зимова група забрала частину харчів і вийшла з цього ліса. Залярмовані лісоруби в с. Нанчілка Велика (Великолісся), яких 30 осіб, що в селі були без кулеметів і автоматів, а тільки дехто з рушницею, несподівано прибігають до ліса на місце сутички озброєні в автомати, а що п'ятій з кулеметом (зброя вони держали в селі законспіровано перед населенням). Між лісорубами було чотирьох спеців МГБ-істів з Дрогобича, що під маскою лісорубів вели свою роботу, розвідуючи за підвідділом к-ра Тараска. (У зв'язку з тим К. В. остерігало к-ра Тараска, що МГБ-істи, п'ючи й гуляючи з дівчатами, ведуть розвідку про к-ра Тараска й його підвідділ).

У висліді облави лісоруби забрали харчі, що залишилися були в бункрі. Із забраних 20 метрів картоплі гнали горілку. Зимова група рой. Козака втрату людях не мала.

18) Насокок большевицько-пограничників на зимовий табір к-ра Рубана.

Дня 26. 12. 47 р. на зимовий табір к-ра Рубана на горі Магурі біля с. Лопушанки, р-н Стрілки, зробили насокок 300 пограничників з погранзастави Турка—Лютовиська.

Опис насококу: Вранці о год. 4-ї яких 100 пограничників обстутили табір у віддалі 30-50 м. Решта большевицько-пограничників зробила застави у віддалі 1 км. Стійковий, помітивши большевицько-пограничників, що підсувалися під табір, повідомив к-ра Рубана. К-р Рубань негайно зриває міни, що однак не експлодують, а тоді дає наказ прориватися. Група відразу відкриває по большевицько-пограничників сильний вогонь, від якого гине кількох пограничників.

У прориві ранені: к-р Рубань, стр. Ворон; стр. Но-вий убитий. Відступаючу групу, що для змилення слідів розчленовується, ворог переслідує. В дальший перестрілці був ранений стр. Снігур.

Наши втрати: один убитий, трохи ранених, серед яких раненого стр. Ворона зловлено живцем.

Втрати в матеріалі: 1 гвинтівка, 100 шт. набоїв, зе забрав ворог разом із спійманим стр. Вороном.

Крім цього ворог забрав з бункру: 20 м бараболі, 1 м товщі, бринձю, 2 м муки, 40 кг круп, 3 м сухарів, 17 л спірту, 4 м м'яса, 30 л нафти, 30 л бензину, 1 далековид, 1 годинник та куховарське приладдя.

Ворожі втрати: кул. Спартак бачив, що впalo п'ятьох пограничників у хвилині, коли він вистрілив довгу чергу з кулемета в скуччену групу пограничників в потоці на віддалі 30 м. (Між цивільним населенням ішли балаки, що впalo 19 большевицько-пограничників, в тому числі майор погранзастави).

Тіло поляглого стр. Нового забрав ворог та похоронив у с. Хашові, р-н Турка.

19) Насокок пограничників на зимову групу рой. Ваньки.

Дня 26. 12. 47 р. пограничники, що робили насокок на зимову групу к-ра Рубана, натрапили на зимовий бункер рой. Ваньки на Магурі.

Стійковий помітив большевицько-пограничників заздалегідь, повідомив групу, що вийшла з бункера без бою.

У висліді насококу впали зимові харчі даної групи.

20) Насокок спецбоївки Денісова на трохов повстанців.

Дня 12. 1. 1948 р. трохи стрільців з роя Ваньки під командуванням ланкового Липи, — після упадку бункру організували харчі в с. Головецько, р-н Стрілки. На них насокочила спецбоївка під командуванням лейт. Денісова, в числі 10 чоловік.

Опис насококу: Спецбоївка помітила повстанців, що заходили до хати, обскочила хату, обстріляла стійкового стр. Січового і ранила його. Віст. Липа і віст. Вітер вискають з хати і, відступаючи, відстрілюються; тут був ранений віст. Вітер.

Наши втрати: двох важко ранених, що дестрілюють себе.

Втрати в матеріалі: 1 кулемет «Мадяр», 1 рушниця «Мавзер», 5 дисків до кулемета, 150 набоїв до кулемета, 60 шт. набоїв рушничних і 2 гранати.

Ворожі втрати: не відомі.

Тіла убитих забрав до райцентру Стрілки.

21) Прорив двох зимових груп крізь ворожі застави. (Звіт хор. Романа).

Дня 7. 3. 1948 р. відбулася велика облава на ліс між с. Лаврів, Нанчілка Велика (Великосілля), Нанчілка Мала (Соснівка). Тиха, р-н Стрілки, і на с. Росохи, р-н Хирів, в якій брало участь 1200 большевицько-пограничників під командуванням підполковника Фьодорова та капітана Сущенка.

Опис облави: Дня 6 — 7. 3. 48 р. вночі о год. 12-ї ворог обстутив згадані села та чекав до ранку. Вранці розстрільною зійшов в села, провірюючи, чи немає повстанців. Після перевірки подався в напрямі с. Лаврова, лишаючи під лісом стійки, у відстані 100 — 200 м одна від одної, а в важливіших місцях — застави. Під с. Лавровом завернув в напрямі ліса, розтягнувші розстрільну через ліс аж до с. Волошинової та подався в напрямі ліса «Яблінка».

Тому що: а) передбачувано весняні облави, бо цілу Самбірщину та, почавши від Нижанківщини, почерез Добромильщину, Хирівщину, Старосамбірщину, Устріччину, Стрілківщину, Турчанщину геть аж до Боринщини навідали нові частини військ НКВД;

б) місця зимових груп хор. Романа і рой. Козака були розконспіровані, в наслідок поширеніти фібу;

в) одна група від одної була близько.

У зв'язку з тим хор. Роман зарядив щоранку збиратися обом групам разом, щоб на випадок облави можна було прорватися.

Опис сутинки й прориву: Дня 7. 3. 48 р. огод. 6-ї вранці стежка повідомила, що с. Нанчілка Велика обставлена ворожими стійками. О год. 9.30 хор. Роман, будучи коло стійкового помічусе ворожу розстрільну, що просувається в напрямі їхньої криївки. Стійкового висилає повідомити групу, а сам з одним стрільцем займає становище в кущах, думаючи, що ворог криївку обіде. Бачучи, що середина ворожої розстрільної таки прямує на криївку, хор. Роман відкриває вогонь. З ворожої сторони чути крик:

— «Внимані, ребята, здесь Тараско, буде крепкій бой!».

Приймати бій чи йти в прорив було недоцільно, тому що спереду була поляна, почерез яку треба було перебігати, а позаду була густа ворожа розстрільна. Тоді хор. Роман наказує пляновий відступ в напрямі ліса «Яблінка». У віддалі 100 м від криївки ліве вороже крило почало оточувати групу. Тому що стрільці були переважно у большевицьких формах, ворог спершу не зорієнтувався, хто це, і почав подавати умовлені знаки зброєю, на які стрільці відповідали такими ж самими. Але ворог скоро зорієнтувався, що це повстанці і відкрив сильний вогонь, повстанці відповіли власним вогнем. Тут в перестрілці був ранений віст. Вовк, якого група забрала з собою. Ворог, поражений вогнем, на хвилю задержується, з чого група користається й подається горі потоком Грабовим. Ворог непомітно просувається за групою і коли група завертає з потока в напрямі ліса «Яблінки», сильним барабанним вогнем вдаряє по ній із заду та з правого флангу. Хор. Роман наказує залігти та відкрити по ворогові сильний вогонь. Ви'язується бій, в якому большевики, спаніковані сильним вогнем зі сторони повстанців та власними жертвами, припиняють вогонь і — крім криків ранених — все втихає. Тут був ранений віст. Крук, якого, на його проосьбу, хор. Роман наказує пхв Вільному добрілити.

Група в бойовому ладі подається далі, в напрямі ліса «Яблінки». Ворог, діставши сильного прочухана, задержується і групи вже далі не переслідує. На верху «Яблінки» натрапляє група на ворожі застави, розставлені вздовж хребта на відстані 100—150 м одна від одної. На наказ хор. Романа «У прорив!» група розтягається в розстрільну та з окликом «Слава!» ліквідує першу ворожу заставу; ви'язується короткий бій, в якому ліквідує другу ворожу заставу. Одночасно третя застава, йдучи на підмогу, скочила на ланкового Березу, що вбивас одного большевика і не дозволяє большевицькій заставі обстрілювати групу з флангу.

Провадити бій далі було недоцільним, тому що від тилу підходила ворожа розстрільна, яка кожночасно могла вдарити по групі. Група, перебившись крізь ворожі застави, подається в напрямі с. Нанова, а в слід за нею йде ворог та час-до-часу її обстрілює. Тут ворог був уже так близько, що почав кричати «Здесь, здесь бандери!». Пхв Вільний вбиває з десятистрілки одного большевика, а решта задержується. Група, переходячи через поляну, знову наскоцила на большевиків, в сутинці з якими відлучується ранений віст. Вовк. Ворог наступає в напрямі групи також з с. Росіх. Шукати раненого віста. Вовка не було сил і часу, бо люди були винажені тифом; до того ж ще й через те, що зимою не рейдували. Раненого віста. Вовка віднайшли за слідом у гущавнику большевики і добрілили.

Група подається далі в напрямі с. Нанова, а на горі, не зважаючи на те, що за нею йде ворог, 10 хвилин відпочиває, ведучи далі перестрілку. Больщевики постійно кричали «Ура, вперсьо!», але насправді то з місця не рухалися. На ворожий крик стрільці відповідали «Шмірото, босото, на — мішок!» — «Іванцю, ходи, получиши медалі!» — це кричав ст. віст. Зірка. Про це опісля большевики оповідали селянам в с. Волошинові та Нанчілці, говорячи «кляті бандери!». Після відпочинку група подається хребтом гори в північному напрямі понад с. Нанову. Далі большевики за групою не йшли.

На другий день большевики підтягнули більші сили та ще раз проходили розстрільною згаданий ліс, але нікого не зустріли. Ця облава тривала три дні. Після облави ворожі сили подалися в напрямі лісів Старяви. Траса бою мала 4 км.

Наши втрати: двох убитих.

Втрати в матеріалі: одна рушниця німецька, 100 шт. набоїв рушничних, 100 до кулемета і одна граната.

В таборі впало: один ракетник, 10 ракет, один далековид, 1,5 м сухарів, 30 кг круп, 50 кг бобу, 40 кг смальцю, один патефон, 15 кг паперу і зимова вишкільна література.

Ворожі втрати: 19 убитих і невідоме число ранених. Багато ранених бігли під час бою до с. Нанчілки, з закривальними руками й головами, щоб їх забандачувати. Один большевик був такий переляканий, що, відірвавшись від своєї групи, до полку долучив аж за три дні.

Бистріяно муніції: 450 шт. набоїв совєтських, 50 шт. набоїв німецьких, 350 шт. набоїв до ППШ.

Тіла убитих ворог забрав до р-ну Ст. Самбір.

Бій тривав півтора години.

22) Наскок спецбоївки на криївку повстанців у с. Галівка, р-н Стрілки.

Дня 19. 3. 48 р. о год. 6.20 спецбоївка під командуванням ст. лейт. МГБ Кривенка, в числі 18 осіб, зробила насоку на хату, де квартирували: рай. госп. Горський, бойовик ЕВ (Екзекутивного Відділу) Степовик, рой. Козак, ланк. Береза і віст. Голосний.

Опис насоку: Дня 18. 3. 48 р. один жулік проходив селом і запримітив рух у хаті, де квартирували повстанці, і зайшов туди. Рай. госп. Горський наказав господині дати йому їсти, і пояснивши їому, хто ми і за що боремося, відпустив, не знаючи, що це розвідник.

Жулік негайно пішов на заставу до с. Мішанець і зголосив Кривенкові, за що одержав від нього 400 крб. і одяг. (Після цього випадку цей розвідник був зловлений реф. ЕВ.).

Вранці 19. 3. 48 р. о год. 6.30 спецбоївка під командуванням ст. лейт. МГБ Кривенка, в числі 18 осіб, обступила хату та почала шукати за криївкою. Коли большевики знайшли вхід до криївки, рай. госп. Горський, бачучи безвідні положення, стріляє всіх з пістолета, рой. Козак ранить в обличчя, а опісля стріляє себе. (Рой. Козак здається ворогові живцем, сипле криївки, які знає, та низку цивільних, що співпрацювали з повстанцями).

Наши втрати: чотирох убитих і один здався живим, в тому числі з підвідділу: двох убитих і один здався.

Втрати в матеріалі: 3 ППШ, 1 МП 42, 1 десятистрілка, 1 наган, 1 пістоль-«бельгійка», 1 пістоль-«сімка», 3 диски з набоями до ППШ, 3 магазинки з набоями до МП 42, 2 коробки з набоями до десятистрілки і 5 гранат.

Ворог втрат не мав.

Тіла поляглих стрільців ворог забрав до райцентру Стрілки.

Підвідділ 478 УПА під командуванням ст. бул. Березного

(за час від 1. 5. 47 до 1. 5. 48 рр.)

1) Акція на молочарню в с. Сушиця Велика, р-н Хирів дня 17. 8. 47 р., переведена роєм. в силі 7 чоловік під командуванням рой. Бистрого.

Знищено одну машину-кружлівку, дрібне молочарське приладдя, забрано 8 баньок-транспортівок. Рій після акції відішов без жодних втрат в наміченому напрямі.

2) Сутичка дня 17. 8. 47 р. роя під командуванням рой. Зенка з большевицькою спецбоївкою в с. Райтаревичах (Верхівці), р-н Ст. Самбір.

Опис сутички: Рій ввечер і о год. 22.30 вночі з хати, куди зайдли повстанці, вийшов кущ. госп. Борис. По якомусь часі присутні в хаті, почули сильне гавкання собак. Сан. Буйний, рой. Моряк та стр. Лев вийшли з хати і під плотом помітили вогонь папіроски. Зоріентувавшись, що це большевики, виходять брамою на вулицю і вигоном прямають до ліса. Дорога йшла вивозом. На березі вивозу помітив сан. Буйний якусь постать, що, запримітивши їх, залягла. Тоді з правого і з лівого крила впали постріли і вигуки «Вперъод!», «У наступлені!». На ворожі крики і постріли повстанці відповіли вогнем з ППШ, вбиваючи при тому одного большевика і одного ранячи.

В наслідок ворожого вогню, були вбиті вікна, постріляні двері і обстановка в хаті. З люті ворог застрилив з тієї хати дівчину, а її батька арештував.

Повстанці втрат не мали.

Вистріляно муніції: 30 шт. набоїв советських, 15 до ППШ.

3) Акція роя під командуванням ст. бул. Березного на молочарню в с. Рогізно, р-н Ст. Самбір, в дні 28. 8. 47 р.

Знищено: одну машину-кружлівку, одну прасу до масла та сира й іншу дрібну обстановку. Спалено одну автомашину (вантажну), що транспортувала контингенти збіжжя з сусідніх сіл до р-ну. Забрано з молочарні 9 баньок-транспортівок.

Після акції рій, відступаючи селом, вийшов на ворожу засідку; вив'язалась перестрілка і рій був змушеній залишити баньки.

Втрат у лісдях не було по жодній стороні.

Бистрільної муніції в звіті не подано.

4) Сутичка роя під командуванням ст. віст. Косаренка, в числі чотирьох чоловік, під час стягання контингенту в с. Білич, р-н Ст. Самбір, з большевицькою спецбоївкою дня 1. 10. 47 р.

У висліді перестрілки згинув віст. Іскра, якого тіло і зброя забрали на другий день стрільці і похоронили на кладовищі в цьому ж селі.

5) Наскок ворожої спецбоївки, в силі 6 осіб, під командуванням ст. лейт. НКГБ Ігнатова, на групу рой. Соловія, зайняту при копанні криївки в лісі над с. Рогізно, р-н Ст. Самбір, дні 14. 10. 47 р.

Опис наскою: Ворожа спецбоївка зайдла з протилежної сторони, де не було стійки, зближила над яму, відкриваючи спершу вогонь по стійковому, а згодом з криком «Бандьора, здайся!» — почала стріляти по ямі з ППШ. Трьох стрільців разом з роєм. Соловієм були в ямі, глибокій на 1,60 м. Зброя, що лежала на березі ями, не вдалось вхопити відразу, бо в цьому напрямі стріляли большевики. Тоді стр. Богдан вистрілив 8 шт. набоїв з пістолета «мадярки», а також рой. Соловій та ланк. Сталевий викинули по одній гранаті і це здержало на мить наступ большевиків і дало змогу стрільцям вискочити з ями. На березі стояв кулемет, до якого прискочив кул. Грива і хотів зайняти становище. Але тут вже було трьох большевиків, що хотіли його роззброїти, і вхопили за кулемета. Грива не мав пістолета, а що стріляти з кулемета було неможливо, змушений був втікати горі потоком, залишаючи кулемета. Інші стрільці з роєм. Соловієм відступили без втрат.

В наскоці втрачено: 1 кулемет типу «Мадяр», 110 шт. набоїв мадярських, 1 ППШ, 70 шт. набоїв до ППШ, 2 шинелі, 2 палатки, 10 м. бараболі, 20 кг вепрового м'яса.

Ворожі втрати: 1 убитий і 1 важко ранений в голову.

Вистріляно муніції: 8 шт. набоїв до пістолета і 3 гранати — советські.

6) Сутичка сан. підвідділу Буйного, рой. Моряка, стр. Лева і кущ. госп. Бориса з большевицькою спецбоївкою на стрічному пункті в с. Передільниці, р-н Добромиль, дні 29. 10. 47 р.

Опис сутички: Перед год. 22.30 вночі з хати, куди зайдли повстанці, вийшов кущ. госп. Борис. По якомусь часі присутні в хаті, почули сильне гавкання собак. Сан. Буйний, рой. Моряк та стр. Лев вийшли з хати і під плотом помітили вогонь папіроски. Зоріентувавшись, що це большевики, виходять брамою на вулицю і вигоном прямають до ліса. Дорога йшла вивозом. На березі вивозу помітив сан. Буйний якусь постать, що, запримітивши їх, залягла. Тоді з правого і з лівого крила впали постріли і вигуки «Вперъод!», «У наступлені!». На ворожі крики і постріли повстанці відповіли вогнем з ППШ, вбиваючи при тому одного большевика і одного ранячи.

Це здержало наступ большевиків, а повстанцям дало змогу відв'язатися на деякий час від ворога. Больевики, бачучи, що група відступає в напрямі ліса, переслідували їх далі. Сан. Буйний зорієнтувався, що відступити до ліса не буде можливо, бо вже дні, завертає рінню біля потока, за плечі большевикам, до села; ворог же пігнався в ліс.

Група щасливо переднювала в селі, коли ворог робив облаву в лісі.

Вистріляної муніції в звіті не подано.

7) Наскок большевиків на хату в с. Грушатичі, р-н Нижанковичі. Дня 10. 2. 48 р. о год 17-їй вранці чотирьох большевиків з адміністрації, проходячи біля хати, де квартирували сан. Вій, пвх підвідділу 95 а Цяпка і стр. Мох, помітили крізь вікно стр. Моха. Больевики відскочили від хати та пострілами заляярмували 15 пограничників з погранзастави Міжинець, що квартирували в сільраді с. Грушатичі.

Стр. Мох, запримічений большевиками, негайно заляярмував своїх друзів, що спали на горищі коло криївки-перебійки, а тоді на большевиків кидас гранату. Йому в допомогу йдуть сан. Вій і пвх Цяпка, що стріляють крізь двері, проганяють большевиків за третю хату і відступають в сторону с. Чижки, р-н Ст. Самбір. В погоню вслід за ними йдуть 15 пограничників. (В селі Грушатичі осталося чотирьох большевиків грабувати хату, яку повстанці хотіли спалити, щоб не розконстіровувати спосібу будувати криївки, однак підпалена вогкома погасла).

Між с. Грушатичі та Чижки повстанці увесь час відстрілюються. Перед селом Чижки сан. Вій і стр. Мох побігли ліворуч, в напрямі кількох хат між с. Чижки та Грецичі, а пвх. Цяпко побіг просто до с. Чижки, натрапив підводу, завернув і поїхав в ліс між с. Чижки та Біличі. Так само розділились і большевики: одні побігли за сан. Віем і стр. Мохом, а інші за пвх. Цяпкою, якого так і не здігнали. Сан. Вій, ранений в крижі, падає біля хат і сам дострілюється, а в лісі коло лісничівки (біля с. Грушатичі) гине стр. Мох, якому загородила дорогу нова група пограничників, що приїхала на конях з погранзастави Міжинець.

Третя група пограничників, на конях, пігналася в напрямі с. Грушатичі, а далі через с. Сяночани до с. Чижки, щоб перетяти дорогу пвх. Цяпці. Тут оставили коні, а самі розстрільною пішли на розшуки в ліс.

Наші втрати: двох убитих. Тіла забрав ворог до родинного села сан. Вія, — Борщевич, згодом до райцентру Нижанкович на показ, а опісля на по-

гранзаставу до с. Міжинець, де в лісі, в невідомому місці іх похоронено.

З убитими впала: одна десятистрілка, один пістолет італійського типу, 100 шт. набоїв советських, 100 шт. до ППШ, одна оборонна советська граната і одно ППШ.

Ворожі втрати: один ранений, а двох, що під час погоні за повстанцями роззуліся і бігли босоніж снігами, померли на запалення легенів.

Вистріляно муніції: 70 шт. рушничної советської, 130 шт. набоїв до ППШ та одну оборонну советську гранату.

8) Наскок большевиків на хату в с. Передільниці, р-н Добромуль. Дня 21. 2. 48 р. до с. Передільниці приїхали 20 большевиків та обставили хату, де квартирували двох повстанців з підвідділу 478: чот. сан. Буйний і рой. Моряк, та двох з «Холодного Яру»: ком. бойки ЕВ Сокіл і ст. віст. Іж.

Опис наскуку: Дня 2. 1. сан. Буйний одержав повідомлення, що в с. Передільниці є ранений ком. ЕВ Сокіл, тому перейшов туди до криївки, щоб його лікувати. Після 19. 11.олуче туди хворий рой. Моряк.

Дня 21. 2. приїхало до с. Передільниці 20 большевиків, що обставили хату та почали розшуки за криївкою, де були повстанці. Бачучи, що криївки не знайдуть, заквартирували в сусідній хаті, а підозрілу хату держали обставлену стійками. Того ж самого дня, майор, капітан і двох бійців від'їжджають до Добромуля, а дня 22. 2. знову приїжджають, перевозять трус, нічого не знаходять, арештовують і забирають до району жінку з цієї хати, а хату держать далі обставленою.

Дня 24. 2. приїжджає той самий майор і декілька старшин таксівкою, а на двох вантажних машинах около 70 погранічників; вони вже докладно знали місце криївки, яку під терором всипала заарештована жінка. Старенькій бабусі наказали вигнати худобу із стайні, а самі кулеметним вогнем пересікли стіну, де була криївка-перебийка. Від цих стрілів гине сан. Буйний і рой. Моряк, а ком. Сокіл і ст. віст. Іж вискають наверх, де ранені дострілюються.

Втрати півд: двох убитих, сан. Буйний і рой. Моряк, з ними впали 2 ППШ і 200 шт. набоїв до ППШ.

Загальні наші втрати: чотирьох убитих. (Яка зброя впала в руки ворога із сл. п.: ком. Соколом і ст. віст. Іжем не відомо).

Ворог втрат не мав.

Тіла вбитих повстанців ворог забрав до райцентру Добромуль.

9) Облава на с. Волошинову, р-н Ст. Самбір. Дня 4. 3. 1948 р. о год. 4-ї вранці большевики в числі 500 осіб оточили с. Волошинову, де з півд. 478 підступували: рой. Косаренко і віст. Думний. В іншому місці села були куріери, які тієї ночі прийшли із поштою до к-ра півд. 513 — Оріха, щоб він негайно вийшов зі села, бо можуть бути облави та про це повідомив рой. Косаренко. Куріери, а саме: ст. віст. Рибалка — з охорони К. В., ст. віст. Байдак і віст. Буйний — з охорони хор. Мирона, з ними терено-вік віст. Грім.

О год. 4.30 ст. віст. Рибалка, ст. віст. Байдак і віст. Буйний прориваються з оточення. Під лісом ст. віст. Рибалка з автомата ранить одного большевика, а другого вбиває гранатою. Ст. віст. Байдак з рушницею також вбиває одного большевика. В бою з большевицькою заставою ранений в ліву руку віст. Буйний. З теренової мережі віст. Грім, в хвилині, коли стрільці-куріери пробивалися, завернув до села, заховав рушницю і передягнувся в цивільний одяг. Однак сексоти видали його большевикам.

Десь біля год. 7-ої большевики наскачали на рой. Косаренка, що скрився на горищі. Рой. Косаренко вбиває одного большевика, одного ж ранить; при тому однак ранений сам і віст. Думний. Щоб не попастися живцем в руки ворогові, стріляють себе.

Втрати півд: згинув рой. Косаренко і віст. Думний. З теренової мережі спійманий живцем віст. Грім. З охорони хор. Мирона ранений віст. Буйний. З убитими впала зброя: 1 ППШ, 1 рушниця, а також рушниця зловленого віст. Грома і 100 шт. набоїв рушничних.

Обидві групи вистріляли муніції: 210 шт. набоїв до ППШ, 50 шт. наб. рушничних і 3 советські гранати.

Ворожі втрати: трьох убитих і трьох ранених.

Тіла убитих повстанців забрав ворог до райцентру Ст. Самбір. В пробою відзначився відвагою ст. віст. Рибалка, що вміло зліквідував ворожу заставу і випровадив своїх дружів.

10) Облава большевиків на ліси й села. Дня 10. 3. 1948 р. большевики, в силі 1150 чоловік, провели облаву на ліси й села: Терло, сс. Смільниця, Рудавка, Сущиця Велика, Тарнавка, р-н Хирів.

Опис облави: Вночі з 9 на 10. 3. большевики обставили загадані ліси й села та поробили застави в середині ліса, на які просувалася густа розстрільна від сторони сіл, щоб витіснити на них повстанців. О год. 8.30 командир однієї зимової групи півд 478 бунч. Чорний, який квартирував з 10-ма стрільцями в лісі коло с. Сущиця Велика, вислав стежу, що у віддалі 200 м. від табору помітила ворожу заставу. Больщевики, віддавши два постріли, почали оточувати стежу. Група, що стояла в таборі, почувши постріли, відступила з місця тaborування, займаючи становища на горі, її очікувала стежка. Коли стежка долучила, група стала відступати далі. Больщевики не зоріснувались, куди відступила стежка, віддали ще декілька пострілів з десятистрілки, але в іншому напрямі.

В часі, коли група підходила під гору, ст. віст. Кучерявий, хворий на пропуклину, йдучи позаду, застрілився з рушницею. Він боявся, щоб під час облави його не зловили живцем. Решта стрільців, виминаючи ворожі застави, відступила в напрямі с. Біличі і щасливо вийшла з облави. Тіло вбитого ст. віст. Кучерявого забрав ворог до райцентру Ст. Самбір.

Втрати в матеріялі: 1 рушниця «Мавзэр», 150 шт. набоїв (це впalo разом із ст. віст. Кучерявим), з табору большевики забрали літературу для зимової групи і 23 книжки.

11) Наскок повстанців на капітана МВД в с. Райтаревичі (Верхівці), р-н Ст. Самбір. Дня 14. 3. 48 р. о год. 19-ї ввечері декількох стрільців з півд 478 під командуванням ст. бул. Березного, при співучасті працівників техланки д. Шрама і кущ. Дуба, зробили насок на капітана МВД Попова та двох сержантів в с. Райтаревичі; вони були біля засуджених в'язнів, що працювали при вирубці ліса, а потри це займалися ще розвідкою.

Опис наскуку: Коли стемніло, розставлено забезпечення, кущ. Дуб (Дон) і стр. Дуб підсунулися під хату, слідкуючи за рухами большевиків. Сержант, що був черговим, був на подвір'ї з пістолею і полагоджував потребу. Запримітивши, що хтось іде, він підійшов до повстанців і спітав «Кто там такий?», не знаючи, що це повстанці. Взявши його на мушку, повстанці крикнули: «Руки вв'юх!». Він піdnis руки і сказав «Хлопци, не стреляйте!»

Стр. Дуб підійшов до нього, зловив за руки і привів його до к-ра Березного. Маючи добру розвідку від сержанта, ще краще обставили хату, взяли сержанта наперед себе і казали вести до хати, де був капітан і другий сержант. Двері до хати були закриті. Пійманий сержант крикнув: «Открой!». З кімнати впalo запитання: «Кто йдьот?», а сержант відповів: «Ну, свой!» і подав прізвище. Капітан відчінив двері, не замітивши позаду повстанців. К-р Березний увійшов до кімнати, намірив ППС-ку капітанові в груди і крикнув: «Руки вв'юх!». Бачучи своє безвихідне становище, капітан кидаеться на стр. Дуба і ловить його за рушницю. Стр. Дуб стрі-

лив їому в живіт, а к-р Березний випалив чергу йому в груди. Капітан впав і другий сержант здався живцем. Після пропагандивної балашки обох сержантів звільнено.

На ворогові здобуто: 3 десятистрілки, 60 шт. набоїв, пістолю типу «Токарев», один мундир і чоботи.

Повстанці вийшли без втрат.

12) Наскок спецбойви на повстанців. Дня 3. 4. 48 р. рій під командуванням к-ра Березного, враз із декількома працівниками теренової сітки заквартирував у лісі коло с. Чижки, р-н Ст. Самбір.

Опис наскуку: О год. 13-їй спецбойвка під командуванням ст. лейт. Ігнатієва, в числі 18 осіб, підсунулася під табір, де квартирували повстанці і відразу сипнула кулеметним вогнем. Від перших пострілів були ранені два стрільці: стр. Залізняк — в суглуб, в коліно, а стр. Крет — легко в ногу.

Стрілець Залізняк не можучи відступати, ще деякий час стріляє до більшевиків, а врешті, бачучи своє безвихідне положення, стріляється з пістоля. Стр. Крет — легко ранений, відступає при допомозі стрільців. При відступі між повстанцями і більшевиками зав'язався бій, в якому вбито більшевицького кулеметника і двох більшевиків ранено. Один з*поміж них був важко поранений в правий бік, а другий — сержант — легко поранений в ногу.

Бул. УПА Беркут

На засідці

(Спомин)

— «Ну, хлопаки, вчора ми просиділи спокійно, зате сьогодні будемо мати порядну роботу» — сказав до нас к-р Зенон, коли ми виходили з лісу біля села Ліски.

Він дав розшукам наказ маршувати в напрямі ліса біля села Угринів, де містилися наші магазини з амуніцією та мінами. Марш був утяжливий, бо кожен із нас обвантажений збросою та харчами на кілька днів. Рік 1947 навчив нас, що треба все прибирати запаси харчування і з чими не розлучатися. До сіл не все можна було заходити через велику кількість розташованого в них польського війська, яке найшлося до нас виселювати українське населення на Східну Прусію. Сьогодні несли стрільці дві почтівертовані свині. Йдемо обережно, бо ніч місячна і нас видно здалека. Кожен розглядається довкруги та ніде не видно жодної хмаринки, яка закрила б нас перед зрадливим сяйвом місяця.

По кількох годинах утяжливого маршу, без пригод, доходимо до спасенного ліса. Кожен з нас із полекою віддихає та кладеться на траву. К-р Зенон коротко нараджується з чотовими щодо відповідного місця постю. Виставляє зорців і наказує обсервувати дорогу, якою ми прийшли. Кругом спокійно. Стрільці переезувати, перевивають ноги, які під час маршу чоботи понаглатували аж до крові. Після годинного відпочинку рушаємо далі. З огляду на брак води к-р Зенон не хотів залишатися на краю ліса, а рішив перейти ще два кілометри дороги та зупинитися біля джерел, в яких свого часу польське військо було затруйло воду. Та на щастя в цей час нікого з повстанців в цьому лісі не було і потруїлись лише дики свині.

В глибині ліса ми почували себе безпечніше. Воїцтво вже не придергувалось обов'язуючої віддалі, йшло гуртом й півголосом розмовляло. Так наблизились ми до моста на малій річці. Тут стрінула нас несподіванка. Нараз затарахкотів кулемет та в повітря вилетіла червона ракета. Не було іншої ради, як прийняти бій. Паде команда: «Праве крило вперед!» — і далі нічого вже не було чути, бо все злилось в один шум та клекіт кулеметної паль-

Наши втрати: один стрілець важко поранений до-стрілився і другий легко ранений.

Ворожі втрати: один убитий і двох ранених.

Вистріляно муніції: 50 шт. набоїв советських і 60 шт. до ППШ.

13) Ворожа засідка в с. Чижки р-н Ст. Самбір.

Дня 12. 4. 48 р. о год. 20-їй, четирьох стрільців з пвд 478; що йшли на зв'язок до рой. Зенка від к-ра пвд, вийшли на ворожу засідку в селі Чижки.

Опис сутички: Щоб пов'язатися з усіми своїми роями к-р Березний вислав четирьох стрільців на зв'язок до рой. Зенка. Ці стрільці, переходячи почерез с. Чижки, натрапили на ворожу засідку, в силі 15-ти осіб. Більшевики сипнули сильним вогнем з кулеметів та автоматів. Стрільці, відстрилюючись, відступали. При відступі був убитий ст. віст. Богун. Решта стрільців, відступаючи, натрапила на другу ворожу засідку, що їх також обстріляла. Стрільці завернули в протилежний бік і відступили без втрат.

Наши втрати: один убитий. В матеріалі втрачено: 1 рушницю «Мавзер», 70 шт. набоїв.

Воро втрат не мав.

Вистріляно муніції: 20 шт. набоїв рушничних.

би. Як пізніше виявилось, це була засідка із десяти польських вояків. Їхня одиниця квартирувала в селі Угринів. Про неї ми знали, однак не сподівались, що ворог набрав аж такої відваги, щоби робити засідки серед лісу. Коли ми зоріентувались, що це тільки одна засідка і ніякої помочі вони не можуть дістати, ми дуже скоро з ними спрацувались. В кількох хвилинах ми окружили їх з трьох сторін і вогнем наших кулеметів зігнали всіх до купи. Вони зайняли становища в придорожнім рові та звідтіля оборонялися своїми трьома кулеметами. Та тут уже перебрав їх на себе стр. Андруша із відділу к-ра Дуди. Він, родом з східних областей України, був незвичайно відважним вояком. Воював тільки гранатами, якими все був пообвішуваний кругом пояса. Я тоді з подивом дивився як він одну за одною посилив свої «галушки» у цей нещасний рів, що по кількох таких «подарунках» став могилою для тих, які в ньому шукали спасення.

По двадцятьхвилинному бою ми вже сміло могли позибирати зброю ворожих вояків. Вбитих було дев'ять осіб, бо одному таки вдалося вирватися зараз на початку, коли ми ще не вспіли їх окружити. Біля поляків знайшли ми також сухий харч на кілька днів. Можна було здогадуватися, що їх заданням було стежити вдень за рухами, а ніччю робити засідки, одним словом вони також застосували партизанську тактику. Наши втрати: один легко ранений. Після бою ми чимськорше забралися з побоєвища, бо треба було знайти приложение до квартирування місце, а сонце вже зійшло. Вдень ми не могли ніде рушитися з ліса, то ж рішилися в ньому перемучитися цю дніну. Який кілометр від побоєвища ми заквартирували у досить густому лісі-молодняку і там створили оборонне коло, бо були певні, що нас таки будуть шукати. І так вони зрештою сталося. Польське військо перешкало цілий ліс, але нас не знайшло. Цілий день ми пролежали на становищах у найбільшому напружені. До того далаася нам у знаки ще й жара, бо сонце пражило немilosердно, а води ані на лік ніде не можна було дістати. Все це воїцтво пере-

носить терпеливо, нетерпеливлячись лише сонцем, яке немовби на злість дуже поволені посуваеться по небі. Так просиділи ми до години 16-ої. Щойно тоді відітнули з полекшою. Кудися зникла нервозність, кожен дістав гумор та... відчував голод, став ворогові відгрожуватися, мовляв нехай тільки у терені трошки спокійніше стане, тоді кожен з нас даст себе в знаки тим ворогам, які ще тут залишаються. Чайже все так бути не може, щоби тільки ворожого війська роками станионувало по селах.

Вечером переходимо до другого лісака, що ріс відкримлено від більшого масиву ліса. Коли я почув, що тут будемо квартирувати, мене огорнув страх. Заледви кілька десятирічних кущів і тільки ж кардуватих сосонок служило нам за маскування. Та іншої думки був к-р Зенон. Він казав, що коли польське військо знає, що ми перебуваємо цілою сотнею, то напевно будуть нас шукати в більших лісах, а на такі кущики не будуть взагалі звертати уваги. І вдійсності його слова спровадились. Другого дня сблави перешли величим лісом попри нас, залишаючи нас у спокою. За це ми не дали їм спокою. Лише запав сумерк, ми знову помарщували лісом біля села Угринів, що попереднього дня його ми запалили. Прийшовши на місце ми взялися до роботи. Відмагазинували міни та артилерійські стрільни 150 мм, які заступали нам міни. Їх дія багато страшніша від т.зв. «телермін». Із трьома десятками таких «куфера», ми вернулися під село Варешин, де проходила шосе Грубешів-Варяж. Витягнемо цегли із шоси і вкладаємо по вісім штук стрілен із повикручуваними запальниками. Кладемо їх в цей спосіб, що всіні своїми чубками сходяться разом і творять звізду. Потім у середину приміщуємо одну німецьку міну, яку німці вживали для підриву залізничних рейок. У цей ладунок вкладаємо електричний запальник, який зробили наші техніки зі звичайної жарівки від кишенкової лямки та запальника від німецької гранати. От і все. Міна готова, ще й цеглою прикрита, так що йдучи гостинцем зовсім нічого не заприміши. Електричні проводи від ладунку до батерії, товщиною тонкого штагату, йдуть попід землею кілька метрів поза шосу. Таких мін ми заклали чотири, у віддалі, в якій їздили одна від одної польські військові автомашини. Під час праці ми не мали ніяких перешкод, бо ніхто нічію по шосі не швидяється, тим більше, що було це поблизу ліса, який простягався від шоси у віддалі приблизно сімдесят метрів. По обох сторонах засідки стояло наше забезпечення із кулеметами.

Закінчивши роботу ми пішли спати. Залишились тільки стійкові, що мали завдання стежити чи часом не захочеться якомусь дітькові орати поле, по якому проходили каблі до наших мін, та вчасно повідомити про появу ворожого війська. Ранок не приніс нам нічого цікавого. Стійкові, що були на краю ліса, звітували, що рідко переїжджають авта з військом, а ще рідше цивільні люди возами.

«Що ж, — сказав к-р Зенон, — не зловимо сьогодні, зловимо завтра, а всеж таки щось муситься тут напороти. Покищо година дванацятая, то будемо чотами чистити зброю.»

Так промінув час до години другої по обіді. Зброя була почищена і все готове. Всі чекають, чи не прибіжить стійковий з вісткою.

І ось надійшла ця сподівана вістка. Прибігає стійковий та звітує, що в напрямі Варешини маршує діти сотні поляків. Точного числа не можна подати, бо вони ще досить далеко. Паде наказ: «На становища!» Підходимо обережно на край ліса та занимаємо заздалегідь приготовані становища. Руки нервово притискають приклад кулемета. Мимоволі насувається думка, що не так сталося як ми собі бажали — міни були приготовані на авта, а не на піхоту, яка розтягнулась в марші. Та нараз із противної сторони йдуть авта. На жаль порожні. Прот-

пускаємо їх та ждемо коли вже надійде військо. Втім обсерватор з лівого крила подає, що авта задержалися біля того війська, яке маршувало. Неваже ж нас шоferи зауважили і попереджають піхотинців. Однак за хвилину подають нову вістку по лінії, що авта завернули і на них вантажиться військо, значить авта виїхали по нього. Знова наказ: «Приготуватися!», хоч вже й без того усе готове. Щераз поправляю гиллячки куща, щоби впевнитись чи не будуть заслоняти поля обстрілу. Врешті зліва загули мотори надіїджаючих авт. Наші мінери віг'яли очі в позастромлювані проти кожної міни у рові знаки і з батеріями в руках чекають коли то вже авто зрівняється із знаком, щоби в цей момент влучити електричний струм. І врешті... дочекалися. Чотири страшних звіри сколихнули повітрям, а за ними заговорило наших двадцять п'ять кулеметів та інша зброя. Лісом покотилася луна, а шоу покрив дим із мін.

Коли дим розвівся першавсе шукаю нової цілі для свого кулемета. Та от і вона: перекинене у рові авто, а біля нього вояки ВП збирати свою зброю. З поспіхом залягають у придорожному рові та відкривають вогонь по лісі. Ми, однак, маємо добре становища і їх вогонь не дуже нам загрожує. Скорі ліквідусмо тих, які залягли по нашій стороні гостинця та робимо наступ на тих, що скрилися по противній стороні. Це нам вже не так дуже легко вдається, бо поляки зайнявши за насипом вигідні становища, відкрили по нас сильний кулеметний вогонь. Зарах на початку наступу стає тяжко раненим чергою з кулемета в живіт к-р Дуда, якого негайно відносимо до ліса. Тоді к-р Зенон дає одним наказ підтримувати з ліса вогонь, а іншим підсуватися до ворога з гранатами. В такий спосіб ми добиваємося до насипу шоси. Тут знову стає тяжко раненим в ногу стр. Мороз з відділу к-ра Дуди. Починаємо кидати гранати. Це вже дещо помогло — праве крило поляків починає відступати, хоч ліве ще держиться. До нього нелегко дібратися, бо вони рівнож обороняються гранатами.

Бій триває вже годину. Ще стає раненим рой. Моряк у ногу, але на щастя рана легка, так, що сам може зйтися з поля бою. К-р Зенон наказує палити авта. Забираємося до цієї роботи, як нараз паде новий наказ до відступу, бо від Варешина показались танкетки. Два авта вже горять. З жалем відходимо від решти, яка залишилась ще незапалена. Та нема іншої ради, бо танкетка вже здалека відкриває кулеметний вогонь по лісі.

В лісі забираємо своїх ранених та відступаємо. Добиваємося до якоїсь кольонії поміж лісами. Тут беремо одну підвodu для ранених та організуємо дещо харчів. Ранених з охороною к-р Зенон відсилає до більшого ліса на Холмщині, де були пригощовані бункри, а ми ще до пізної ночі маршуємо у противному напрямі від того куди поїхали наші ранені.

Поза нами чути стрілянину. Це танкетки їздять попід лісом та обстрілюють його.

По кількох годинах маршу, виминаючи села, ми станули в досить великому лісі. Тут робимо довший відпочинок. Погоня вже нам тепер не страшна, бо ніч перекреслила всі ворожі пляни. Воятво починає кожен на свій лад оповідати свої переживання. Треба признати, що деяких стрільців належало б подивляти за їх відвагу та холоднокровність.

По відпочинку к-р Зенон розчленовує сотню на малі групи та дас наказ розійтись у різні сторони. Визначує також мертвий пункт для пошти та пункти для зустрічей. Я попадаю до групи, яку очолює к-р Зенон. По короткому вояцькому прашенні розходимось.

Куди ми йдемо не знаю, бо к-р Зенон про це нічого не говорив, а терен для мене також незнаний,

Марш тяжкий, бо кожен дуже втомлений, а до того що попівночі почав падати дощ. З дощу ми були раді, бо він затирає за нами сліди.

Над ранком ми опинились у маленькому лісочку біля села Телятина. Зараз таки розпалюємо вогнище та просушуємо одежду. К-р Зенон рішив переждати тут кілька днів, щоб отримати звіти від усіх груп.

Ст. булавний УПА Шеремета

Бій за бункри

**Спомин, присвячений вішануванню пам'яті
Бронзовим Хрестом** Бойової Заслуги II кл.

Третього дня стрільці принесли пошту, з якої ми довідалися про вислід бою. Втрати польського війська: двадцять дев'ять убитими і тридцять однією раненими, що були лишились на полі бою. Okрім звідомлення ми дістали вістку, що к-р Дуда, який був тяжко ранений, помер. Цю вістку всі прийняли з величним сумом, бо вояки дуже любили к-ра Дуду.

кулеметника, ст. булавного Сума, відзначного

Бойової Заслуги II кл.

Вечером 25 листопада 1945 р. друга чета відділу Месники III. вимаршувала з місця постою біля Сурмачівки в напрямі с. Щебоволки і звідси до річки Любачівки, щоб знищити дерев'яний міст на шосе Олешиці-Запалів.

Прибувши на місце і забезпечивши заставами, чота взялася до роботи. Вранці коло пів п'ятої години міст уже плив з водою.

Втомлені ми вертаємося до табору, потішаючи себе, що відпочинемо в теплих бункрах-землянках і заспокоїмо голод, бо ж кухарі напевно вже зварили сніданок.

Наближаємося до с. Щебоволки: нас трьох з к-ром Калиновичом ідемо до зв'язкової хати, чота ж криється в лісі.

Починає падати перший сніг. Нас воно не тішило, бо ж можна було сподіватися, що ворог, використовуючи сліди, посилить облави. Засягнувши розвідки, прямуємо до чоти. Від стійки ч. 1. — а були три стійки — довідуємося, що в таборі все в найкращому порядку. Нам на зустріч виходить службовий Голуб і к-р Калинович подає йому плян дійних залізниць чоти. Побажавши собі доброго сну, розходимося згодом по землянках.

Чотовий Калинович квартирував при першому роєві, а я при третьому. Перетомлене вояцтво 3-го роя смачно спало, а дехто й захрапів. Здавалося, що спокій, який царить отут у землянці, панує і в цілому лісі, та що все довгруги прислухається, як падає перший сніг. Однаке так не було. Ворог вже не спав. Саме тоді советсько-польське військо з кількох сторін увійшло до невеликого лісу, що поміж селами Сурмачівка, Щебоволки, Бахорі, Мачуги і Лихачі, шукаючи добичі. Вранці, кілька хвилин перед 7 год., його бічне обезпечення, що надходило від села Сурмачівки, наблизилось до нашого стійкового ч. 3. Стійковий Бідоша, побачивши перед собою ворога на недалекій віддалі, скриваючись, прибіг до табору й зголосив про небезпеку. Ланковий Мотика взяв кулемета і вийшов надвір, щоб провірити цю небезпеку. Ворог, нічого не передчуваючи, спокійно підходив щораз ближче до нашого табору. По ньому й Мотика відкрив з кулемета вогонь. Заскочені поляки розбіглися, але вже за декілька хви-

лин почали стріляти в нашому напрямі. Не тривало й хвилини, як чота зайняла заздалегідь приготовані оборонні становища. Чота тоді налічувала 42 люда, присутніх було 28, а готових становищ вистачало на 3 вояків.

К-р Калинович покликав ройових на нараду. Але довго радити не було часу, бо вневдовз і з протилежного напрямку ворог відкрив по нас вогонь. Шайно тоді ми зорієнтувались, що ми оточені. Треба було рішатися, чи йти у прорив відразу, чи чекати до вечора. Однак тому, що чота була перетомлена, а надворі падав сніг, — і це улекувало б ворогові погоню, — рішено чекати вечора.

Ворог почав наступати, засипаючи нас градом куль. Наш вогонь щоправда був рідкий, зате цільний. У нас панував спокій і порядок. Усі накази командира виконувано вповні. Польське військо наступало раз за разом, та кожний його наступ залишався безуспішним. Час пливе тоді аж надто помалу: здавалося, що дніві так і кінця не буде. В 9 год. усе притихло. Дехто вже думав, що ворог вже відступив і нас залишив. Насправді ж то противник робив перегрупування й підтягав нові сили до наступу. До нас доходив гук автомашин, що ними він підвозив поповнення.

Декілька хвилин пізніше ворог знову почав наступати на наші бункри-землянки. З галасом і криком, — як це звичайно робили большевики, — засипаючи нас градом куль, польське військо кинулося в наступ. Цим разом ворог зосередив свої сили на бункер 3-го роя. Стрільці того роя прийняли ворога цільним вогнем. Після декількох хвилин завзятого бою наш кулемет відмовив послуху. Небезпека загрожувала цілій чоті, якщо б ворог увірвався до одного бункру. Негайно нам на підмогу приходить із 2-го роя кулеметник Сум — один з найкращих кулеметників усієї сотні. Поява Сума з кулеметом нас дуже підтримала на дусі. Аж любо було дивитися, як вправно Сум натискав пальцем спусковий язичок кулемета, пускаючи довші й коротші чергі в гущу наступаючого ворога. Ворог скоро запримітив його вогневе становище і спрямував декілька своїх кулеметів, щоб знищити Сума. Але не дармувало й вояцтво 3-го

роя. Цільними пострілами помогло Сумові відбити наступ. Після кожного такого відбитого наступу приходило кілька хвилин спокою. Під час перерви хлопці покурювали й чекали нової навали, а Сум зміняв своє вогневе становище.

У перерви ворог підтягнув важкі кулемети «максими». Коли ж однак к-р Калинович цільним вогнем зліквідував обсаду одного такого «максима», тоді ворог за допомогою лінов відтягнув усі «максими», що їх був приготовив до наступу, і далі наступав лише при підтримці легких кулеметів і автоматів, зосереджуючи увесь вогонь на 3-ій рій і на кулеметника Сума.

Сум зінав ціну свого кулемета-«дехтяря» і довіряв йому. Тому спокійно і впевнено натискав на його спусковий язичок. За кожним натисненням кулі несли наїздникові смерть. Ворог з люті скаженів. Сум — старий вправний кулеметник: це ж бо він один вийшов ціло з чотири командира М'яча, яка згинула в нерівному змагу в Угнівщині на провесні 1945 р., це ж його кулемет на ріці Любачівці під Новою Греблею знищив ворожу заставу на залізничному мості на прикінці вересня 45 р. Чому ж тепер, у таку загрозливу хвилину, він не мав би виконати того, чого від нього вимагають?

Однак сталась інакше: о 10.30 год. черга з ворожого кулемета поцілила Сума в голову. Ліва рука кулеметника опустилася безвладно вниз, а права все ще держала кулемета. Сум похилився до долу. Вірні друзі підняли його на ноші: санітар Малина давав першу поміч. Кулемета перебував муніційний Муха. Чи ворог запримітив — годі сказати. Мабуть, ні. Муха пустив ще декілька черг і противник відступив.

До 12 год. більшого наступу не було. Надворі все ще лалі падав сніг, але вже з дощем. О 12 год. розірвалося гарматне стрільно недалеко від нас. Хтось крикнув: «Хлопці, помочі!» Та в ту ж хвилину знову впали чотири гранатометні стрільна, вже близче до наших землянок.

Цілу годину ворог обстрілював нас із чотирьох важких полкових гранатометів, не щадячи при тому стрілен. Думав, що нас знищить.

Ми боялись тільки одного: щоб ламане цими стрільнами гілля не падало з дерев на наше поле зорення, бо тоді полякам було б легше наступати.

Коло 1 год. ворог перестав бити з гранатометів, а пішов у наступ. У наступ кинув сотню, — як поляки казали, — «фризиерів» чи «шволюжерів»: вони й мали нас остаточно зліквідувати. Треба визнати, що ці йшли в атаку куди відважніше, ніж попередні, але слід теж додати, що їх згинуло їх куди більше.

Після їх наступу, аж до 3.30 год., тяглися

хіба лише перестрілки. У нас ще був ранений кулеметник Горошко з 1-го роя.

Рана кулеметника Сума була смертельна. Кулі пройшли крізь голову, уплило багато крові. Однак він держався. Його постава віч-на-віч смерті підняла усіх на дусі. Коло 2 год. він покликав до себе санітара Малину і запитував про наше положення та про те, чи ще хтось ранений. Тоді сказав, що буде вмирати, та що його опускають сили. Просив передати їй останній привіт та щоб не виглядала його надаремне, він їй уже не допоможе, бо матері-Україні віддає свою найважчу жертву.

Батька Сум уже не мав. Подав ще ім'я, прізвище та родинне село. Попрощаючись, побажав перемоги і на декілька хвилин перед 3 год. віддав Богові свою лицарську душу.

Ця трагічна картина смерті до краю зворушила нас. Кожний із ще більшим завзяттям і ненавистю стояв на своєму становищі, і в дусі присягався, що гідно помстить смерть вірного друга.

Надворі почало сутеніти. Стан амуніції у нас помалу вичерпується. Ракетами ворог починає освітлювати терен бою. Перед нами питання: що ж далі? Те, що ворог ракетами освічував передпілля, нам помогало багато. Ми бачили, як ворожі вояки стрибками підбігали в нашому напрямі. Ми почали стріляти в ту сторону, але ворог також відповів пострілами й все почалось на ново. Ціляти булогоді, бо надворі вже зовсім стемніло. Поляки почали кидати гранатами. Між ними зчинився крик: було чути погрози польських старшин до вояків. Їх гнали до наступу брудною польською й большевицькою лайкою.

Цей перший вечірний наступ тривав майже пів години. У тому наступі в нас від відламка гранати був ще один ранений — ройовий Сабаль. Знову кілька хвилин перерви і ворог знову кинув свіжі сили до наступу. Але цей наступ не набагато різнився від попереднього: хіба тим, що противник більше намагав криком. Ситуація ставала загрозливою: ворог почав все більше напирати і здавалося, що кінця тому не буде. І в ту грізну хвилину впав наказ к-ра Калиновича: «Друзі, якщо ворог увірветься до котрогось бункра, тоді рій на власну руку йде на прорив! Збірний пункт там і там, кличка така і така! Якщо ні, чекати поки скінчиться наступ, а тоді рій виходить із бункрів і йде у прорив! Виходимо перед бункер 2-го роя! Напрям прориву — село Свомачівка».

Ворог попробував своїх сил і цим разом теж відступив. Тоді ще раз пронісся голос командира: — «Друзі! Зідхніть до Бога, хай діється його воля. Забрати ранених, приготувати гранати і виходити! Йдемо у прорив!»

Впродовж дуже короткого часу без най-

меншого шелесту всі три рої вже стояли перед бункром ь-го роя. Ранених — стр. Горошка і рой. Сабала — взято поміж 1-ий та 2-ий рої. Притищено «Вперед! і всі рушили з місця.

Все робилося тактично, що ворог почув нас аж що лиши тоді, коли ми відійшли від табору на яких двадцять кроків. З правого крила на нас посыпався вогонь. Тоді й заговорила наша зброя. Під напором нашого вогню ворог відступив. У ворожому перстені зробилась прогалина. Ще декілька пострілів, ще розрив декількох гранат і — ми вийшли з оточення. Під час прориву був поранений стр. Клен, з 2-ого роя. Заки ми вийшли з лісу, кілька разів зустрічали польські стежки чи застави, але вони після кількох стрілів розбіглися і ми мали вільну дорогу. По лісі ми розбіглися по кількох людей, щоб скоріше вирватися з нього: тут на кожному кроці були густі ворожі застави. Ще тієї самої ночі ранених відставлено в село. Після нашого відступу ворог наступав уже на порожні буйкri і запалив їх.

У два дні пізніше напроти побоєвища, за лісовою лінією на тлі молодого лісу, похоронено кулеметника Сума. Його могила й березовий хрест говорять прохожим про те, як боролись українські повстанці з наїзником.

Вістун УПА Цвіркун

Верховина

Круту, темну стежку залишили ми за собою на сизій від роси траві. Перед нами височать шпилі Кремінного, а далі — верховини, поки зір сягає. Звертаємо в столітні смереки і дуби, прикрашені неснятою листвою. В долині гадюкою, виліскуючись до сонця і ревучи, шалено мчить у гірській тіснині річка Орява, перерізуючи в кількох місцях шлях Сколе—Климець. Пташиний ноктюрн наповняє усесь ліс. Показалося сонце у всій своїй величності... вічності...

По кілька годинному марші ми відпочивали серед любої весняної природи, а сотенний Грузин і чотирий Летун пішли підбирати місце на засідку.

— Чогось свербить мене права долоня — каже кулеметчик Верба.

— Річ проста, друже, рука проситься до кулемета, хоче сьогодні перестріляти цих бандитів із Славська з капітаном на чолі, що автомашиною мають іхати до с. Козьови судити людей за не здачу позики! — відказую йому.

— І колгосп насильно там хочуть заложити. О, будуть знову тортурувати народ! — зітхаючи, додає Скригулець.

— Будьте спокійні і певні, що не вони вже будуть судити народ. Наша зброя виконає сьогодні на них смертний присуд! А тебе, мій голубчик, рука свербить ще й тому, бо чує, що вечером обінімиме Євцю. Знай, що вірна вона тобі. Я мушу тобі призвати: раз хотів її приголубити до себе, бо й гарна вона, але не дозволила навіть близче до себе доторгувати. А що помогає партизанам, то не тайна. Всі в селі беруть її за приклад! — дещо басом підтигає Дунайчик.

— Ади, де б вона хотіла замінити такого, майже на два метри росту і ясного, як місяченько вповні,

Кінчався листопад, надходив грудень. Треба було знову братись до праці — до будови нових бункрів. Декілька тижнів пізніше наші стрільці принесли пісню про цей бій: її співали вже ціла околиця.

Одесій бій за наші бункри, що мали дати нам відпочинок, переконав ворога, що надто великий запал у поборюванні повстанців не по-плачується. У цей бій ворог кинув проти нашої горстки, себто проти 28 вояків, своїх — 900. У висліді бою у нас були: один вбитий, один важко ранений в руку і в ногу та два легкі поранені. Зате ж втрати ворога винесли: 78 вбитих, понад 13 ранених і 18 пропалих без вісти (мабуть, скориставшись із народи, пішли до хати). Здобича ворога на нас — пів корови забраної з нашої кухні. Польські вояки казали в селі Бахорі, що за відро м'яса прийшлося заплатити дорого: двома сотнями людей вбитими й пораненими. Від того бою ворог уже не пробував щастя в лісі майже цілу зиму, обмежуючись погрозою, що з весною, як лише зникне сніг, нас знищить.

Ще до 10 грудня чота побудувала нові бункри-табір та забезпечилася ще краще. Підходи до табору позаміновувано більшими й меншими мінами.

Ранньою весною засіяно квіти на могилі незабутнього кулеметника Сума.

промовляє

за такого «ні бері мене, ні лиши мене». Тобі трапиться хіба вже вдовичка! — сміється Стріла.

Верба «спалив раки», — не дивота, бо молодий ще та гарячий хлопчина, — і хотів усім відрубати, але розмову перервав прихід командирів.

В густих кущах біля 5 метрів від дороги, яка вилась як вуж, виловзала з села Козьови на верхи і кидалася звідти вниз до с. Коростова, залягли ми вічікуючи ворога. Біля дороги, глибокою до 30 метрів кручею, пливе річка, а за нею скалиста стіна. Місце на засідку виміряне. Ворог нікуди не зможе вирватися.

Дорогою проходять і проїжджають селяни. Часом пройде мимо нас і машина з большевиками і цивільними. Шкодуємо населенню, тому пропускаємо і большевиків. Погано над самою дорогою непорушно вічікуючи годинами, бо не можна ні з ким перекинутись словечком, і година стає роком.

Сонце добивалося горизонту, а автомашини з бандитами ще немає. Чи може взагалі сьогодні не будуть іхати? Ні, мусять іхати, бо командир дістав добру розвідку. Витривалости треба мені — думаю — витривалости.

Важко лежати спокійно, вічікуючи ворога, а ще важче вдергатися, коли він безкарно проходить біля тебе. Цівка сама звертається на нього і хоче бігти за ним, мусиш її насильно держати.

Чи можеш не рватися до бою, коли в тебе грудь жевріє наснагою, відплати? А є за що відплачуватися: — за мою любов Лемківщину! Я її люблю, люблю понад усе! Вона мене родила, годувала, пестила, гартувала. Я там — на рубежах України, стояв на сторожі не займання своєї Батьківщини. Там ми віками охороняли її. Прийшов лютий кат з Москви і Варшави і тих, що не загинули на місці,

замордовані по-звірськи, силою зброї викинув з рідних сторін. Так, викинув, але не вирвав нам цієї землі, бо вона осталася в наших серцях!

Від цієї згадки, від хвилювання, я мокрий. Грудь гудзики відривати хоче...

Та чи по відплату кличе мене тільки Лемківщина? — думаю собі. Та ж кличе мене ціла скатована Україна. Кличе: Київ — подікуму зруйнований Андрієм Боголюбським, Батурин — вирізаний впень Петром I-шим, Запорізька Січ — зруйнована Катериною II-ю, неповинна смерть Кальнишевського, Полуботка і тисячі інших козацьких старшин, знищених московськими царями. По відплату кличуть герої з-під Крут і Базару, мільйонні жертви голоду з 1933 і 1946 рр., мільйони впавших українців на фронтах, гнаніх силою у передову за імперіалістичні цілі Сталіна. Про відплату кличуть тюреми, морди, заслання, мільйони катуваних селян, силою штика загнаних у голодні сталінські колгоспи. Мести взивають тисячі героїв-революціонерів і повстанців, що загинули в боротьбі з кривавим московсько-большевицьким окупантом!

Нагло завиаває вихром ліс і чую, що він несе не тільки скарги і біль катуваних, але і розносить грізні слова і чини протесту українського народу. Чую в ньому брязкіт нашої зброї, бо Україна, хоч стогне, але не коритися. Україна кипить революційною боротьбою. Я чую вже і дикий рев опричників окупанта, що гинуть від нашої кулі.

Знаю чому сьогодні тут чекаю на клятого москаля. Глибока любов України і жадоба чину каже мені з крісом в руці бити катів моого народу. Доля народу в наших руках — я це бачу!

Кільки таких думок перейшло мені головою не спишу. Але чи це тільки мені? Коли розглядаєшся, то те саме бачу і у Верби, і в Дунайчика, і в Стріли, і Скригульця. А таких верб, дунайчиків, скригульців, ну й цвіркунів, Богу дякувати, Україна має тисячі. А нові тисячі, мені здається, що вже й мільйони, готові станути в бойову лінію проти окупанта.

Серед задуми потрясло мною: «Увага! Ідути!»

Нараз безмежну тишу, тишу перед бурею, прошивав різкий голос командира Грузина:

— Вогонь!

Рясний кулеметний, автоматний і крісовий вогонь синув по автомашині. Вона з лютю пробігла ще 5 метрів, запорола носом у рів, перехилилася криворебра і сперлася на придорожню смереку.

Вогонь нашої зброї позмітив з плятформи машини виліскуючі орденами за бандитські розбій груди московських опричників. Летіли вони настрім голов у пропасть річки, де з радістю вода заливалася їхні скривлені морди, щоб стогні не оголювали краси української гірської природи.

К-р Летун кинув на машину гранату і з окликом «Вперед!» вискочив на дорогу.

Я скочив у придорожний рів і бачу: один бандит вискочив з кабіни і тримається смереки, щоб не

Вістун УПА Деркач

Мое бойове хрещення в партизанці

(Спомин)

Я хочу бути вояком УПА

Після 1945 р. до відділів УПА, приймали лише добровольців, що наполегливо напрошувалися на невигоди, серед яких живуть усі члени підпільної боротьби включно з їх найвищим командуванням та УГВР. Приймали лише тих, яким нерівна боротьба з усіма ворогами України її готовість жертвувати своє життя в обороні рідного краю була остаточною метою їхньої дії її життя.

Ще вдома, з великим зацікавленням я часто приглядався рейдуючим чи квартируючим в нашому

власти у провалля. Прицілююсь з кріса і, як талушка, летить він в долину. Дивлюся: другий ховається в протилежному рові. Посилаю і йому гостинця — натягнув ногами.

Нараз один бандит-капітан, командант цієї зграї, з рова посилає серію з ППС-а і від неї паде наш чотовий Летун. Я аж крикнув коли це побачив. Прицілююсь, але купа каміння заслоняє його.

— Вербо! — кричу до кулеметчика, — там у рові є ще живий один поляк. Дай йому, але добре дай! (Я тоді забув, що це большевики, а не червоні полляки, але вони всі бандити).

Верба однією чергою перетинає його на двоє. Я прискакую, забираю ППС-а і торбу з документами.

Скригулець скочив на машину, витягнув піж і відрізав автомобіль, що завис з вбитим бандитом, що хотів скакати. Забрав і кріса, що покинув його один з бандитів. Більше не вдалося нічого забрати, бо вся зброя попадала враз з бандитами у провалля, а к-р Грузин дав знак до відступу, бо позаду їхали дві нові автомашини з большевиками.

Ми забрали тіло к-ра Летуна і були вже в лісі, коли большевики залягли в придорожні рови і обстрілювали ліс. Бою з ними ми не зводили, бо нас було тільки 17, мали лише два кулемети та тіло впавшого друга-командира.

— Бачиш, Вербо, що не дурно тебе рука свербіла. Пражив ти сьогодні гідно, ще й дотепер червоний від цього, — каже йому кулеметчик Стріла.

— Але і ти не дармував, братчику, — відповідає Верба. — Шкода, що цих других, які тепер надіхали, не дозволив нам командир угостити. Мій кулемет аж плаче, бо є нагода гаркнути, а дармус.

— Треба похоронити командира Летуна, тому не маємо часу залишитися, — відізвався сотенний Грузин, що чув нашу розмову.

Під верхом у цьому лісі виросла ще одна могила, могила без хреста, без вінків із пахучих квітів і калини. На ній тільки кусок колючої тернини, яка кожному пригадує, що той, хто в ній спочиває, пройшов важку, тернисту путь.

Над могилою підлетів жайворонок невисоко й повиснув, мов на ниточці, і затюркотів похвальну пісню Героєві Української Національної Революції. І в ній ми відчули, що тільки

«... Шлях важкий, тернистий
У рай заведе променістий.
Нікого з нас не лякає він...»

Було це в червні місяці 1948 р.

Ворог втратив 9 вбитими, між ними одного капітана, двох лейтенантів та трох важкоранених, які попадали з автомашини між щілинами скель, що виставали над водою.

Населення раділо, що знищено грізну енкаведівську банду, що знацалася над ним.

(«Гомін Волі» ч. 8, 1950 р. Видає підпілля в Дрогобицькій Окрузі).

селі відділам і кілька разів просив командирів, щоб забрали мене з собою. Але не легко було дістати їх згоду. Одні говорили, що я пізно вродився, другі питали, хто буде пасти корову мамі, інші казали зачекати поки мені вуса виростуть, а ще інші, що вони ворогів самі не знищать та ще й мені багато роботи останеться.

Так минали дні за дніми, хлопців у селі оставалось чим раз то менше, а мені хоч іди самому в ліс і організуй свою УПА.

Я був тоді розчарований і понижений, наче б до

нічого нездібний, що й дівчата «маминим синком», а то й «офермою» називали, що було для мене най-більшою зневагою.

Щоб позбутись пониження, я з іншими ровесниками-друзями організували та магазинували зброю, амуніцію, дуже часто й без відома кущевих властей, на яких спочивала ця робота та організація. Ми робили це з думкою, що все це придасться майбутньому віддилові, куди нас остаточно прийняти мусить.

Рантом одного погідного вечора весною 1946 р. прийшла до нашого села чота з віддилу к-ра Бродича під командуванням к-ра Дороша й повідомила, що прийматимуть, на превелику мою радість, добровольців від 14 літ вгору до віддилу УПА. Мене огорнула незвичайна радість як кожного юнака, що має охоту стати вояком, вояком у своїй власній армії, серед своїх стрільців та командирів, де всі накази та команди подавані в рідній мові, де українська традиція.

З радістю в душі прибіг я до хати, щоб заявити своїй мамі, що завтра по обіді відходжу з групою вояків УПА до віддилу, бо вже отримав згоду уповноваженого по міблізації к-ра Дороша.

Така моя, вже військового стилю, заявка викликала цілу бурю спротиву мамі та інших членів родини. Тут однак я почував себе вже вояком і були вони згідні чи ні, це мені зовсім не перешкоджало приготуватись завтра до відходу.

Приготування для мене, це була в дійсності найменша дрібниця. Зброй й амуніції я до того часу вже стільки наорганізував, що можна було б пів відділу озброїти. Під оглядом вириду та зброї мені нічого сінко не бракувало. Мій кріс, що його я чистив вже багато тижнів наперед, вийшов тепер з підлілля й навіть, здавалось, гарніше виглядав в руках вже ось-есь вояка УПА.

Прощання з юними мріями

Мама із сльозами в очах просила, щоб я таки залишився вдома, брат був обоятний, сестра потакувала за мамою, але всі ці проосьби наче мене не стосувалися, бо мої думки тоді вже кружляли поміж вояками та командирами УПА, яких я мав нагоду вже бачити, і пробував відгадати як мене приймуть. Дивився я на ліс та гору Хрестату, яку називали столицею, Києвом, і думав, скільки то тамниць криється в тому лісі і довкола гори, скільки чоловіків оставили свої родини і живуть у невигодах, а все заради крашого завтра. Чи ж за ними не плакали їх мами, дружини або діти? Чи ж лише одна мама чекатиме свого сина, якого може й ніколи не побачить? Чи ж одні діти виглядають батька, який полекшив би життя й забезпечив би родину перед що раз то гіршою нуждою? А тоді чому саме я маю чекати і дивитися, як відділи польського безголов'я знущаються й винищують населення моєї Лемківщини?

Усі ці сумні картини, витворили в мені нівміруще бажання помсти й, маючи вже нагоду, жодна сила мене вдома довше не могла б задержати.

Напередодні вступлення до віддилу УПА я вважав за свій обов'язок бути чесним і здисциплінованим вояком, совісно виконувати накази своїх командирів і здобути волю для свого поневоленого народу, або вмерти в боротьбі за неї.

* * *

Я син селянина. Уродився я та зріс на Лемківщині, на підніжжю широко знатої серед повстанців гори Хрестатої, або «Київ», з села Довжиця, Сяніцького повіту. Я лемко. Моя скромна освіта обмежує мої спроможності краснорічно описати все те, що я особисто переживав і з чим хотів би поділитись з українським громадянством на еміграції, куди й мене завела доля. Вміру моєї спроможності спробую передати щиро все, що в пам'яті осталося. Може тим хтось покористується.

З кріпкою вірою в серці

Була весна. Соняшні проміння прогнали сніги, які покривали чудовий гірський краєвид, та солом'яні лемківські стріхи, що від грубої верстви снігу по-обвисали й наче старий дідусь чекали весняного сонця. Гірськими потічками весело шуміла вода, овочеві дерева вібралися у квіти, а птахи радісно вітали погідні весняні дні. Батько-ліс поважно колихався під легкий подув весняного вітру, а листки, які розвивались один наперед одного, наче раділи, що й вони допоможуть воякам УПА скритись перед небажаним оком ворога. Йому той ліс був найбільшою перешкодою.

В селі було гамірно й весело. Прибували новобранці з інших довколишніх сіл, зустрічалися із своїми знайомими, які рівнож відходили, або оставались ще вдома, очікуючи другого покликання. Стрільці к-ра Дороша приготовлялися до відходу.

Після обіду, що його дівчата приготували, повідомили усіх новаків, щоб вже з повним виридом зійшлися до одної хати, де чекав к-р Дорош. Ройові зробили збірку, а командир по короткій промові, а радше поученні, переглянув вирид, наказав непотрібні речі залишити й доповнити зброю, кому бракувало. Опісля наказав розійтись та за годину бути готовими до відходу.

Була це хвилина, на яку кожний з нас — новобранців — давно вже чекав. Сльози в очах матерей дівчат, що із сльозами в очах махають хусточками, чи наречених, звірушили нас, але команда: «Позір! В трилаві збірка!» — виручили нас з прикрого становища, а деяким, в тому числі й мені, сльози, що ось-ось виступали, були б підкорвали вояцьку поставу. Перечисливши, чи когось не бракує, подано знову команду: «Струнко! Ряд з-права ходом руш!»

Цю різку команду я ще до сьогодні пригадую. Вона прошила мою сповнену мрію стати вояком та прощання з родиною. Ще й тепер бачу жінки та дівчат, що із сльозами в очах мають хусточками. Щойно тоді мій мозок прошила свідомість, що може в останнє я їх бачу, та якщо й житиму, то чи зможу подати потішаючу вістку.

По короткому марші ми вийшли за село, звідтіля я ще раз оглянувся та помахав шапкою до людей, що супроводжали нас зором. Чим даліше ми заходили в ліс, тим більше було цікаво знати про дійсне життя в ньому. Воно здавалося неможливим постійно в ньому перебувати, але це тільки нам новакам, бо старші стрільці щойно в лісі почували себе безпечно наче вдома. Ніхто з них не побивався за хатою, родиною, дорогими, за селом, як неодин з нас, бо для них ліс був хатою, а вояцтво — ріднє.

Зближався вечір. Ми зближалися до табору, де квартирували відділ к-ра Бродича. За півгодини — за словами старих, познайомлених вже з тим тереном вояків, — ми мали прибути до табору. Дивувало мене, як ті чужі в тому терені люди так докладно в ньому орієнтувались та знали всі його тайники, про які, насуки десять літ худобу, я не зінав. Небаром зупинила нас стійка, і по обміні кличками, що стосувалося на місцях постоїв, ми увійшли до табору.

В партизанському таборі на полонинах

Назустріч нам вийшов сам к-р Бродич в товаристві бунчужного та інших командирів, відобразив звіт від к-ра Довбуша та привітав усіх новобранців.

Опісля службовий показав нам наші квартири, які були вже давніше побудовані, казав оставити вирид та приготуватись до вечері, яку саме стрільцям відавали. І тут уперше довелось мені спробувати партизанську зупину, яка по довшому марші смакувала добре, однак кількісно новаків не зовсім задовільнила.

По вечери — збірка до молитви, яка надала святочного настрою, зокрема нам, яким перший раз довелось бачити спільне таборове життя, а також тому, що ми мали змогу бачити цілий відділ за винятком тих, що виконували службу.

По наказові та молитві ми мали досить часу запізнатися із стрілецтвом та діяками командирами. Принесені нами наплечники скоро опорожнилися, а іхні дари в виді домашніх колачів та пляшок затіснили знайомство і дружбу, а передусім покращали настрій і повстанський гумор. Так ми провели весело перший вечір у лісі серед справжніх повстанців, про життя яких, перебуваючи вдома, тяжко було собі уявити.

О 10 годині все втихло, лише стежі та стійкові повертаючи із зміни, потихо між собою розмовляли. Свіже ліжко із смерекових галузей не було дуже вигідне, а крім того, різні думки снувалися в голові, відганяли сон. Друзі, не призвичасні підполярдковуватися наказам, час до часу перекидались словами, службовий кілька разів звертав увагу й аж пізної ночі всі позасипляли, а нічну тишку переривали з-рідка сонні голоси вояків, які снули про пережите.

На другий день рано о 7 годині вже знову цілий відділ стояв на збірці, куди долучили й нас новаків. Відбулася молитва, а по ній сндання. Цілий відділ, за винятком службової чоти та нас, яких не уважали до часу лікарської комісії за вояків, відійшов на заняття. Лікарська комісія мала на днях прибути до нашого відділу.

І тут знову для багатьох постало проблема: чи буде принятим чи його наженуть до хати, куди після прощання соромно було б вертатися.

В безділі ми перебули три дні, приглядалися заняттям старших вояків та чистили свою зброю й ждали вечора, коли знову зможемо стрінутися із старим вояцтвом.

На четвертий день остаточно дочекалися лікарської комісії. Почався перегляд, який розчарував багатьох новобранців. Прибуло нас 25, після лікарського перегляду осталось лише 12, серед яких на превелику мою радість остався й я. Решту відіслано до хати.

Партизанський вишкіл

Зараз же того самого дня, після лікарського перегляду, з нами почали «бавитись» у військо. Зробили з нас окрему групу, призначили двох ройових для вишколу (один називався Новий, другого псевдо я на жаль забув). Під точною контролею сотенного вишкільника та бунчужного, а в загальному командира відділу, почата навчання.

Відділи УПА не могли позволити собі на зовсім докладний і поступовий вишкіл, як це буває в регулярній армії, бо обставини й час не дозволяли. Щоб однак дати воякові максимум знання, щоб він став повновартісним вояком у дуже короткий час, треба було добре «дати йому в шкіру» й це й на нашій шкірі ми болюче відчули.

Ставлення командирів у загальному було можливе за винятком деяких, високих яких ми, нові, мусили терпеливо зносити, та ще держати в таємниці від к-ра Бродича, який був безоглядний і карав справедливо, не зважаючи ні на ранги, ні на функції. Такою поведінкою командир здобув собі любов і пошану усього стрілецтва.

В терені було досить спокійно так, що під час нашого тримісячного вишколу, нам ні разу не прийшлося понюхати пороху. Ми мали час та спокій на здобуття військового знання, що нам у майбутньому вже на практиці мало придатися.

По вишколі нас приділено до різних роїв та чот. Я та друг Ворона попали до першої чоти, чоти к-ра

Дороша, в якій я служив до останку моєго перебування в УПА. Мій ройовий Палій, був строгий, але тому, що сам був добрим вояком, це саме давало йому повне право тримати тверду дисципліну, яка виявилася доцільною.

«Покінчено час вишколу та відпочинку — ходило між вояцтвом —, а будемо братися за засідки та наскоки на розташоване по селах польське військо». Ми самі думали теж, що здалося б на практиці здати іспит партизанської зрілості.

З'язатись з ворогом в партизанських обставинах не тяжко, якби не те, що на цьому терені к-р Хрін був для польських, російських та чеських військ постражданий, і вони боялись заходити в ліси, звідки не було для них вороття. Ворог побоювався заходити малою кількістю навіть до прилісистих сіл, бо знов, що, не отримавши, скоро помочі, буде зліквідований. Він дістав добре в шкіру під час виселення Лемківщини від к-ра Хріна, тому тепер підтягнув велики сили та оперував більшими одиницями. Заносилося на друге з черги виселення Лемківщини, тому оцілі від вивозу, завдяки втечам у ліси та обороні УПА, українське населення жило в постійному страсі та непевності.

У відділах УПА велася підготовка до «гарячих жнів». Про це ми знали від прибуваючих до нашого відділу кур'єрів. Здавалося, що цей рік у зв'язку з балачками про неминучу цього року війну між Заходом і Сходом вирішить нарешті українське «бути чи не бути».

Скупчення польського війська по довколишніх селах означало виселення й облави, означало остаточний відбій польського війська з українським населенням та віділами УПА на тому терені.

Вивіз українського, а частинно й польського населення, з т.зв. Закерзоння позбувало нас матеріальної бази, що було найголовнішою передумовою нашого існування та дальнішої дії на тих безлюдних теренах.

Всі ці питання виявилися поза засяєм нашої «хлопської філософії» так, що оставалося нам лише слухати своїх командирів і вірити, що вони знайдуть вихід із кожної, навіть найкритичнішої ситуації.

Я сню про боротьбу за волю Лемківщини

Одної ночі я поклався спати, як звичайно в повному поготівлі (що в більшості серед усіх відділів практикувалося для забезпечення від небажаної несподіванки) і чомусь довго перекидався з боку на бік, не міг заснути. Коли заснеш твердим сном, то здається, що й ті найближчі, цебто «ті під сорочкою», що не опускають людини в найгіршій біді, також відпочивають. А зараз мені здавалося, що вони всі до мене позлазили на че курята в час негоди під крила квочки, наче передчували надходчу небезпеку, шукали в мене оборони. Мимоволі пригадалася мені поговорка старих вояків - лемків, ще з першої світової війни, що «перед твоєю смертю й воші тебе опустять». Невже ж на щось заноситься я й мав би сам один остатися, бо інші друзі всі дуже спокійно сплять? По півночі я все ж таки заснув. Але трибожні сні мучили мене до ранку. У сні я вів затяжні бої за волю моєї Лемківщини, яка манила мене сміхом блакитних дівочих очей, гамором розсміяних хиж, та журбою зліднів... аж нараз службовий не дуже то ввічливо проказав ранню зорю.

Бранці питав я сам себе, що властиво мають означати цей сон та якесь дивне внутрішнє передчуття. Ale як кажуть — «поживем-побачим».

День був погідний, мовчазний ліс як звичайно не зраджував своїх таємниць і здавалося, що ще один день промине спокійно.

Перший партизанський бій

Нараз я почув кулеметні постріли на першій стійці. В таборі заряджено алярм... І вже я біжу з друзями розстрільною в сторону, звідки чути густі кулеметні черги та поодинокі крісові постріли. Зближаємося до стійки, яка із свого становища стримує польське військо перед наступом в долину, де примицився наш табор. Запримічу, що коли б ворог замкнув вихід із долини, наш відступ був би неможливий.

Ліве крило поляків було вже в лісі і наш відділ зайняв становища проти них, відкриваючи вогонь. Почався справжній бій. К-р Бродич висилає рій ройового Палія зайняти другий край лісу, куди поляки не вспіли ще дійти. Там нам пощастило привітати ворога на відкритому терені. Ворог відразу відступає. Наші становища під горою знайшлися під густим вогнем ручних гранат, які котяться сâмі з гори в долину й унеможливлюють наші спроби наступу вперед. Рій Палія, відігнавши ворога й не бачучи їхньої спроби повноважного наступу, а чуючи густі розриви гранат, що говорило про скору перевагу ворога, із власної ініціативи робить фланковий наступ. Відділ польського війська був цим заскочений, пробував оборонятись на два боки. Цей наступ ройового Палія уможливив нашому роєві наступу від долини і змусив поляків до панічного відвороту. Завдяки роєві Палія та його власній в тому випадкові ініціативі польські «сіли збройне» в силі 350 вояків були розбиті. Наш відділ був охоронений від поважних втрат. Мій перший партизанський бій був переможним. Думаю: добрий початок.

На полі бою, поляки залишили 14 вбитими, 12 тяжко раненими. 11 легко ранених вспіли забрати з поля бою із собою. Ми здобули один кулемет, 26 крісів, багато гранат і амуніції більше, ніж самі вистріляли в бою. З нашої сторони впав ройовий другої чети Граб. Він хотів забрати кількох поляків в полон, що попідносили руки вгору, й коли Граб піднявся бігти до них, інший прошив його чергою з автомата.

Тимчасом із села Брунари, де квартирувало польське військо, на кількох автах наспіла поміч. Ми бачили, як одне авто перевернулось на закруті, при чому було 5 вбитих і кількох ранених, що потвердили мешканці того села. Це, здається, теж було причиною, що допомога вже не встравала в бій і залишила нас у спокої. Ми рівно ж не переслідували ворога. Під час бою наші два коні, сполохавшись від пострілів, втекли від відділу й, як ми під вечір довідалися, поліція в селі Снітниця їх зловила. Чото-вий Дорош, маючи добрий настрій по вдалому бою, за дозволом к-ра Бродича пішов із своєю чотою та відібрав коней. Поліція навіть не пробувала ставити спротиву.

Вечером ми похоронили на полі бою ройового Граба та, упорядкувавши свій виряд, відійшли.

Це був мій перший бій, в якому довелось мені брати справжню участь і після якого я почував себе вже вояком УПА. Перший бій, мабуть, найбільше говорить про відвагу чи страх нового стрільця й, як він в ньому вив'язеться, так його трактуватимутуть навіть найкращі його друзі. Отже ж мені напочаток повелось непогано. Я дістав від ройового призначения за відвагу, в яку він перед тим ніяк не вірив. Попуття страху та схвилювання вже при перших стрілах я старався перемогти, хоч, направду кажучи, це мені вдалося зробити з великим зусиллям.

Довгий час після цього бою ми обговорювали злі

та добре поступки стрільців і командирів, щоб в майбутньому їх використати та оминути всяких похибок. Вони звичайно важать на більших чи менших втратах з нашого боку.

Сьогодні тут — завтра там...

На новому постою біля села Поляни в Криницькому повіті нам довелося недовго ждати на відвідини ворога. Цим разом вже по стрілах стійкового ворога навіть не чекав, заки відділ зайняв бойові становища, а відступив, що й конем був би його не дігнав.

Змінти часто місця квартирування зимою не дуже практично, а побудувати новий табір, який сяк-так забезпечив би від зимна, вимагає часу і скоріше чи пізніше треба його знову покинути, бо витоптані в снігу стежки вказують ворогові точний напрям. Ворог не мав завдання нав'язувати бої, а лише відшукати місце нашого постою.

І знову після цих відвідин ми були змушені залишити наш табір, щоб оминути вже пляново наступ в несподіваний для нас час. Другий табір ми побудували біля села Чертіжна і, придержуючись усіх правил конспірації, перебули там кілька тижнів.

Наша розвідка доносила нам вістки про діяльність ворожих військ, про масові перевірки лісів, про знищання над селянами, стосування страшних тортур супроти невинних селян, про всипи, зраду тощо.

Йорданський обід

На Водохрища-Йордан, коли ми приготовлялися до урочистого святкування, а кухарі приготовили святочний обід і відділ стояв в черзі по обід, знову стійковий заалірмував нас наглими стрілами, що ворог зближається. Такою вісткою кожен був до краю обурений, а неодин, кидаючи їдунку, відгрожувався ворогові за втрачений обід. Мовляв, побачимо в бою, хто з нас ще істиме. Вхопивши зброю і баняки з обідом, вискасувемо до заздалегідь приготованих становищ за табором. Сотня польського війська, думаючи, що ми вже відступили, громадою кинулась до табору. Але тут зустріла її неприємна несподіванка. Ми, зорінтувавшись, що ворог у малій силі й що ми зможемо дати собі з ним раду, зараз же пішли в протинаступ і примусили непрошених гостей до відступу. Кількох польських вояків вже вспіли забігти аж до наших землянок, а один із них, напевно музикальний, вхопив скрипку нашого роя та, побачивши втікаючих товаришів, почав з нею втікати.

«О, це вже грабунок! — відізвався хтось із наших — і чергою з кулемета виписав йому музичний диплом на плечах.

Крім цього польське військо оставило ще сім вбитих; кількох ранених вдалось їм забрати із собою. По одногодинній перестрілці сотня польського війська під нашим протинаступом розбіглась. Ми їх не переслідували погонею.

Наша скрипка знову повернулась до своїх власників і ми зараз же відограли польським поляглим, нещасним жертвам советсько-польського режиму похоронний марш: «В мотілє цемнай съпіш на векі».

Ми, не маючи ні вбитих, ні ранених, взялися в святочному настрої кінчати наш перерваний йорданський обід.

*

Не думай читачу, що завжди нам так щастило. На війні є всіляко. Це лише перша увертюра моєї партизанської долі й мое щастя, що вона була переможна!

Ідея нації посідає домінуюче становище серед усіх інших чинників, що впливають на хід історії. Вона є найбільша сила історичного процесу, в зуздарі з якою капітулюють усі інші сили, склеровані проти неї. Вона через те визначає і основну розвиткову тенденцію історичного процесу.

П. Полтава

З КНИГОК І ПРЕСИ

Jan Stransky: *East wind over Prague*, London 1950, стор. 244

В оцих своїх спогадах відомий чеський політик-демократ теперішню советську окупацію Чехії звільни «східнім вітром над Прагою». Трішки несподівано, бо його глибоко пессимістичний тон промовляв би радше за окресленням **клімат**, ніж тільки **вітер**.

Самі спогади для нашого читача, що давно пережив усе те, про що західному «шпісбюргерові» («який випадково досі ще знаходиться по щасливій стороні залишеної заслони!») хоче оповісти автор, тільки рекапітулюють речі, добре відомі вже від років, методи, застосовані цим разом ще й над Велтавою. Зате цікавим тут може бути спосіб реагування на російсько-большевицькі експерименти й пропаганду в пересічного чеха, включаючи — й самого автора.

Спершу декілька слів про автора. Після окупування Чехії німцями він тікає до Польщі, а звідти до Англії й Франції, бореться проти німців над Марною, після капітуляції Франції рятується знову до Англії, де служить у чехословацькій бригаді всю війну; як член екзильного уряду враз із Бенешем у 1944 р. літаком іде до Москви, щоб притягнути до співпраці в уряді чеських комуністів, далі почерез Київ переїжджає до Кошиць і звідси вже за Червоною армією приїздить до Праги. Як чільний політик опозиції до комуністичного режиму він залишається в Празі аж до лютневого перевороту 1948 р., коли враз із рідною перед арештуванням відходить за межу вже вдруге — цим разом на захід. У книжці подібно зупиняється над періодом від «визволення» Чехії по перевороту 1948 р. Проблем «високої політики» оминає, можна гадати зумисне; зате намагається витовкмати отому західному буржуза (до його світогляду й повинні апелювати всі авторові аргументи!), — як це так сталося, що країна з такими назагал впорядкованими соціальними відносинами й сильним «середнім» станом, як нею була доволіна Чехія, — могла враз отак «без бою» заламатися під атаками большевицької пропаганди.

Книжка написана дуже легко й приступно; зрезюмовано тут із большевицької теорії в Чехії, а весь натиск покладено на «практику».

Оце переміну в психіці чеського дрібноміщанина, його вступання в члени компартії автор вияснює низкою причин: перша — це зламання хребта самостійності економії країни і загалом гідності людини роками гітлерівської окупації («згляхшальтування!»), далі — наївністю представників західної й чеської демократії при своєчаснім пляновім і вирафінованім підготовуванні комуністів — російських і чеських еміграційних у Москві, — системою залякування прихильників демократії советськими окупантами військами зі сторони місцевих комуністичних поплентачів. В наслідок того прийшла зневіра в силу й можливу підтримку західних демократичних потуг, що залишилися сліпими й глухими на розлучливі крики людей поза залишеною заслоною. Неостанній засіб комуністів тут — це притягання до себе людей виглядами на звичайнісеньку матеріальну наჯіку. Власне із давніх комуністів-мучеників за ідею не залишилося дослівно нічого сенько. Поселених у пограничних районах, звідки передше виселено німців, до комуністичного табору зганяє побоювання, що поворот західної демократії означатиме й поворот німців, добра яких вони посли, означатиме реставрацію давніх відносин. Окрім пункти оцих міркувань автор багато ілюструє прикладами з життя чеського населення після 1945 р.

Зустрінемо тут огидні сцени з господарки й поведінки «визволницької» Червоної армії з гвалтуван-

ням жінок на кожному кроці, п'яничечням, грабежем. Автор, що всетаки й досі не втратив іще традиційного чеського сантименту для «великого слов'янського брата», інтерпретує цю поведінку, гадаємо, хибно. На нашу думку, все те в ЧА було заплановане наперед: дати відплив нагромадженій енергії, почуттям сили мас ЧА, які інакше могли б звернутися проти зненавидженого ладу у власній державі; атаками ж насилля — порізнати місцеве населення з червоноармійцями. Якби так автор був собі з того здав справу, то менш оперував би терміном «казіяцький», а глибше зрозумів би діявольську ехідність кремлівських володарів. Він тоді й глибше пізнав би, що його чеські комуністи-квіслінги це тільки фігури, безоглядно перетасовані Москвою. Але він подібно, як і останньо в Берліні, лає єдино власних гротеволів і ульбріхтів, і не має відваги глянути правді в очі, що промотором його фірлінгерів і запотоцьких є «старший брат з Москви».

Прочитуючи авторові спогади, нам мимохіть придадуться розпутливий крик українців напередодні другого походу большевиків у 1943 р.: мовляв, хай приходять і хай залятуть усю Европу, бо тоді нам, українцям, від того легше стане; проти большевицької Москви звернуться всі підкорені нею народи, а тоді в її поваленні будемо зацікавлені не лише ми — українці. А вийшло, ті хто так говорив, помилилися: берлінці, Странський воюють тільки проти місцевих послушників Москви, а не мають відваги глянути в очі властивому спричинникові лиха — московському ведмедеві.

Із натяків у книжці виходило б, що Странський нібито керує підпільною чеською організацією спротиву комуністичному режимові. Нещасна та організація, якої провідники змагають єдино до реставрації минулого стану, в тому випадку — вигідного довоєнного життя чехів. Таким ідеалом можуть жити хіба психічні дрібноміщани; алеж якщо вони можуть безкровно дістати хай і менші, але все ж вигоди від окупаційного комуністичного режиму, то вмирили за реставрацію вони не стануть.

Пожиття під большевиками й подвійна еміграція ще не навчили нашого автора шукати джерела сили у власному народі: він усю надію все ще покладає на «антанту». Його однак бере розпуха, що та демократична «антанта» цілковито не бажає собі слухати неприємних стогонів з-поза «wrong side of the iron curtain» (відворотної сторони залишеної заслони), і в найкращому випадку готова запросити нещасливця на «soty»-бенкет (ніби від англійського «soty» — «дуже нам прикро, що вам так трапилося, але...»). Якби так достойний автор був знайомий із історією свого східного слов'янського брата («молодшого!»), ще в 1945 р. був би проглянув, куди веде російська тактика, як теж — що таке значить рішення «великих чотирьох» чи надії на почуття справедливости в західних великоміщавах. Тому що він дошкільно пізнає аж тепер те, що ми вже спізнилися понад 30 років тому, то звідси в нього — пессімізм і недовір'я до сил власного народу, оборона слабодухості всіх отих швейківських типів, що іх він і згадує в спогадах. Справжні борці за чеське визволення не жебратимуть у Заходу, але шукатимуть ключа до вирішення у себе вдома і в таких же співпоневолених Москвою народах.

Для українського читача було б ще хіба цікаво почути від цього чільного політика чеської опозиції про українців. Во ж автор повинен був перевірити відділення Карпатської України від ЧСР і боротьбу з рейдами УПА в 1947 р. Проте українці в нього згадані лише один-єдиний раз (гадаємо —

хіба через недогляд!): коли автор з Бенешем повертається з Москви і в Києві на бенкеті в уряді УССР (1944 р.), «коли то п'яні регіональні комісари стали говорити в дуже еретичних висловах про своїх російських панів і навіть про улюблена Маршала» (себто Сталіна) стор. 11). І більш ні словечка. Гадаємо, це не припадок, але звичайне швейкіянство: трусливість сміливо назвати проблему, правда, немилу реставраторським мріям західного «шпіс-бюргера».

Але це не єдиний залишок вчоращеного в шановного автора: із своїм учором, яке його привело на еміграцію, він ще не попращається. Він християнин, але ж терпить на комплекс германофобства. На

його думку, це і справедливо і по думці бажань всього чеського народу, ну, й на рішення західних «великих трох», щоб із Чехії виселювати, позбавивши майна, всіх німців. Зі справжнім християнством це хіба має небагато спільного. Зате ж це в стилі тих західних фразерів, що тепер по Німеччині й Бенелюксі скрізь роз'їжджають із гарними словами про «західно-европейську християнську культуру» й про «східне монгольське азіатство»... Не на такій площині може дійти до майбутнього справжнього порозуміння поміж народами й до справжнього визволення й чеського народу. Не по шляху реставрації добробуту сітих поверсайських народів із часів до 1938 року!

О. Ф.

Edward Crankshaw: Russia by daylight, London 1951, стор. 240

Традиційна вже наївність, ігноранція й цинічна поверховність західної літератури про Схід Європи ще сьогодні такі великі, а наша еміграційний читач до них уже так далеко привик, що як йому попаде в руки книжка, яка бодай хоч у дечому близчча вірного наслідження проблем східноєвропейської історії, то цей читач заплющує очі на всякі інші промахи в авторовому спостеріганні чи розумуванні. А ще як припадком цей автор здобудеться на георгійський подвиг і доляне в большевізмі російський націоналізм, то це українського читача таки зворушише мало не до спіл.

До таких рефлексій нас приводить саме ї одягергова публікація англійського журналіста (у Москві в рр. 1941—43 від працював при Британській Військовій Місії, а з 1947 р. як кореспондент «Обсервера»), що за собою має вже низку праць про Росію й СССР та їх взаємини з Великобританією.

Автор виходить із слушного заложення, що і в холодній війні слід уточнити, хто саме ворог, а хто приятель, і кудою пробігає «головна бойова лінія».

Його безперечна тут заслуга це те, що він влучно відкриває російську суть Леніна (не все, може, й усвідомлену самим Леніном!), Ленінові й Сталінові «оправки» теорії Маркса — і то в напрямку їх змін у російському націоналістичному дусі.

Тоді як про Сталінів російський шовінізм (яскраво виражений у відому тості з 1945 р.) загально відомо, то про «доброго Леніна» чомусь іще й досі в неодного українця покутує тепла згадка, може, викликана переконанням, що на методи свого продовжувача він був би хіба не пішов. Тому не від речі буде коротко передати авторові думки.

Ленінове «доповнення» Марксої теорії про самостійний розвиток окремих країн почесез революцію до соціалізму (після того, як вони пройдуть усі етапи економічного розвитку) — полягало в твердження, що «часи змінилися» і експлуатацію нижчих класів вищими замінено експлуатацією одніх країн іншими: увесь капіталістичний Захід у світовій війні спрямував свої намагання на експлуатування економічно відсталої Росії, і це й приступило в Росії прихід комунізму (а що, до речі, Марксуважав неможливим). Отак Ленін зробив справу перемоги комунізму в Росії — міжнародно-пролетарською справою, Росію ж — базою всесвітньої революції, словом, включив справу Росії в комуністичну ідеологію, а російських більшевиків спрямував на підбій світа в ім'я комуністичного спасіння. Засада, що кожен засіб, який веде до мети, — добрій, і далі твердження про релятивність кожної тези («залежно від обставин, місця й часу») — отже напрочудільно пропагувати клічі національної свободи в інших державах, і поборювати такі клічі як шкідливі в СССР! — дала обґрунтування пізнішій Сталіновій політичній і ідеологічній акробатиці.

Сталін пішов далі по лінії, витиченій Леніном, — проповідуючи гасла «соціалістичної батьківщини»

1931 р. й можливості « побудувати соціалізм в одній країні » — при наявності « капіталістичного довкілля ». Щоб оборонити цей « соціалізм в одній країні » була проведена раптовна індустріалізація й колективізація, яка й коштувала СССР мільйони жертв в наслідок пасивного спротиву селян. Москву проголошено Меккою комуністів по всьому світі; справу Росії до решти зідентифіковано із справою комунізму. 1934 р. осуджено в історіографії марксистськую схему історії Росії Покровського, 1941 р. відновлено гльорифікування деспотів в історії Росії, а після 2-ої світової війни Панкратова передагувала історію російських підбоїв суміжних народів, вихвлюючи благодійність російського імперіалізму. У дискусії з приводу лінгвістичної теорії Марра в 1950 р. Сталін остаточно зірвав насправді з марксизмом, проголошуячи загалом його релятивність: мовляв, не вірно прикладати цитати з Маркса до умов середовища, інакшого ніж те, що його Маркс зінав, і далі — переміна скоками однієї категорії в іншу, нову діє тільки в суспільностях, повних протиріч, але вже не обов'язує там, де суспільні кляси собі не ворожі, отже — в СССР.

Автор розправляється з твердженнями росіян-емігрантів та розчарованих комуністів про те, що мовляв, лиха, які впали на Росію, вийшли від Леніна-більшевика, і не Леніна-росіяніна. На його думку, більшевізм це виплив російського духа. На тактику нового комунізму виразну печать поклав російський народ. Кренкшов вдається в обширні аналогії поміж політикою Росії царської й теперішньої комуністичної, при чому наводить і інструкції Троцького більшевикам в Україні щодо їх політики сути проти національних змагань українців (стор. 41). Слухні теж авторові заваги про викривлений образ СССР у книжках розчарованих комуністів Кравченка й Кістлерів.

На тому й кінчається, ми сказали б, вартісне в авторових міркуваннях; бо те, що він у дальшому говорить про «вдачу російського народу» (Russian people, Russia — в нього СССР) це менш чи більш сумнівної вартості, дешеве синтезування, до того ще й писане з певного аспекту. Тому що тут він повторює в голосі дуже популярні на Заході погляди, не від речі буде і з ними близче познайомитися. При термінології не слід забувати, що — за доброю західноєвропейською традицією — термін «російський народ» у нього однозначний із нашим терміном «підсівське населення». Де треба, то він знає розрізнати ще «великоросів», «українців», «білорусів», польських українців тощо. То ж тут слова «російський» вживаемо в його розумінні.

Підлеглість деспотизму «російський народ» характеризувала впродовж усієї історії: цей народ завжди боровся тільки за покращання особистих життєвих умов і ніколи за повалення якогось політичного принципу (стор. 47). Отже й не було тут «мучеників». Знесення панцини прийшло тут указом згори, а не в висліді революційного руху мас.

«Росіяни» мишають завжди скрайностями: прагнути зразу всього і як «опортуністичний» відкликають шлях будь-яких компромісів. Знають тільки або повну підкореність деспотизму, або повний анархізм — свободу. Існування таємної поліції у них уважається хоч і злом, але все ж у принципі небхідним. Відсутність природних кордонів, стечений безмір — витворили в них експанзіоністську тенденцію в політичному й стратегічному мишленні: ніби в якомусь північні напирати все вперед так далеко, аж поки не будуться осягнуті якісь природні кордони, чи то доки організований спротив не заставить їх спинитися. Тоді вони ніби «пробуджуються» із свого північного полегшею попадають знову ж у пасивність. Інші ще причини цього експансіонізму: економічні (забезпечити собі доступ до морів і виходи з них) та традиційний російський месяцізм. Корені цього останнього автор вбачає у замкнутій у собі московській відсталості, що погрідливо гляділа на «опортунізм» і компромісівість Заходу — отже його «моральний упадок»; ця тенденція згодом прийняла форму намагання російською потугою «врятувати» світ — спершу слов'ян, згодом православних, а врешті загалом усіх «пролетарів».

Вже як звичайна образа людей, що силою історичних обставин (а за які співвінна й авторова батьківщина, яка посередньо — своюю політикою в рр. 1917—21 причинилася до вісадовлення большевизму на Сході Європи!) опинилися в межах СССР, звучать авторові міркування про сучасні відносини в СССР. Тут уже не знаєте просто, чому більше дивуватися: безличному цинізму сि�того західного буржуа («шпісбюргера!») чи його ігноранції; обое бо немалі. М. ін. для нього Басарабія й «Молдавія» (Молдавська ССР) це в СССР дві різні країни (стор. 207). Як і всі західні т.зв. «специ», так і він советські питання знає виключно з перспективи Москви, поза яку далеко не вийздив, і тим самим проблеми неросійських національностей СССР знає здебільша тільки на підставі офіційних даних.

Читаючи його виводи про сучасні умови життя в СССР, набираєте враження, що все те написане на те, щоб західному бізнесменові розвіяти всі ті його скрупули, які він ще мав би, закуповуючи зрошене потом і кров'ю катаржан советське дерево, і далі — позбавити турбот альбіонського обивателя, що, зацікавлений у консумуванні благодатей своєї занепадної імперії, та як воєнно бойтися війни із експанзивною Росією-ССР і отже жадний почуті всяку вістку, що, мовляв, «там ще не так то зло, як пишуть», ну, і на базі бізнесу дається все мирно полагодити із «Олд Джов» — Сталіном. Звідси воно і в інакшому світлі виступають авторові виводи про «традиційне російське» в большевизмі: мовляв, підождемо, і ті літи на Сході Європи вернуться до стану давніх добрих часів з-перед 1-ої війни, а тоді — заторгуєм.

Большевицькі жорстокості автор збуває вигідною теорією про те, що деспотизм завжди притаманний «росіянам», до розумного самоуправління на західній лад вони не спосібні, держиморди типу Сталіна ім якраз понутру, а врешті всіх оцих жорстокостей вони зовсім не відчувають так, як західній европеець, то й нічого нам ними надто передбачатися. Словом, притовідка кріпосника-поміщиця: «Хлопа не бий, то хлоп слабий». Автор уважає відповідним підтримати таку свою думку вийнятком із своїх репортажів ще з 1943 р., яку — задля І безличного цинізму — приводимо вповні: «Російський нарід у мирний час не був би на багато щасливішим під інакшим режимом (ніж Сталінів!). Справді, якби так вони були залишені самі собі, то майже певно розпалися б на безліч малих і майже примітивних громад. Словом, перестали б бути громадянами СССР,

і тоді були б проковтнені Німеччиною й Японією. Ціна, яку вони платять за те, що є громадянами незалежної нації, це — маршал Сталін. Це жорстока ціна, але це має й свою позитиви. І воно, само собою, не є першим обов'язком державного мужа на цьому етапі світової спільноти допитуватися своїх людей, чи вони були б щасливіші під чужим волюнтарізмом... Сталін втримав російський нарід вкупі і примусив його озбройтися коштом превеликих терпіння...» (стор. 136). Як бачимо, то в основу цих думок покладено глибоко-расистський погляд про «нездібність» східної людини наладнати свої власні справи. Та й нужда в ССР, мовляв, не така то вже велика, як рівняти її не із західнім життєвим стандартом, але з довоєнним російським.

Англійського ситого міщанина автор заспокоює, що, мовляв, нічого б пхатися до ССР когось «візволяти» чи «помагати», бо тим людям із їхньою тиранією добре, а колись інтервенція в 1918 р. тільки допомогла сконсолідуватися розкладеному большевизму, а без такої тиранії, то цей терен розпався б на безліч анархічних громад. І тут голі сказати, чого в тому більше: цинізму чи ігноранції; бо ж Заход інтервенював тоді за поворотом реакційного Денікіна й «іже со ним» до того саме на неросійських територіях, а чим відштовхнув національні кола (що нітрохи анархії не несли!) в бік большевиків. Подібно нині «американські приватні кола» платять мільйонами доларів на підтримку російських шовіністів-емігрантів у їх боротьбі проти національних рухів. Теж хіба як свідоме викривлювання фактів слід розглядати авторове твердження, що «польські українці» в 1947 р. «борються проти колективізації, як тому 20 років їх східні брати» (стор. 207); невже ж тільки отака «шлунково-особиста» — як на іншому місці він це зве — ціль боротьби УПА?

Захід, мовляв, не знав про концтабори в ССР, бо ж туристи, хоч і бачили нераз нужденно-зодягнутих людей при лісових роботах, то уважали їх хіба за якихось звичайних робітників. Та й самий зрештою концтаборовий режим для «росіян» не такий страшний, як напр., західній лютичині. Заслання в Сибір це ніяка катарга, це тільки щось на половині поміж плащовим керуванням робочою силою та примусовим поселенням. Та й в Сибірі навіть свободініше живеться ніж лейнде в «Росії», а з концтаборів теж поверталося чимало здоровими. Загалом цієї системи ніхто не «плянував», вона зросла отак сама від себе (стор. 182—6). Але загалом сьогодні в ССР йде до крашого: знесено кару смерті, викинених з партії вже не розстрілюють, як давніше, а як Сталін не завойовуватиме нових країн, то й число отих 10 000 000 в'язнів по концтаборах спаде... (193 стор.). Цинізм це чи наївність?

І більше ще можна навести отаких авторових цинічних міркувань...

Борців проти тиранії і в російському і в інших східноєвропейських народах не бракувало ніколи; тільки про них завжди воліли ситі, випашені буржуа на Заході промовчувати, щоб не мати викидів совісти при всяких «бізнесах» із деспотами в Східній Європі. І автор дивується, чому там такі осамітнені справжні борці за свободу з погордою ставляться до такої-от забріханої західної «моралі».

І ще одне: подавані автором «синтетизовані» характеристики «російських людей» можуть стосуватися головно хіба російської імперської плівки, а там — і того забувати не слід — немало «культуртрегерів» і «ділових людей» походило саме з ідеалізованої автором Середущо-Західної Європи.

О. Гор.

П О Д Я К И

Пожертви на Фонд Місії УПА в Канаді склали:
в Сент-Кетрінз, Онт., 23 травня 1953 р., на ъє-
сіллі п-ва Павлини й Михайла Климочків присутні
гості — 76,06 дол.;

в Торонті, Онт., 30 травня 1953 р., на принятті у
п-ва І. і А. Тістечок присутні гості — 25 дол.

Пожертви на інвалідів і хворих вояків УПА
в Європі склали в США:
українці у Філадельфії під час різдвяних свят

1953 р. на руки місцевої групи вояків УПА — 352
долари;

в Нью-Йорку під час забави, влаштованої заходами нью-йоркського відділу «Об'єднання прихильників визвольної боротьби України» і радіопрограм під керівництвом п. Петра Задорецького, що відбулась 18 квітня 1953 р., гості добровільними датками — 60 доларів.

Усім жертводавцям ширу подяку складає
Фінансовий відділ Місії УПА

Адреси представників В-ва „До Зброї“:

Австралія:	Fokshan Library & Book Supply 1 Barown Street Glenroy W. 9, Vic.	Канада:	O. I. Eliashevsky 118 Medland St. Toronto 9, Ont.
Аргентина:	Denysiuk Mykola c. Curapaligüe 790 Buenos Aires	США:	Klym Jaroslaw 114 East. 11 th Street New York 3, N. Y.
Бельгія:	Schrajter F. 4 rue des Bouleaux Cheratte, Liege чекове конто для пересилки громаш: Camp. 2 376.24	Франція:	Soroczak Myroslav 27 rue Michelet St. Etienne (Loire)
Бразилія:	Bajluk Dmytro Caixa Postal 6 Sao Caetano do Sul Sao Paulo	Тунізія:	Sawtchak Wolodymyr Barage de Ben-Metir Ain' Draham B. P. 15
Великобрит.:	Prokop Konstantyn 131 Eastcot e Lane South Harrow, Middlesex	Швейцарія:	Dr. Prokop Roman Wabernstr. 40 Bern
Венесуеля:	Dejneca Alexander UKRAFOT Av. Espana Edificio Panamerica Caracas Catia	Швеція:	Harbar Kyrylo „Ukrainska Sellskapet“ Box 32 Stockholm 1

Купуйте нову книжку з дій УПА що з'явилася у видавництві „До Збої“

СПОМИНИ ЧОТОВОГО ОСТРОВЕРХА

Хроніка Тактичних відтинків УПА „Лемко“ і „Маківка“
1944—1948

Замовляйте у видавництві або в представників за кордоном

Ціна: в Австралії — 10 шил., в Англії — 8 шил., в Аргентині 12 пезів,
в Бельгії — 48 фр., в Бразилії — 25 кр., в Венесуелі — 3.15 бол.,
в США і Канаді — 1.50 дол., в Німеччині — 4 н. м., у Франції,
Тунісі — 340 фр., в Швейцарії — 4 фр., у Швеції — 4.80 кор.

Кольпотерам даємо 20 % опусту

Замовлення виконуємо за попереднім надісланням готівки. Гроші просимо вислати: за кордоном — на адреси представників, в Німеччині — на адресу видавництва.

18
1936

